

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

✓ Факультет бізнес-технологій та економіки
(повне найменування факультету)

✓ Кафедра бізнесу та управління
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проєкту (роботи)

✓ магістр
(ступінь вищої освіти)

на тему Оцінка основних показників
(назва теми)
роботи суб'єкта господарювання

✓ Виконав(ла): студент(ка) II курсу, групи БТЕ-1314М

✓ Спеціальності 076 „Підприємствотворчість“
(код : найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

✓ Економіка підприємства

Муша О.О.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Керівник Севастьянов Р.В.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

✓ Рецензент Лисенко О.Г.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Факультет бізнес-технологій та економіки
Кафедра бізнесу та управління
Ступінь вищої освіти магістр
Спеціальність 076 "Підприємництво та торгівля"
(код і найменування)
Освітня програма (спеціалізація) Економіка підприємства
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Б та У
Пікаченко А.М.
« » грудня 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА(КИ)

Мурша Олег Олександрович
(ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Оцінка основних показників роботи суб'єкта господарювання

керівник проєкту (роботи) Севастьянов Р.В., к.е.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання, ПРИЗВИЩЕ, ім'я, по батькові)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «01» листопада 2025 року №452

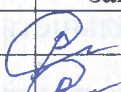
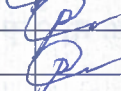
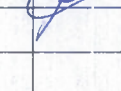
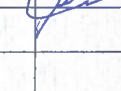
2. Строк подання студентом проєкту (роботи) 10 грудня 2025 року

3. Вихідні дані до проєкту (роботи) нормативно-правові акти, наукові джерела, статистичні звіти
ПАТ "ЗФЗ"

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Теоретичні основи проведення комплексного техніко-економічного аналізу діяльності підприємства. Оцінка ефективності роботи ПАТ "ЗФЗ" на основі комплексного техніко-економічного аналізу. шляхи підвищення ефективності роботи підприємства на основі результатів економічної оцінки його діяльності.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень, кількість слайдів, плакатів)

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

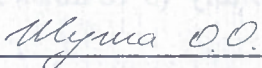
Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконав завдан
Розділ 1	Сеvast'янов Р.В. к.е.н. доцент		
Розділ 2	Сеvast'янов Р.В. к.е.н. доцент		
Розділ 3	Сеvast'янов Р.В. к.е.н. доцент		

✓ 7. Дата видачі завдання « 04 » вересня 2025 року

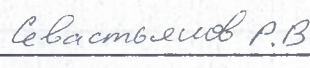
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	При
1.	Узгодження завдання	10.09.2025	
2.	Огляд наукових джерел	25.09.2025	
3.	Виконання 1 розділу	28.10.2025	
4.	Виконання 2 розділу	17.11.2025	
5.	Виконання 3 розділу	04.12.2025	
6.	Перевірка на плагіат	06.12.2025	
7.	Нормоконтроль та подання на кафедру	10.12.2025	

Студент(ка)

 (підпис) (Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

Керівник проекту (роботи)

 (підпис) (Ім'я ПРИЗВИЩЕ)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 126 с., 31 табл., 8 рис., 49 джерел.

Об'єкт дослідження – ПАТ «ЗФЗ».

Мета дослідження — проведення оцінки ефективності роботи підприємства на основі комплексного техніко-економічного аналізу його стану та розробка шляхів щодо подальшого підвищення ефективності господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Завдання дослідження:

- з'ясувати сутність економічного аналізу діяльності підприємства;
- розкрити види економічного аналізу, визначити його мету та завдання;
- визначити методи економічного аналізу підприємства;
- провести комплексний техніко-економічний аналіз ефективності діяльності підприємства;
- запропонувати шляхи підвищення ефективності господарської діяльності об'єкта дослідження за результатами проведеної економічної оцінки.

Методи дослідження - аналіз і синтез, абстрагування і порівняння, індукція і дедукція, економіко-математичного моделювання.

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ, РЕСУРСНО-ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ТРУДОВІ РЕСУРСИ, ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ, ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, ОСНОВНІ ФОНДИ, МАТЕРІАЛЬНІ РЕСУРСИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	
1.1 Поняття та сутність економічного аналізу діяльності підприємства.....	10
1.2 Методи економічного аналізу.....	17
1.3 Джерела інформації для проведення економічного аналізу.....	29
Висновки до першого розділу.....	35
2 ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПАТ «ЗФЗ» НА ОСНОВІ КОМПЛЕКСНОГО ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	
2.1 Загальна характеристика ПАТ «ЗФЗ».....	36
2.2 Оцінка ефективності використання трудового потенціалу підприємства	39
2.3 Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів	51
2.4 Оцінка ефективності використання основних фондів на ПАТ «ЗФЗ»	56
2.5 Аналіз фінансових результатів діяльності та собівартості продукції ПАТ «ЗФЗ»	63
Висновки до другого розділу.....	78
3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВОМ НА ОСНОВІ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ	
3.1 Напрямки підвищення ефективності діяльності ПАТ «ЗФЗ».....	79
3.2 Економічний ефект від впровадження запропонованих заходів	98

Висновки до третього розділу.....	106
ВИСНОВКИ.....	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	112

ВСТУП

Актуальність теми. Ускладнення умов функціонування підприємств у сучасному економічному середовищі зумовлює необхідність перегляду традиційних підходів до управління та, зокрема, до методів дослідження й оцінювання результатів їх діяльності. Динамічність ринкових процесів, зростання рівня невизначеності та посилення конкурентного тиску вимагають застосування більш гнучких і науково обґрунтованих управлінських інструментів.

На сьогодні однією з ключових і водночас найскладніших проблем економіки України залишається незадовільний фінансово-економічний стан більшості вітчизняних підприємств. Така ситуація значною мірою пояснюється тим, що потенціал екстенсивних чинників економічного зростання фактично вичерпано. Йдеться, зокрема, про можливості розвитку за рахунок додаткового залучення вільних виробничих потужностей або використання короткострокових ефектів девальвації національної валюти. Водночас інтенсивні фактори розвитку, передусім підвищення ефективності виробництва та раціональне використання ресурсів, застосовуються недостатньо повно.

Сучасний стан суб'єктів господарювання характеризується низьким рівнем платоспроможності, обмеженими можливостями фінансового оздоровлення та відсутністю стабільних передумов для сталого розвитку підприємницької діяльності. У зв'язку з цим актуалізується потреба у впровадженні нових підходів до управління підприємствами, серед яких важливе місце посідає систематичне здійснення економічного аналізу.

Економічний аналіз виступає ключовим інструментом формування потенціалу зростання ефективності виробництва, що, у свою чергу, створює передумови для нарощування обсягів господарської діяльності, зміцнення власного капіталу, підвищення конкурентоспроможності та зростання ринкової вартості підприємства. В умовах ринкової економіки значення економічного аналізу діяльності підприємства істотно зростає, оскільки без об'єктивної

оцінки фінансово-господарського стану неможливо визначити ефективні напрями подальшого розвитку.

Інформація про результати діяльності підприємства є необхідною не лише для управлінського персоналу, а й для широкого кола зацікавлених сторін, зокрема акціонерів, банківських установ, фінансових служб, органів державного та місцевого управління, а також фіскальних органів. Саме тому економічний аналіз має забезпечувати інформаційну підтримку процесу прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Оскільки управління підприємством носить цілеспрямований характер, економічний аналіз повинен бути орієнтований на досягнення визначених стратегічних і тактичних цілей. У системному підході економічний аналіз розглядається як сукупність цілей, критеріїв, методів і функцій, сформованих відповідно до економічних законів та спрямованих на досягнення запланованих результатів. Його основне призначення полягає у підготовці повної, достовірної та своєчасної інформації для осіб, які приймають управлінські рішення.

У сучасних умовах господарювання підприємствам необхідний ефективний інструментарій, спрямований на зниження капіталомісткості результатів діяльності, зростання рентабельності, підвищення прибутковості та зміцнення фінансової стійкості. Такий інструмент має стати невід'ємною складовою системи управління підприємством і слугувати засобом підвищення його конкурентоспроможності та загальної ефективності функціонування.

Проблеми вдосконалення методів аналізу та діагностики в процесі управління діяльністю підприємств знайшли відображення у працях багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців, зокрема С. Біра, М. Бартолі, Дж. Брауна, О. С. Вартанова, О. І. Гадзевича, Б. Мейнера-Роша, Дж. Тібаута, В. Г. Герасимчука, В. Л. І. Кравченка, В. Ковальова, З. М. Соколовської, Є. В. Мниха, Н. М. Погостинської, В. Ш. Рапопорта, Г. О. Швиданенко, О. І. Олексюка, А. М. Ткаченко та інших.

Разом із тим, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, проблема наповнення економічного аналізу управлінським змістом залишається недостатньо опрацьованою. Особливо це стосується комплексної оцінки ефективності управління на основі результатів аналізу, що зумовлено багатогранністю поняття «ефективність управлінських рішень». У зв'язку з цим виникає необхідність розроблення методики оцінювання ефективності управління, яка б враховувала не лише фінансові результати, а й якість планування, рівень контролю, управління ризиками, використання сучасних систем управління персоналом і фінансами.

Мета дослідження полягає в оцінюванні ефективності діяльності підприємства на основі комплексного техніко-економічного аналізу його стану та розробленні практичних рекомендацій щодо підвищення результативності господарської діяльності.

Об'єкт дослідження – ПАТ «ЗФЗ».

Завдання дослідження:

розкрити економічну сутність аналізу діяльності підприємства;

охарактеризувати основні види економічного аналізу, визначити його мету та функції;

дослідити методичний інструментарій економічного аналізу;

здійснити комплексний техніко-економічний аналіз ефективності діяльності підприємства;

обґрунтувати напрями підвищення ефективності господарської діяльності об'єкта дослідження за результатами проведеного аналізу.

Методи дослідження: абстрагування, аналіз і синтез, порівняння, індукція та дедукція, економіко-математичне моделювання.

Інформаційну базу дослідження являють наукові публікації з питань економічного аналізу, діагностики, фінансового менеджменту та управлінського аналізу діяльності підприємств. Практична частина роботи базується на матеріалах діяльності ПАТ «ЗФЗ» за 2020–2022 роки та даних власних спостережень.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Поняття та сутність економічного аналізу діяльності підприємства

В сучасних умовах визначальною метою функціонування будь-якого виробництва є отримання максимально можливого прибутку. За такої моделі господарювання стабільно здійснювати виробничо-фінансову діяльність здатні лише ті підприємства, які забезпечують високий економічний результат і формують достатній рівень рентабельності. Натомість суб'єкти, що працюють із низькою ефективністю або систематично є збитковими, втрачають конкурентні позиції, стають фінансово нестійкими та в перспективі ризикують припинити діяльність. Саме тому на кожному підприємстві важливо своєчасно виявляти прояви безгосподарності, непродуктивні витрати, нераціональне вкладення коштів та інші відхилення, а також оперативно розробляти заходи щодо їх усунення. Паралельно необхідно ідентифікувати та залучати резерви зростання, пов'язані з підвищенням результативності виробництва й раціональним використанням матеріальних, трудових, фінансових ресурсів та природних багатств.

В Україні діє значна кількість підприємств різних форм власності, які здійснюють господарську діяльність відповідно до чинного законодавства. Їх функціонування базується на принципах господарської самостійності, економічної зацікавленості у фінансових результатах та відповідальності за наслідки прийнятих управлінських рішень. Водночас робота підприємства не може бути ефективною без системного контролю та належної діагностики, оскільки у процесі діяльності виникають помилки, недоліки, диспропорції, а також залишаються невикористаними внутрішні резерви, що прямо знижує результативність виробництва.

Аналіз діяльності підприємства є складним і водночас творчим процесом, зміст якого визначається цілями дослідження, особливостями технології, організації виробництва та управлінської структури конкретного суб'єкта

господарювання. Реалізація аналітичної роботи потребує застосування різноманітних прийомів і методів, а також постійного професійного розвитку працівників, які здійснюють оцінювання та інтерпретацію показників діяльності [1].

Дослідження явищ природи та суспільного життя загалом неможливе без аналітичного підходу. Поняття «аналіз» походить від грецького слова *analysis* і в буквальному значенні пов'язане з «розділенням» або «розчленуванням» об'єкта на елементи з метою його глибшого вивчення. У практиці економічних досліджень це означає деталізацію явищ і процесів за складовими, факторами та причинно-наслідковими зв'язками. Наприклад, для розуміння сутності собівартості недостатньо знати її структуру — необхідно також встановити, які чинники визначають рівень витрат за окремими статтями, як змінюється їх динаміка та які управлінські рішення спричиняють відхилення. Чим точніше здійснено факторну диференціацію витрат і їх приросту, тим повніше розкривається економічна природа явища та зростає ефективність управління процесом формування собівартості продукції [2].

Економічний аналіз доцільно трактувати як процедуру визначення фактичного стану ключових параметрів діяльності підприємства, оцінювання їх відповідності встановленим цілям і завданням, виявлення відхилень від нормативного або очікуваного стану, дослідження причин цих відхилень і тривалості їх прояву, а також формування висновків і практичних рекомендацій для управління [3].

Метою економічного аналізу є комплексне вивчення результатів діяльності підприємств і організацій, визначення впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на основні показники роботи, виявлення недоліків і резервів зростання, а також обґрунтування заходів щодо відновлення та нарощування обсягів виробництва і реалізації, підвищення ефективності функціонування суб'єкта господарювання.

Аналіз господарської діяльності виступає важливою управлінською функцією, оскільки забезпечує інформаційне підґрунтя для планування, контролю та прийняття рішень. Залежно від умов роботи підприємства,

масштабу його діяльності та інформаційних потреб можуть застосовуватися різні методи і процедури аналізу. У ширшому значенні економічний аналіз виходить за межі окремого підприємства і використовується як інструмент управління на рівні галузей та національної економіки загалом [4].

До основних завдань економічного аналізу належать:

оцінювання результатів господарської діяльності підприємства та рівня виконання планових показників;

ідентифікація позитивних і негативних факторів, що впливають на кінцеві результати;

контроль за перебігом виконання планів, а також перевірка їх обґрунтованості та реалістичності;

пошук невикористаних резервів підвищення якості продукції, збільшення обсягів виробництва і збуту, а також прискорення оборотності оборотних активів;

контроль за дотриманням режиму економії та забезпеченням результативності використання ресурсів.

У закладах невиробничої сфери (медичні установи, заклади освіти тощо) аналітичні процедури мають свою специфіку і спрямовуються на оцінювання соціально-економічного ефекту діяльності, результативності використання бюджетних коштів, дотримання затверджених кошторисів витрат, а також виконання вимог режиму економії [5].

Економічний аналіз ґрунтується на системі принципів, які визначають якість і надійність аналітичних висновків. До них, зокрема, належать:

принцип науковості, що передбачає об'єктивне пізнання економічної реальності, врахування дії факторів і закономірностей розвитку, використання наукових методик організації дослідження;

принцип системності, відповідно до якого економічні явища розглядаються як складні системи з взаємопов'язаними елементами та причинно-наслідковими залежностями;

принцип комплексності, який вимагає одночасного оцінювання вхідних параметрів, процесних характеристик і результатних показників розвитку об'єкта в просторі та часі;

принцип конкретності та дієвості, що орієнтує аналіз на практичні потреби управління, підготовку аргументованих висновків, своєчасних рекомендацій і оптимальних рішень;

принцип рейтингового підходу, який забезпечує визначення пріоритетів, черговості заходів і концентрацію ресурсів на ключових напрямках;

принцип демократичності та масовості, що передбачає залучення широкого кола зацікавлених учасників до аналітичного процесу, прозорість і зрозумілість висновків [6].

Дотримання зазначених принципів є необхідною передумовою якісного проведення аналітичних досліджень, досягнення поставлених цілей та розв'язання практичних управлінських завдань.

Предмет економічного аналізу охоплює реальну фінансово-господарську діяльність підприємства в усій багатоманітності її проявів, відображену через систему економічних показників та відповідні джерела інформації. Конкретизація предмета аналізу визначається метою дослідження і запитам користувачів аналітичної інформації, які можуть бути як внутрішніми (менеджмент, власники), так і зовнішніми (інвестори, кредитори, контролюючі органи тощо).

Об'єкти, через які конкретизується предмет економічного аналізу, охоплюють:

а) основні напрями діяльності підприємства — виробничу, фінансову, інвестиційну, маркетингову та інші;

б) ресурси, що залучаються та використовуються у всіх видах діяльності (матеріальні, трудові, фінансові тощо);

в) виробничі й управлінські підсистеми, а також організаційну структуру підприємства;

г) організацію виробничих процесів і праці, включно з технологічними та управлінськими процедурами;

д) форми господарювання, моделі власності та інші інституційні характеристики функціонування суб'єкта.

Таким чином, об'єктом аналізу виступають підсумкові результати господарської діяльності підприємства, тоді як предмет економічного аналізу зосереджується на виявленні причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей економічних явищ та процесів, які формують ці результати і визначають рівень ефективності функціонування суб'єкта господарювання [6].

Важливе методичне значення має класифікація економічного аналізу, оскільки вона забезпечує коректне розуміння його змісту, цілей і практичних завдань, а також дає змогу обрати адекватний інструментарій залежно від інформаційних потреб користувачів і специфіки об'єкта дослідження. Місце аналізу діяльності підприємства у загальній системі економічного аналізу відображено на рисунку 1.1.

В економічних дослідженнях аналіз господарської діяльності систематизується за низкою класифікаційних ознак, що дає змогу повніше розкрити його зміст і функціональне призначення.

За галузевим критерієм розрізняють галузевий і міжгалузевий аналіз. Галузевий аналіз базується на спеціалізованих методиках, які враховують особливості функціонування окремих секторів економіки, зокрема промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту, торгівлі та інших сфер. Міжгалузевий аналіз, у свою чергу, має узагальнюючий характер і виступає теоретико-методологічною основою для дослідження господарської діяльності підприємств незалежно від їх галузевої належності, забезпечуючи універсальність аналітичного інструментарію в масштабах національної економіки.

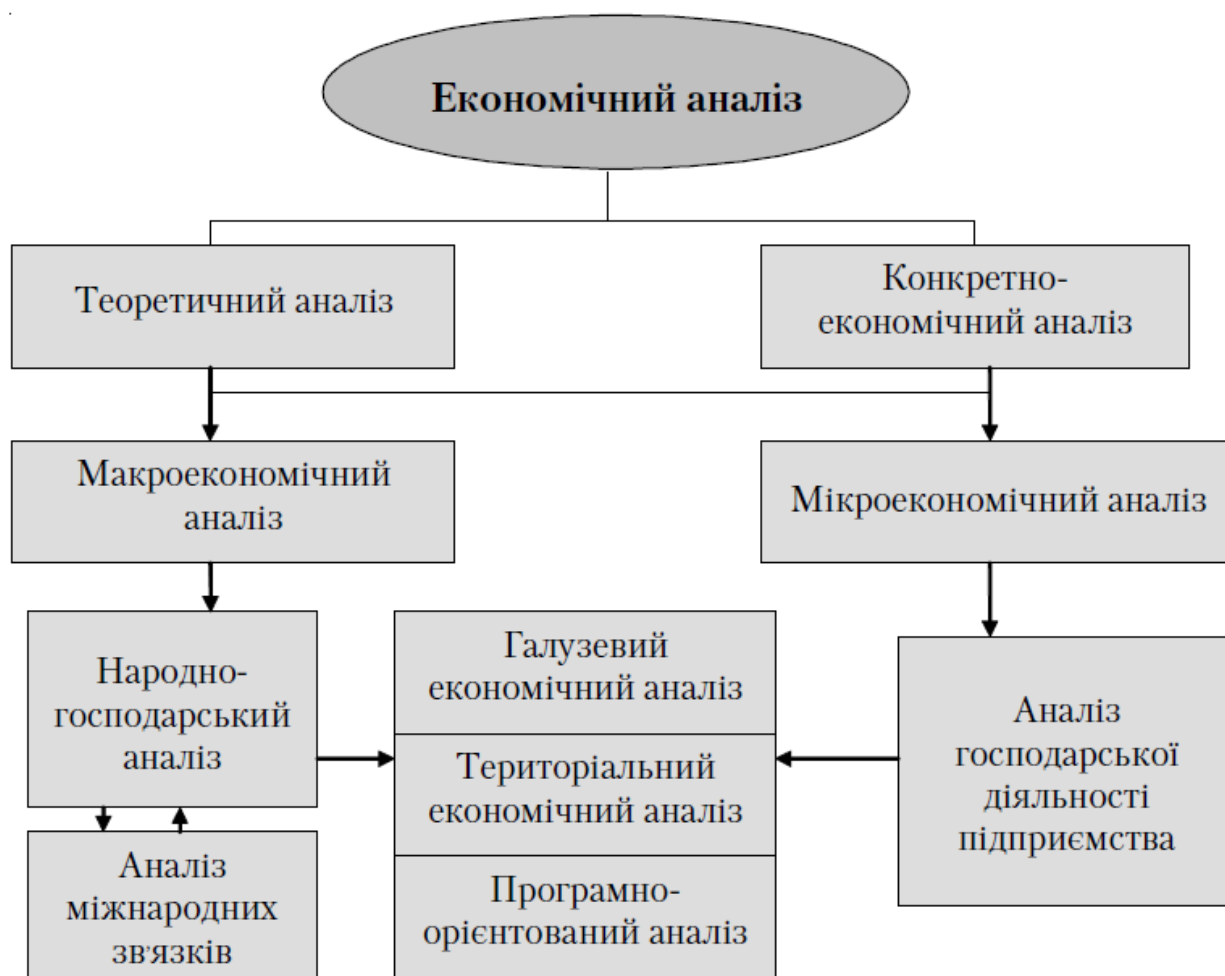

Рисунок 1.1 – Види економічного аналізу\

З урахуванням часового аспекту аналіз господарської діяльності поділяють на попередній та наступний. Попередній (перспективний) аналіз орієнтований на оцінювання можливих результатів діяльності у майбутньому та використовується при обґрунтуванні планових і стратегічних рішень. Наступний аналіз, який також називають ретроспективним або історичним, спрямований на дослідження фактичних результатів роботи підприємства за минулі періоди з метою виявлення відхилень, причин їх виникнення та оцінки ефективності прийнятих управлінських рішень.

Попередній аналіз здійснюється до реалізації господарських операцій і виконує прогностично-планову функцію. Його основне призначення полягає в обґрунтуванні управлінських рішень, формуванні планових показників, прогнозуванні майбутніх результатів діяльності та оцінюванні ймовірності

виконання запланованих завдань. Крім того, попередній аналіз дає змогу своєчасно виявити потенційні ризики та запобігти небажаним економічним наслідкам.

Наступний, або ретроспективний, аналіз проводиться після завершення господарських процесів і використовується як інструмент контролю за виконанням планів. Він спрямований на об'єктивну оцінку фактичних результатів діяльності підприємства, виявлення відхилень від запланованих показників, визначення причин їх виникнення та ідентифікацію внутрішніх резервів підвищення ефективності господарювання [2].

Залежно від обсягу дослідження та ступеня охоплення господарської діяльності розрізняють такі види аналізу:

комплексний (повний), що охоплює всі напрями діяльності підприємства;
тематичний, який має вибіркового характер і зосереджується на окремих проблемах або показниках, зокрема у формі експрес-аналізу.

За суб'єктами управління та функціональним спрямуванням економічний аналіз поділяють на:

фінансово-економічний;
техніко-економічний;
аудиторський
економіко-статистичний;
соціально-економічний;
маркетинговий аналіз.

економіко-екологічний;

Залежно від методики дослідження об'єкта застосовують:

факторний аналіз;
порівняльний аналіз;
маржинальний аналіз;
діагностичний або експрес-аналіз;
економіко-математичний аналіз, орієнтований на вибір оптимального управлінського рішення;

стохастичний аналіз (кореляційний, дисперсійний, компонентний тощо); функціонально-вартісний аналіз, спрямований на виявлення та мобілізацію резервів ефективності.

За користувачами аналітичної інформації розрізняють:

внутрішній аналіз;

зовнішній аналіз.

Кожен із зазначених видів економічного аналізу має власний зміст, специфічну методику проведення та особливості організації аналітичної роботи [2].

До основних функцій економічного аналізу належать:

оцінкова функція, яка полягає у визначенні відповідності фактичного стану економічної системи встановленим цілям, параметрам функціонування та потенційним можливостям розвитку;

діагностична функція, що забезпечує виявлення причинно-наслідкових зв'язків змін економічної системи, кількісне й якісне вимірювання впливу факторів на її динаміку;

пошукова функція, спрямована на виявлення невикористаних резервів і потенційних можливостей зростання, а також на обґрунтування механізмів їх мобілізації [6].

Як самостійна економічна наука економічний аналіз перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими дисциплінами, зокрема економічною теорією, галузевими економіками, плануванням і управлінням виробництвом, бухгалтерським обліком, контролем і ревізією, аудитом, фінансами підприємств, фінансовим менеджментом, статистикою, математикою та галузевими технологіями [7].

Таким чином, економічний аналіз є інтегрованою науковою системою, сформованою шляхом поєднання методів і підходів різних наук. Його становлення відбувалося у відповідь на зростаючу потребу в поглибленому

дослідженні багатофакторного впливу умов ринкового середовища на ефективність діяльності суб'єктів господарювання.

Економічний аналіз ґрунтується на об'єктивному оцінюванні використання ресурсів, якими розпоряджається підприємство, з метою досягнення максимальних фінансових результатів за мінімальних витрат. Він дає змогу визначити реальні можливості суб'єкта господарювання щодо підвищення ефективності використання його виробничого та науково-технічного потенціалу, а також окреслити практичні шляхи мобілізації виявлених резервів і покращення результатів діяльності.

1.2 Методи економічного аналізу

Технологія прийняття управлінських рішень передбачає чітко визначену послідовність взаємопов'язаних управлінських дій і процедур. До них належать ідентифікація та діагностика проблеми, формування можливих альтернатив її розв'язання, порівняльне оцінювання запропонованих варіантів і вибір найбільш доцільного рішення з урахуванням поставлених цілей і наявних ресурсів.

Під методом економічного аналізу слід розуміти науково обґрунтований спосіб дослідження господарських процесів у їх динаміці та розвитку, який базується на використанні загальнонаукових, діалектико-логічних і формально-логічних законів, принципів і методів пізнання.

До характерних рис методу економічного аналізу належать:

застосування системи різноманітних інформаційних джерел, що всебічно відображають господарську діяльність підприємства, зокрема нормативних, облікових, звітно-статистичних і позаоблікових даних;

формування такої сукупності аналітичних показників, яка найбільш повно характеризує поточний стан підприємства, особливості його функціонування та напрями розвитку;

дослідження відхилень фактичних значень показників від нормативних, планових або базових рівнів попередніх періодів із подальшим їх кількісним вимірюванням за допомогою факторного аналізу;

виявлення та оцінювання внутрішніх резервів виробництва, а також обґрунтування заходів щодо їх раціонального й ефективного використання;

розроблення оптимальних планових і управлінських рішень на основі результатів проведеного аналізу.

Використовуючи загальнонаукові, формально-логічні та діалектико-логічні методи пізнання, кожна наука, зокрема економічна діагностика, формує і застосовує власний спеціальний інструментарій — прийоми, операції та способи дослідження, які впливають із її предмета та змісту [8, с. 19].

У практиці економічного аналізу доцільно виділяти дві основні групи методів.

Перша група — методи дослідження проблеми (діагностування).

Вони спрямовані на всебічний і достовірний опис проблемної ситуації, а також на ідентифікацію чинників, що зумовили її виникнення. Провідну роль у цій групі відіграють методи збирання, оброблення та аналізу інформації, факторний аналіз, порівняння, метод аналогій тощо. Вибір конкретних методів визначається характером і складністю проблеми, часовими обмеженнями та обсягом ресурсів, передбачених для її дослідження. Особливого поширення набули методи економічного аналізу та прогнозування, які дають змогу об'єктивно оцінити поточний стан підприємства та змодельовати можливі сценарії його розвитку за умови збереження наявних тенденцій. Зазначені методи ґрунтуються на статистичних даних минулих періодів у відповідній сфері діяльності [9].

Друга група — методи економічного аналізу аналітичних залежностей.

Вони базуються на дослідженні кількісних і функціональних взаємозв'язків між умовами та результатами вирішення управлінських завдань, які відображаються у вигляді формул, графіків або діаграм. Типовими прикладами є залежність між ціною товару та рівнем попиту, взаємозв'язок продуктивності праці з кваліфікацією персоналу або системою оплати праці тощо. Кожен керівник у процесі професійної діяльності формує власний набір таких залежностей — як на основі практичного досвіду, так і в результаті навчання. Володіння стійкими аналітичними моделями дає змогу менеджеру оперативно приймати обґрунтовані та ефективні управлінські рішення [9].

У практиці економічного аналізу використовується широкий спектр способів і прийомів, які дають змогу комплексно досліджувати господарські процеси та оцінювати результати діяльності підприємства.

Метод абсолютних, відносних і середніх величин. Дослідження економічних показників, явищ і процесів, як правило, розпочинається з визначення абсолютних величин, які відображають реальні масштаби господарської діяльності. Вони слугують базою для подальших розрахунків середніх і відносних показників. Відносні величини застосовуються переважно для аналізу динаміки, оскільки дозволяють оцінити зміну показників у часі та виявити тенденції розвитку. Середні величини узагальнюють сукупності однорідних показників, що дає змогу порівнювати досліджувані фактори між різними групами об'єктів і абстрагуватися від випадкових коливань окремих значень [10].

Метод порівняння. Порівняння є одним із базових і найпоширеніших прийомів економічного аналізу. Будь-яке аналітичне дослідження починається зі зіставлення фактичних результатів із плановими показниками, даними попередніх періодів або середніми значеннями за кілька років. Крім того, цей метод використовується для порівняння результатів діяльності підприємства з показниками аналогічних суб'єктів господарювання, конкурентів або середньогалузевими рівнями, що дозволяє оцінити його конкурентоспроможність, виявити сильні та слабкі сторони. Метод порівняння

широко застосовується і в процесі розроблення бізнес-планів для вибору оптимального варіанта управлінських рішень, а також для оцінювання економічної ефективності інвестицій шляхом зіставлення показників до і після їх упровадження. Порівняння фактичних характеристик продукції зі стандартами й технічними умовами дає змогу визначити досягнутий рівень її якості [11].

Метод угруповань. Угрупування передбачає поділ сукупності досліджуваних об'єктів або показників на однорідні групи за визначеними ознаками. Застосування цього методу дозволяє виявити взаємозв'язки між економічними явищами, дослідити структуру та склад показників, простежити динаміку розвитку процесів, а також обчислити середні величини й надати їм економічну інтерпретацію [12].

Індексний метод. Індеси використовуються для аналізу зміни показників у динаміці. У практиці економічного аналізу розрізняють базисні та ланцюгові індеси. Під час розрахунку базисних індесів показник базового періоду приймається за 100 %, а значення наступних періодів визначаються у відсотковому співвідношенні до нього. Ланцюгові індеси, на відміну від базисних, обчислюються шляхом порівняння кожного показника з рівнем попереднього періоду. За економічним змістом відносні показники поділяються на індеси виконання плану, динаміки, структури, координації, інтенсивності та ефективності [13].

Балансовий метод. Балансовий метод ґрунтується на врахуванні обмеженості ресурсів і наявності жорстких взаємозв'язків між окремими елементами економічної системи. У процесі аналізу за його допомогою досліджують баланси товарної продукції, різноманітні баланси відхилень, а також узгодженість дії факторів. Особливе місце серед різновидів цього методу посідає сальдовий підхід, який дає змогу визначити величину впливу окремого фактора за умови відомого сумарного впливу всіх інших факторів і загальної зміни результативного показника. Сальдовий метод доцільно застосовувати у

випадках, коли прямий розрахунок впливу конкретного фактора є технічно складним або надмірно трудомістким [14].

Елімінування є логічним аналітичним прийомом, за допомогою якого із сукупного впливу факторів, що формують зміну досліджуваного показника, умовно усувається дія всіх чинників, окрім одного. Вплив цього фактора визначається шляхом поетапної заміни його базового значення на фактичне з подальшим порівнянням отриманих результатів. У процесі економічної діагностики найбільш поширеними є такі методи елімінування:

а) метод ланцюгових підстановок, який застосовується для кількісного визначення впливу окремих факторів на загальний результат. Суть методу полягає в послідовній заміні базових значень факторів їх фактичними величинами за умови незмінності інших чинників;

б) метод різниці абсолютних величин, що є спрощеним різновидом методу ланцюгових підстановок. Він використовується під час аналізу двофакторних детермінованих моделей мультиплікативного типу, коли один фактор відображає кількісні зміни, а інший — якісні. Наприклад, при оцінюванні вартості виробленої продукції кількісним фактором виступає обсяг випуску, а якісним — рівень ціни [6];

в) метод різниці відносних величин, який дає змогу виокремити вплив окремого фактора за наявності детермінованої функціональної моделі, якщо факторні зміни подані у вигляді відносних показників;

г) метод перерахунку даних, що застосовується у випадках, коли для визначення впливу окремих факторів здійснюється перерахунок їх значень на зміну загального результату або розраховується умовний результат за зміненого впливу аналізованого чинника;

д) метод пайової участі, який ґрунтується на пропорційному розподілі загального результату між факторами з метою визначення частки впливу кожного з них у сукупній зміні показника [6].

Для підприємства особливо важливим є прийняття управлінських рішень щодо оптимального обсягу виробництва, асортиментної структури продукції та рівня прибутковості. Значну роль у процесі такого оптимізаційного вибору відіграє аналіз беззбитковості.

Аналіз беззбитковості.

У сучасній практиці управління підприємствами, особливо в країнах із розвиненими ринковими відносинами, аналіз визначення точки беззбитковості є одним із ключових інструментів обґрунтування виробничих і цінових рішень. Він дає змогу оперативно визначити такий обсяг виробництва і рівень ціни, за яких забезпечується досягнення запланованого фінансового результату.

За визначенням Г. В. Савицької, беззбитковість означає такий стан діяльності підприємства, за якого доходи повністю покривають витрати, але прибуток і збитки відсутні. В економічній літературі цей стан також позначається іншими термінами, зокрема: критична точка, поріг рентабельності, мертва точка, точка перелому, точка самоокупності або ватерлінія бізнесу [15].

Точка беззбитковості є економічним показником, що відображає гранично допустимий обсяг виробництва продукції за певного співвідношення доходів і витрат, з урахуванням рівня цін. Вона характеризує той рівень випуску продукції (у натуральному та вартісному вимірах), за якого підприємство функціонує без фінансових втрат, але ще не формує прибутку.

Точку беззбитковості, або критичний обсяг виробництва в натуральному вираженні, визначають за відповідною розрахунковою формулою:

$$V_{\text{крит}} = C_{\text{уп}} / (Ц_{\text{од}} - B_{\text{зм}}), \quad (1.1)$$

де $C_{\text{уп}}$ — умовно-постійні затрати фірми, грн.;

$Ц_{\text{од}}$ — ціна одиниці продукції, грн.;

$B_{\text{зм}}$ — змінні затрати на одиницю продукції [16].

Аналіз беззбитковості дає змогу підприємцям приймати обґрунтовані рішення щодо визначення ринкової стратегії підприємства: встановлення ціни на запланований до виробництва продукт, визначення необхідного обсягу його виробництва та реалізації, вибору стратегії просування товару на ринок.

Методи прогнозування. Передбачають використання накопиченого досвіду, поточних припущень щодо визначення перспектив організації. Їх поділяють на кількісні та якісні.

Кількісні методи прогнозування. Застосовують, коли діяльність організації в минулому мала певну тенденцію, яку можна розвинути у майбутньому, і коли наявної інформації достатньо для виявлення статистично достовірних тенденцій або залежностей. До цих методів, зокрема, належать аналіз часових рядів та казуальне моделювання [17]:

— аналіз часових рядів — заснований на припущенні, що події, які відбулись у минулому, дають можливість прогнозувати події у майбутньому. Цей метод аналізу часто застосовують для оцінювання попиту на товари та послуги, оцінювання потреб у матеріальних запасах, прогнозування структури збуту, що характеризується сезонними коливаннями, потреби в кадрах. Застосування його недоцільне в ситуаціях з високим рівнем мінливості або коли у середовищі господарювання відбулися значні зміни. Для виконання аналізу часових рядів необхідно проводити розрахунки з використанням сучасних математичних методів;

— казуальне (причинно-наслідкове) моделювання — прогнозування того, що відбудеться в подібних ситуаціях у майбутньому через дослідження статистичної залежності між досліджуваним фактором та іншими змінними. Це складний математичний метод прогнозування, який потребує потужних комп'ютерних розрахунків [18].

Якісні методи прогнозування. Передбачають прогнозування майбутнього експертами:

— думка журі — поєднання та узагальнення думок експертів у релевантних (англ. relevant — доречний, істотний) сферах;

— спільна думка працівників збуту — досвідчені торгові агенти вміють передбачати майбутній попит, оскільки тісно співпрацюють зі споживачами;

— модель очікування споживачів — базується на результатах опитування клієнтів організації щодо майбутніх потреб, нових вимог.

Менеджери у своїй управлінській діяльності застосовують ті методи прогнозування, які є найбільш придатними для використання за умов існуючих обмежень і відповідають ситуації, що склалася на підприємстві [19].

Методи визначення способів розв'язання проблеми (генерація ідей). Методи генерування ідей є різновид методів експертної оцінки, однак між ними є певні відмінності. Так, методи генерування ідей обмежуються, як правило, лише якісними оцінками без кількісної визначеності. Найчастіше вони служать опорою, трампліном для розв'язання конкретних проблем й орієнтовані, в основному, на виявлення факторів і напрямків розвитку, вибір оптимальних варіантів рішень.

Генерування ідей, як результат розумового процесу, творчих здібностей людини, нарівні з експертними оцінками формують основу евристичних методів прогнозування [20].

3) Евристичні методи. Поряд із названими загальними, універсальними прийомами аналізу в ході системних досліджень використовують і евристичні прийоми, які ґрунтуються на інтуїції та досвіді дослідників.

До евристичних прийомів (або методів активізації творчості) зазвичай відносять сукупність підходів, спрямованих на стимулювання нестандартного мислення та продукування альтернативних варіантів розв'язання проблеми завдяки природній здатності людини до творчої діяльності. Їх доцільно застосовувати у ситуаціях, коли традиційні, рутинні способи, що спираються переважно на попередній досвід і поточні умови, не забезпечують вибору прийняттого рішення. Особливо широко евристичні процедури використовуються у стратегічному аналізі для формування прогнозів і сценаріїв розвитку економічної ситуації.

Умовно евристичні методи групують у дві великі категорії: методи неспрямованого пошуку та методи спрямованого пошуку. До першої групи належать «мозковий штурм», експертні оцінки, «колективний блокнот», метод контрольних запитань, прийоми асоціацій та аналогій, ділові ігри, аналіз ситуацій, кібернетичні наради тощо. Друга група охоплює методи, що забезпечують більш упорядкований пошук рішень, зокрема морфологічний аналіз і алгоритм розв'язання винахідницьких завдань (АРВЗ) [13].

Метод контрольних запитань використовується як інструмент психологічної активізації творчого процесу. Його сутність полягає в тому, що за допомогою спеціально сформульованих додаткових питань дослідника «підводять» до можливого рішення. Прийом ефективний як в індивідуальній роботі (коли фахівець самостійно ставить питання і шукає відповіді), так і в колективних формах обговорення, зокрема під час мозкового штурму. Метод доречний для отримання додаткових даних або для систематизації вже наявної інформації в умовах проблемної ситуації.

Запитання, що формуються у межах цього підходу, виконують роль стимулу: вони допомагають вибудувати стратегію й тактику розв'язання завдання, розвивають інтуїцію, впорядковують хід міркувань і підказують можливі напрями пошуку. Характер питань визначається специфікою об'єкта, а також цілями й завданнями економічного аналізу. Наприклад: чи можна змінити призначення виробу, його масу або сферу використання; чи реально

замінити метал альтернативним матеріалом; у який спосіб зменшити трудомісткість виготовлення продукції тощо [21].

Метод інверсій передбачає застосування нетипових, «перевернутих» підходів до розв'язання нової проблеми: розглянути функції об'єкта під іншим кутом, поміняти місцями суб'єкт і об'єкт дії, змінити логіку процесу на протилежну. Ідея інверсії (зворотного руху) активно використовується у практиці управління. Класичний приклад — конвеєр Г. Форда, де не працівник підходить до об'єкта праці, а об'єкт переміщується до працівника. Подібна логіка простежується і в мережному маркетингу, коли продавець не чекає покупця, а сам ініціює контакт. Орієнтація на конкретного клієнта та його потреби також може трактуватися як інверсійний підхід. Цей метод придатний і для розширення спектра послуг — від забезпечення фізичного комфорту працівника до створення умов для розвитку творчого потенціалу (наприклад, індивідуальні програми навчання) [22].

Метод ідеалізації ґрунтується на уявленні про «ідеальне» вирішення проблеми, коли мета досягається з мінімальними витратами та без зайвих управлінських надбудов. У менеджменті показовим прикладом є підхід Лі Якокки до контролю якості: проектуючи систему контролю, важливо отримати позитивний ефект за мінімізації витрат на її створення і підтримання. Розв'язуючи проблему якості продукції, Якокка фактично переклав відповідальність на працівників, інтегрувавши виробничий процес і контроль якості. У результаті реалізовано принцип «ідеальної моделі»: окремого органу контролю немає, але функція виконується.

Метод вільних асоціацій використовується тоді, коли проблему неможливо вирішити в межах стандартного набору рішень. У такій ситуації завдання доцільно переформулювати: обрати певне слово чи поняття, «викликати» образ, який стане тригером для несподіваних асоціативних зв'язків і може підказати нову ідею рішення [22].

До групових евристичних методів належать, зокрема, «розумова атака», «конференція ідей», метод Делфі та інші.

Метод “розумової атаки” (мозкового штурму) є одним із найвідоміших інструментів колективної творчості. Його принцип полягає у свободі висунення будь-яких пропозицій без попередньої критики та оцінювання їх реалістичності. Усі ідеї фіксуються, а їх аналіз і відбір здійснюється після завершення етапу генерування — відповідно до критеріїв і обмежень, які визначає організація.

Метод “конференції ідей” також є формою колективного генерування рішень, проте відрізняється регламентом та наявністю доброзичливої критики у форматі коментарів і реплік. Припускається, що така критика може підвищувати цінність пропозицій. Важливо, що всі ідеї заносять до протоколу без зазначення авторів, адже акцент робиться на колективному результаті. Учасниками можуть бути як керівники й працівники, які безпосередньо працюють із проблемою, так і новачки, котрі нерідко пропонують нестандартні підходи через відсутність «тиску традицій». Водночас небажано залучати осіб із виражено скептичним ставленням до можливості розв’язання проблеми [21].

Експертні методи застосовуються для прогнозування та оцінювання майбутніх результатів на основі професійних суджень спеціалістів. Вони отримали широке поширення у стратегічному та функціонально-вартісному аналізі. Сутність підходу полягає в тому, що експерти формулюють оцінки щодо реалістичних цілей об’єкта, його функцій, найбільш ефективних способів досягнення цілей, значущості факторів і вимог, можливих строків реалізації заходів, а також критеріїв вибору оптимального проектного рішення. Для підвищення якості експертизи залучають фахівців із високою кваліфікацією та значним практичним досвідом, здатних коректно інтерпретувати тенденції розвитку об’єкта й зацікавлених у проблематиці дослідження. Отримані експертні дані опрацьовують із використанням логічних і математичних процедур, що забезпечують перетворення результатів у форму, зручну для вибору найкращого рішення [13].

Метод Делфі є комплексом експертних процедур, об'єднаних спільними вимогами до організації опитування і способів отримання оцінок. Його ефективність забезпечується поєднанням анонімності (що знижує вплив авторитетів) і можливості уточнювати позиції шляхом зворотного зв'язку, коли експерти отримують проміжні узагальнені результати та аргументацію «крайніх» точок зору. Реалізація зворотного зв'язку потребує багатоетапної процедури, яка найчастіше включає чотири кроки:

- доведення мети експертизи та формулювання запитань;
- подання узагальнених оцінок групи та пояснень експертів із протилежними позиціями;
- повторне уточнення оцінок (аналогічно другому етапу);
- фінальне узгодження, яке зазвичай супроводжується зменшенням розкиду оцінок і зростанням їхньої конвергенції [23].

Окрему групу становлять логіко-формалізовані методи прийняття рішень, які найчастіше застосовуються для обґрунтування альтернативних інвестиційних проектів (з різними технічними або організаційними рішеннями). До них відносять побудову «дерева рішень», платіжні матриці, аналіз чутливості, метод Монте-Карло тощо.

Метод побудови “дерева цілей/рішень” базується на поєднанні аналітичних підходів та експертних оцінок. За участі експертів формують ієрархічну структуру цілей та визначають вагомість елементів різних рівнів. Типова послідовність робіт включає:

- визначення генеральної мети;
- формування переліку підцілей;
- ієрархізацію та побудову «дерева»;
- встановлення цільових нормативів (кількісних і якісних показників);
- розрахунок коефіцієнтів відносної важливості;
- розроблення комплексу заходів;
- формування критеріїв відбору;
- вибір оптимальних заходів;

визначення необхідних ресурсів для реалізації обраних рішень [24].

Аналіз чутливості є інструментом оцінювання проектного ризику, що демонструє, як змінюється значення чистої теперішньої вартості (ЧТВ) або чистого дисконтованого доходу за варіації однієї вхідної змінної за умови фіксації інших параметрів. Метод використовується в умовах невизначеності та ризику і передбачає:

- визначення ключових змінних, які впливають на ЧТВ;
- встановлення функціональної залежності ЧТВ від цих змінних;
- розрахунок базового варіанта;
- послідовну зміну кожної змінної на задану величину при незмінності інших;
- оцінювання нового значення ЧТВ і темпу його зміни;
- визначення критичних значень ($\text{ЧТВ} = 0$) та ідентифікацію найбільш чутливих параметрів;
- інтерпретацію результатів і формування висновків щодо ризиків.

Перевага методу — простота практичного застосування, однак обмеження полягає в тому, що він аналізує вплив параметрів окремо, тоді як у реальних проектах змінні часто змінюються одночасно.

Метод Монте-Карло є різновидом імітаційного моделювання, який поєднує аналіз чутливості з імовірнісними розподілами факторів моделі. Комп'ютер генерує множину можливих комбінацій факторів з урахуванням їх імовірностей; кожна комбінація формує потенційне значення ЧТВ, а в підсумку отримується імовірнісний розподіл можливих результатів проекту [25].

До теоретико-ігрових методів відносять теорію ігор, метод сценаріїв, моделі «чорної дошки» тощо. Вони дозволяють у спрощеній формі відобразити зовнішнє середовище та поведінку учасників взаємодії.

Теорія ігор застосовується для вибору оптимальних дій у ситуаціях конфлікту інтересів, наприклад при прогнозуванні реакції конкурентів на зміну цін, визначенні додаткових сервісів, модифікації продукту або виході на нові ринки. Гра розглядається як сукупність ходів гравців (послідовних або

одночасних), а повний набір ходів утворює «партію». Часто використовується принцип «мінімаксу» — максимізація результату за найгіршого можливого сценарію, який може нав'язати опонент. Результатом є рекомендації щодо раціональної поведінки учасників конфлікту.

Метод сценаріїв передбачає розроблення кількох альтернативних варіантів розвитку подій та управлінських рішень залежно від умов зовнішнього середовища, організації менеджменту, фінансових можливостей тощо. Сценарій — це узагальнений опис логіки розвитку процесу у вигляді основних тез, етапів і ключових подій без надмірної деталізації. На практиці часто формують три сценарії: базовий (найімовірніший), оптимістичний (за сприятливих умов) та песимістичний (за найгірших припущень щодо ринку і макросередовища) [26].

Оскільки керівники не завжди володіють сучасними методиками економічних розрахунків, у процесі обґрунтування рішень доцільно застосовувати моделювання в межах інформаційних систем підтримки прийняття рішень. Такі системи дозволяють формувати й уточнювати варіанти дій та коригувати модель управління після кожного «сеансу» аналізу або гри.

Отже, менеджери мають не лише знати переваги та обмеження різних підходів до прийняття рішень, а й уміти комбінувати методи, типізувати управлінські завдання, добирати структуровані інструменти їх вирішення та доповнювати методичний арсенал власними практичними напрацюваннями.

1.3 Джерела інформації для проведення економічного аналізу

Ефективне розв'язання завдань економічного аналізу потребує належної, чітко регламентованої організації аналітичної роботи на підприємстві. З огляду на зміст і призначення економічного аналізу, організаційне забезпечення аналітичних процедур доцільно представити у вигляді таких базових складових:

підготовка програми всебічного (комплексного та системного) аналізу діяльності підприємства або плану тематичного аналізу окремих напрямів із визначенням об'єктів, мети, завдань, переліку питань, логіки та послідовності їх опрацювання, а також календарних строків виконання;

формування складу виконавців аналітичних робіт: створення групи спеціалістів і закріплення відповідальних осіб як на рівні окремих структурних підрозділів, так і в межах підприємства загалом;

залучення повного комплексу інформаційних джерел (бухгалтерських, оперативних і статистичних даних), використання позаоблікової інформації, матеріалів планування та іншої управлінської інформації, а також обов'язкова перевірка її достовірності й контролювання якості даних;

використання сучасних технічних і програмних засобів під час виконання аналітичних процедур (автоматизація розрахунків, формування аналітичних звітів, візуалізація показників тощо);

виконання ключових завдань економічного аналізу у процесі аналітичної роботи: оцінювання рівня виконання планів і цільових показників; виявлення резервів зростання та внутрішніх можливостей; ідентифікація недоліків у роботі підприємства і його підрозділів; зіставлення отриманих результатів із витратами; узагальнення висновків; формування практичних заходів щодо усунення проблем і мобілізації резервів;

оформлення підсумкових матеріалів — підготовка аналітичної записки (або звіту) за результатами проведеної роботи та передання її керівництву для обґрунтування і прийняття управлінських рішень [8, с. 36–37].

Достовірність і прикладна цінність економічної діагностики безпосередньо визначаються якістю інформаційної бази, тобто рівнем достовірності економічної інформації та її адекватністю щодо відображення реальних господарських процесів і явищ.

Інформація — це систематизовані відомості про кількісний і якісний стан об'єктів та явищ, сукупність даних і знань про них, що можуть бути представлені у вигляді чисел, літер та інших умовних позначень. В економіці

інформаційні потоки відображають перебіг господарської діяльності, закономірності функціонування ринку та його основних складових. Отримання, оброблення, зберігання й використання інформації потребують витрат праці та матеріальних ресурсів, у зв'язку з чим інформація має не лише споживчу корисність, а й економічну вартість, яка в окремих випадках підлягає відшкодуванню користувачами [6].

До основних джерел інформаційного забезпечення економічного аналізу зазвичай відносять: планово-нормативну інформацію; звітні матеріали; облікові дані; позаоблікові відомості; конструкторсько-технологічну документацію.

У ході економічного діагностування аналітик працює як із значними за обсягом інформаційними масивами, так і з обмеженою або неповною інформацією. Узагальнені джерела інформації щодо діяльності підприємства подано на рисунку 1.2 [28].

Рисунок 1.2 - Різновиди джерел інформації про діяльність підприємства

Планово-нормативна документація є сукупністю норм і нормативів, які становлять базу для розрахунку та обґрунтування більшості показників діяльності підприємства й відображають орієнтацію на найкращі практики (зокрема, результати передових підприємств). До її складу, як правило, відносять господарські договори, плани соціально-економічного та організаційно-господарського розвитку, бізнес-плани, нормативні матеріали, графіки виконання робіт, технологічні карти, норми виробітку, тарифні ставки й розцінки, регламенти щодо планування та ведення обліку, правила нарахування і виплати заробітної плати, а також накази, розпорядження та інші управлінські документи [27].

Звітна документація відображає підсумки реалізації бізнес-планів на визначену дату та використовується для оцінювання досягнутих результатів. Її прийнято поділяти на бухгалтерську і статистичну.

Бухгалтерська звітність формується як періодично, так і за підсумками року; включає встановлені форми та пояснювальну записку і забезпечує деталізоване висвітлення ключових аспектів господарської діяльності підприємства.

Статистична звітність інтегрує дані бухгалтерського та оперативно-технічного обліку. Вона застосовується для аналізу виробничо-господарських показників у динаміці, надає можливість просторово-часового порівняння та відстеження тенденцій розвитку.

Облікова документація є важливою для аналізу роботи окремих підрозділів, виробничих дільниць і персоналу. Саме завдяки системному веденню облікових матеріалів можна своєчасно виявляти недоліки, обґрунтовувати адресні управлінські заходи щодо вдосконалення виробництва, підвищення продуктивності праці та раціоналізації управління. До прикладів такої документації належать форми бухгалтерського, оперативного і статистичного обліку, журнали робіт та інші первинні документи [27].

Позаоблікова інформація відображає широкий спектр аспектів діяльності підприємства і використовується як доповнення до облікових та звітних даних з метою деталізації й поглиблення аналітичних висновків. До неї можуть входити матеріали науково-практичних конференцій, виробничих нарад і зборів, протоколи засідань, результати ревізій і перевірок, звіти та доповіді керівників і спеціалістів, технічна й технологічна документація, протоколи підрозділів економічного аналізу, накази та розпорядження керівництва, публікації періодичних і корпоративних медіа, дані спостережень, обстежень, хронометражу тощо.

Конструкторсько-технологічна документація містить узагальнену науково-технічну та економічну інформацію. Вона особливо важлива на етапах планування техніко-технологічного розвитку, виконання науково-дослідних робіт, підготовки й виготовлення продукції, а також організації виробництва. Як правило, такі матеріали зберігаються у науково-технічних інформаційних центрах та архівах [27].

Окреме місце в інформаційному забезпеченні управління займає система маркетингової інформації (СМІ) — безперервно діючий комплекс взаємопов'язаних людей, технічних засобів і методик, призначений для збору, класифікації, аналізу, оцінювання та поширення актуальних, точних і своєчасних даних. Мета СМІ полягає в інформаційній підтримці осіб, які приймають рішення у сфері маркетингу, зокрема для підвищення якості планування, реалізації та контролю маркетингових заходів.

Підвищену практичну цінність має зарубіжний досвід побудови маркетингових інформаційних систем, у межах яких застосовується розвинений інструментарій аналізу даних і маркетингових проблем. Часто основу такого аналізу формують статистичний банк (сукупність сучасних методик статистичного опрацювання) та банк моделей (набір математичних моделей, що сприяють прийняттю оптимальних маркетингових рішень учасниками ринку) [7].

Крім того, джерелами інформації про організацію (з урахуванням, насамперед, міжнародної практики) можуть бути:

дані, що публікуються спеціалізованими виданнями, об'єднаннями підприємців, торговельними палатами;

інформаційні масиви про фірми: товарно-фірмова, адресна, загальнофірмова, галузева інформація, дані про персональні та фінансові зв'язки, біографічні довідники;

відомості, сформовані спеціалізованими організаціями та установами (кредитно-довідковими бюро, консалтинговими компаніями) на основі абонементів або індивідуальних замовлень;

інформація, підготовлена за запитами урядових установ, спілок підприємств, торговельних палат та інших інституцій, що підтримують розвиток зовнішньоекономічної діяльності;

«досьє» (ростери) на фірми, які формуються міжнародними економічними організаціями системи ООН, структурами ЄС тощо [29].

Документальні джерела підлягають рахунковій перевірці (наявність підписів, правильність арифметичних підрахунків, відповідність інструкціям щодо заповнення) та первинній обробці даних: укладанню зведень, побудові графіків, виконанню угруповань, обчисленню індексів, питомої ваги та інших аналітичних показників [30].

Уся інформація, відібрана для аналізу (насамперед дані обліку і звітності), повинна бути ретельно перевірена за формою і за змістом. Перевірка за формою передбачає встановлення коректності оформлення документів і звітів: повноти реквізитів, наявності підписів, правильності таблиць, сум і підсумків; узгодженості цифр у взаємопов'язаних формах; спадковості показників у порівнянні з даними попередніх періодів. Перевірка за змістом (яку фактично можливо здійснити лише на підприємстві) полягає у зіставленні звітних показників із даними бухгалтерського обліку та підтвердженні достовірності самого обліку, тобто відповідності інформації реальному стану речей і процесам господарської діяльності.

Таким чином, перевірка повинна підтвердити належну якість інформаційної бази, і лише за цієї умови доцільно переходити безпосередньо до аналізу діяльності підприємства [14].

Перший — підготовчий етап передбачає складання планів і програм аналізу, формулювання його мети, вибір методичного підходу, визначення складу виконавців та розподіл функцій між ними. Зазвичай річний план аналітичної роботи фіксує перелік робіт, календарні строки їх виконання та відповідальних осіб. У межах програми уточнюються послідовність процедур, інформаційні потреби й очікувані результати. На завершення підготовчої стадії проводиться первинне ознайомлення із системою показників, які комплексно відображають діяльність підприємства, а також визначаються форми участі функціональних підрозділів у реалізації програми [8].

Другий етап полягає в деталізації та коригуванні попередньо складеного плану з урахуванням доступності даних і конкретних завдань аналізу. Відповідно до уточненого плану організовується збір відомостей і створюється інформаційна база. Отримані матеріали підлягають упорядкуванню: їх систематизують, перевіряють на достовірність, групують і класифікують за обраними ознаками та напрямками оцінювання [8].

Третій — основний етап пов'язаний із безпосередньою аналітичною обробкою первинної інформації відповідно до методики економічного аналізу. На цій стадії визначається рівень виконання планів і зобов'язань, оцінюється динаміка ключових показників, зіставляються результати з понесеними витратами, виявляються резерви підвищення ефективності діяльності. Додатково здійснюються розрахунки щодо результативності використання трудових, матеріальних та інших ресурсів, а також формується оцінка виробничих можливостей і факторів, що впливають на кінцеві результати.

Четвертий етап спрямований на підсумкове узагальнення результатів проведеного аналізу. Отримані висновки оформлюються у вигляді аналітичних записок, таблиць, графіків, діаграм та інших візуалізацій, що забезпечують наочність і зручність сприйняття управлінською ланкою.

П'ятий етап охоплює розроблення практичних заходів: усунення виявлених недоліків, мобілізацію поточних і перспективних резервів, обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробництва. Підготовлені матеріали подаються керівництву підприємства для прийняття та реалізації управлінських рішень. Доцільним є залучення представників аналітичної групи до обговорення та супроводу впровадження запропонованих заходів.

Удосконалення організації аналітичної роботи доцільно здійснювати через посилення технічної та програмної оснащеності виконавців, застосування методичного інструментарію, який відповідає сучасним умовам управління, а також підвищення оперативності виконання аналітичних процедур і якості підготовки висновків [8].

Отже, сучасний рівень розвитку економіки та конкурентність ринкового середовища висувають до суб'єктів господарювання підвищені вимоги щодо дисципліни управління, обґрунтованості рішень і контролю результатів. Це обумовлює необхідність системного застосування методів економічного аналізу для оцінювання діяльності підприємства та інформаційного забезпечення управлінських рішень.

Економічний аналіз має здійснюватися безперервно як елемент управлінського циклу, оскільки він дає змогу своєчасно виявляти нові тенденції у функціонуванні підприємства та забезпечує підстави для коригування оперативного управління фінансово-господарською діяльністю відповідно до змін зовнішнього й внутрішнього середовища.

Висновки до першого розділу

На сучасному етапі розвитку однією з найбільш гострих і водночас складних проблем економіки України залишається нестійкий економічний і фінансовий стан більшості вітчизняних підприємств. Така ситуація зумовлена насамперед

тим, що потенціал екстенсивних чинників економічного зростання практично вичерпано. Йдеться про розширення виробництва за рахунок залучення вільних виробничих потужностей, а також використання короткострокових ефектів глибокої девальвації національної валюти. Водночас інтенсивні фактори розвитку, пов'язані з підвищенням ефективності виробничих процесів, продуктивності ресурсів та впровадженням сучасних управлінських підходів, наразі задіяні недостатньо.

Загальний стан суб'єктів господарювання свідчить про низький рівень їх платоспроможності, обмеженість дієвих механізмів фінансового оздоровлення та відсутність належних передумов для забезпечення сталого й ефективного розвитку підприємницької діяльності в довгостроковій перспективі.

Ефективне розв'язання завдань економічного аналізу можливе лише за умови чітко налагодженої організації аналітичної роботи. При цьому достовірність отриманих висновків і їх практична значущість безпосередньо залежать від якості економічної інформації, рівня її надійності та адекватності у відображенні реальних господарських процесів і явищ.

Економічна інформація являє собою впорядковану сукупність відомостей про кількісні й якісні характеристики об'єктів, процесів і явищ, що формують базу знань про них. Вона може бути представлена у числовій, символічній або іншій знаковій формі. В умовах ринкової економіки інформація відображає перебіг господарської діяльності, закономірності функціонування ринку та взаємодію його ключових елементів. Отримання, оброблення, зберігання й використання інформаційних ресурсів потребують витрат праці та матеріальних засобів, у зв'язку з чим інформація, окрім споживчої корисності, має економічну вартість, яка підлягає відшкодуванню з боку її користувачів.

2 ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПАТ «ЗФЗ» НА ОСНОВІ КОМПЛЕКСНОГО ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

2.1 Загальна характеристика ПАТ «ЗФЗ»

Публічне акціонерне товариство «Запорізький завод феросплавів» належить до обмеженого кола вітчизняних виробників феросплавної продукції та входить до трійки провідних підприємств галузі в Україні. Основними напрямками виробничої діяльності заводу є випуск феросиліцію, феросилікомарганцю та феромарганцю, які широко використовуються у металургійному виробництві.

Споживачами продукції підприємства виступають як українські, так і зарубіжні металургійні компанії. На сучасному етапі ПАТ «ЗФЗ» посідає провідні позиції серед європейських виробників феросплавів, забезпечуючи випуск широкого асортименту високоякісної продукції. Орієнтовно половина обсягів виробництва реалізується на внутрішньому ринку України, тоді як решта продукції експортується до країн ближнього та далекого зарубіжжя [31].

Україна характеризується наявністю потужного металургійного комплексу, який традиційно залишається базовою галуззю національної економіки та суттєво залежить від світової ринкової кон'юнктури. Це зумовлено тим, що близько 80 % металургійної продукції спрямовується на експорт. Феросплави застосовуються переважно у процесах виплавки сталі, у зв'язку з чим попит на них має похідний характер і формується під впливом динаміки розвитку чорної металургії.

Практично весь асортимент феросплавної продукції ПАТ «Запорізький завод феросплавів» використовується підприємствами, що спеціалізуються на виробництві металопродукції, зокрема в чорній і кольоровій металургії, машинобудуванні (ливарні виробництва), а також у галузях, пов'язаних із виготовленням зварювальних електродів. Під час виробництва різних марок

сталі легуючі елементи феросплавів є незамінними компонентами, які забезпечують необхідні фізико-механічні та експлуатаційні властивості сталей.

За обсягами виробництва феросплавів ПАТ «ЗФЗ» посідає друге місце в Україні, поступаючись лише ПАТ «Нікопольський завод феросплавів». Формування обсягів і номенклатури продукції здійснюється на основі попередньо укладених контрактів, при цьому значна частина продукції експортується до країн ближнього та далекого зарубіжжя [32].

Реалізація продукції підприємства здійснюється як на внутрішньому ринку, так і на ринках інших країн. Основними споживачами виступають металургійні та автомобілебудівні підприємства України, Туреччини, Німеччини, Латвії, Польщі та низки інших держав. Структуру розподілу ринків збуту доцільно проілюструвати на рисунку 2.1.

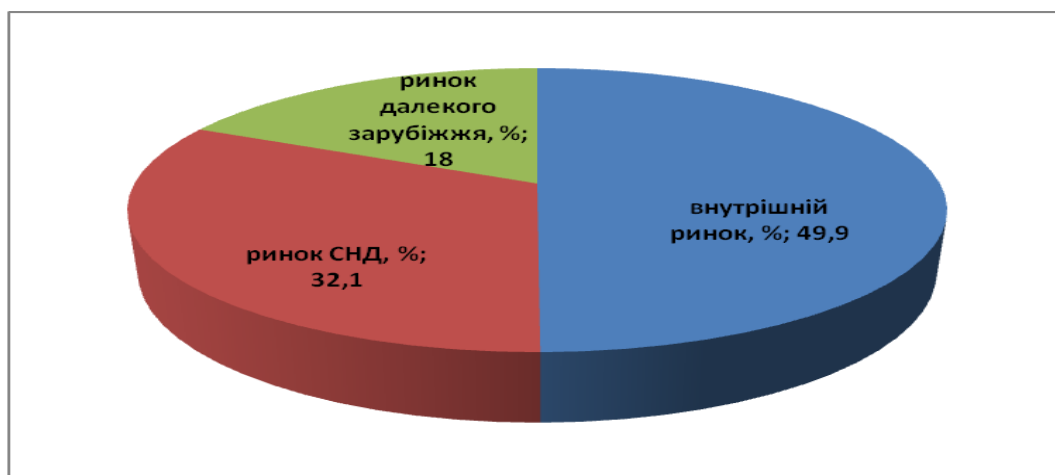

Рисунок 2.1 – Розподіл ринків збуту продукції ПАТ «ЗФЗ», %

Рівень конкурентної боротьби на світовому ринку феросплавів є надзвичайно високим. З позицій теорії галузевих ринків зазначений сегмент доцільно віднести до ринку монополістичної конкуренції, що характеризується значною кількістю виробників, диференціацією продукції та активною ціновою й неціновою конкуренцією між учасниками [33].

На відміну від глобального ринку, український ринок феросплавів має виразні ознаки олігополістичної структури. Це зумовлено домінуванням обмеженої кількості великих виробників, серед яких ключову роль відіграють ПАТ «Нікопольський завод феросплавів», ПАТ «Запорізький завод феросплавів» та ВАТ «Стахановський завод феросплавів».

Функціонування підприємств феросплавної галузі зазнає істотного впливу низки зовнішніх і внутрішніх чинників, серед яких провідне місце посідають:

динаміка цін на сировинні ресурси, енергоносії та інші виробничі фактори;

обмеження, пов'язані з отриманням дозвільної документації на здійснення виробничої діяльності відповідно до чинних екологічних нормативів у встановлені законодавством терміни (щодо викидів, скидів, поводження з відходами тощо);

невиконання або несвоєчасна реалізація програмних заходів, спрямованих на досягнення екологічних стандартів і зниження негативного впливу на навколишнє природне середовище;

відсутність ефективних законодавчих та податкових стимулів, які б сприяли модернізації виробництва, інноваційному розвитку та технічному переоснащенню підприємств галузі [32].

Окремої уваги потребує зростання вартості електричної енергії та тарифів на залізничні перевезення, що безпосередньо позначається на підвищенні собівартості феросплавної продукції та зниженні її цінової конкурентоспроможності.

Для проведення подальшої оцінки ефективності діяльності підприємства доцільно на початковому етапі визначити основні види продукції ПАТ «Запорізький завод феросплавів» та проаналізувати обсяги їх виробництва.

У таблиці 2.1 наведено узагальнені показники випуску та реалізації продукції ПАТ «ЗФЗ» за 2021–2022 роки.

Таблиця 2.1 – Інформація про основну продукцію ПАТ «ЗФЗ»

Найменування продукції (виду продукції)	Обсяг виробництва в натуральних одиницях, тис.т	Обсяг виробництва у грошовому виразі (у діючих цінах) (тис.грн.)	Частка продукції в загальному обсягу виробництва у грошовому вираженні, %
2021			
Марганець металевий	15027	158589	8,5
Силікомарганець	151165	992530	53,2
Феромарганець	54712,5	555701	29,8
Феросилицій	15027,2	158589	8,5
Усього	235932	1865409	100,0
2022			
Марганець металевий	9912	111493	5,6
Силікомарганець	147765	997725	49,7
Феромарганець	34525,5	337207	16,8
Феросилицій	69357,1	561562	28,0
Усього	261560	2007987	100,0

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що в структурі загального обсягу виробництва спостерігається поступове скорочення частки силікомарганцю, що зумовлено зростанням випуску інших видів продукції. Водночас у 2021–2022 роках саме силікомарганець зберігав провідні позиції, формуючи найбільшу питому вагу у загальних обсягах виробництва підприємства.

Сукупний обсяг виробництва у вартісному вираженні за досліджуваний період демонструє позитивну динаміку. Так, у 2021 році ПАТ «Запорізький завод феросплавів» виготовило продукції на суму 1 865 409 тис. грн, тоді як у 2022 році цей показник зріс до 2 007 987 тис. грн, що відповідає абсолютному приросту на 142 578 тис. грн або 7,6 %. При цьому номенклатура продукції, що випускалася підприємством, упродовж аналізованого періоду істотних змін не зазнала.

Структура реалізованої продукції істотно впливає на кінцеві фінансово-економічні результати діяльності підприємства. Збільшення питомої ваги більш рентабельних видів продукції у загальному обсязі виробництва сприяє

підвищенню ефективності господарювання та зміцненню фінансової стійкості суб'єкта господарювання.

До ключових конкурентних переваг підприємства на сучасному етапі слід віднести відносно низький рівень цін на продукцію, наявність резерву вільних виробничих потужностей, а також значну частку на внутрішньому ринку, що формує близьке до домінуючого ринкове становище. Водночас діяльність ПАТ «ЗФЗ» характеризується низкою проблемних аспектів, серед яких варто виокремити високу енергоємність виробничих процесів, значний ступінь зношеності основних засобів, обмежену державну підтримку та нестабільність ринку сировинних ресурсів.

Аналіз ринкових можливостей свідчить, що підприємство має потенціал для підвищення ефективності своєї діяльності за рахунок розширення присутності на зовнішніх ринках збуту, розвитку коопераційних і інтеграційних зв'язків з іншими металургійними підприємствами, а також залучення інвестицій у модернізацію основних фондів і впровадження сучасного технологічного обладнання. Разом з тим, існує низка зовнішніх загроз, які можуть негативно впливати на результати функціонування підприємства, зокрема дефіцит якісної та доступної за ціною сировини, зростання вартості енергоресурсів, застосування демпінгових практик на зовнішніх ринках, а також загальна макроекономічна й політична нестабільність у країні.

2.2 Оцінка ефективності використання трудового потенціалу підприємства

Ключовою метою системи управління трудовими ресурсами на ПАТ «Запорізький завод феросплавів» є досягнення максимально ефективного використання професійного потенціалу персоналу з урахуванням стратегічних цілей підприємства та соціальних пріоритетів розвитку. При цьому важливе значення надається збереженню здоров'я працівників, формуванню безпечних умов праці, а також підтриманню партнерських і конструктивних

взаємовідносин між членами трудового колективу та різними соціальними групами.

Функції управління персоналом на підприємстві реалізуються через взаємодію спеціалізованих структурних підрозділів, зокрема відділу кадрів, бухгалтерії з нарахування заробітної плати, а також служби охорони та безпеки праці, кожен з яких виконує чітко визначені завдання у межах своєї компетенції.

З метою комплексної оцінки стану використання трудових ресурсів та виявлення внутрішніх резервів зростання обсягів виробництва і підвищення рентабельності діяльності доцільно здійснити аналіз системи трудових показників. Такий аналіз охоплює дослідження чисельності персоналу в динаміці, його категоріальної структури, рівня професійної підготовки та показників плинності кадрів. Окрему увагу слід приділити ефективності використання робочого часу робітниками й службовцями, стану трудової дисципліни, рівню продуктивності праці та трудомісткості виготовленої продукції.

У таблиці 2.2 наведено результати аналізу динаміки чисельності працівників ПАТ «ЗФЗ» за досліджуваний період, а також відображено зміни у складі основних категорій персоналу, що дозволяє оцінити тенденції формування кадрового потенціалу підприємства.

Таблиця 2.2 – Аналіз динаміки чисельності працівників ПАТ «ЗФЗ» у 2020-2022 роках

Показник	2020	2021	2022	Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021р.	
				абсол.	%	абсол.	%
Промислово-виробничий персонал, у т.ч.:							

Керівники	57	55	52	-2	-3,5	-3	-5,5
Робітники	2468	2365	2487	-103	-4,2	122	5,2
Спеціалісти	468	443	440	-25	-5,3	-3	-0,7
Службовці	532	426	475	-106	-19,9	49	11,5
Усього:	3525	3289	3454	-236	-6,7	165	5,0

За підсумками аналізу динаміки чисельності персоналу ПАТ «ЗФЗ» у 2020–2022 роках можна сформулювати такі узагальнюючі висновки. У 2021 році підприємство зазнало суттєвого скорочення чисельності працюючих — на 236 осіб, або на 6,7 %, що було безпосереднім наслідком кризових явищ. Водночас у 2022 році, після стабілізації виробничо-фінансового стану, відбулося часткове відновлення кадрового потенціалу: кількість зайнятих зросла на 165 осіб, що становить 5,0 % порівняно з попереднім роком.

Аналіз змін чисельності працівників за окремими категоріями показує нерівномірність кадрових трансформацій. Так, чисельність керівного персоналу протягом досліджуваного періоду поступово зменшувалася — з 57 осіб у 2020 році до 52 осіб у 2022 році. Кількість робітників у 2021 році скоротилася на 103 особи (4,2 % від рівня 2020 року), однак у 2022 році спостерігалось її зростання на 122 особи, або на 5,2 %.

Чисельність спеціалістів упродовж усього періоду мала тенденцію до зменшення: у 2021 році вона скоротилася з 468 до 443 осіб, а в 2022 році знизилася ще на 3 особи. Аналогічно, кількість службовців у 2021 році істотно зменшилася — на 106 осіб, або на 19,9 % порівняно з 2020 роком. Разом із тим у 2022 році відбулося часткове відновлення цієї категорії персоналу — приріст становив 49 осіб, або 11,5 %.

Отже, для ПАТ «ЗФЗ» 2021 рік характеризувався значним скороченням чисельності працюючих унаслідок кризових процесів. Натомість у 2022 році підприємство зосередилося на відновленні кадрового складу, що проявилось у збільшенні кількості робочих місць та поступовому заповненні вакантних посад.

Важливим етапом подальшого аналізу є оцінювання рівня забезпеченості підприємства кваліфікованими кадрами. Показником, який характеризує професійний рівень робітників, є середній тарифний розряд, що розраховується як середньозважене арифметичне значення відповідних розрядів і визначається за такою формулою:

$$\overline{T_p} = \frac{\sum T_p N}{\sum N}, \quad (2.1)$$

де T_p – тарифний коефіцієнт відповідного розряду;

N – чисельність робітників кожного розряду, осіб [8].

У таблиці 2.3 відобразимо чисельність робітників ПАТ «ЗФЗ» за кваліфікацією.

Таблиця 2.3 – Чисельність робітників ПАТ «ЗФЗ» за кваліфікацією

Показник	Число основних робітників по розряду						
	I	II	III	IV	V	VI	Всього
2020 рік	248	447	730	660	293	90	2468
2021 рік	209	399	711	662	291	93	2365
2022 рік	187	435	772	698	298	97	2487

Розрахуємо середній тарифний розряд робітників (T_p) за досліджений період:

2020 рік:

$$T_p = (248 \cdot 1 + 447 \cdot 2 + 730 \cdot 3 + 660 \cdot 4 + 293 \cdot 5 + 90 \cdot 6) / 2468 = 3,23$$

2021 рік:

$$T_p = (209 \cdot 1 + 399 \cdot 2 + 711 \cdot 3 + 662 \cdot 4 + 291 \cdot 5 + 93 \cdot 6) / 2365 = 3,30$$

2022 рік:

$$T_p = (187 \cdot 1 + 435 \cdot 2 + 772 \cdot 3 + 698 \cdot 4 + 298 \cdot 5 + 97 \cdot 6) / 2487 = 3,31$$

У період загострення кризових явищ на ПАТ «ЗФЗ» спостерігалось скорочення загальної чисельності персоналу, зокрема зменшення кількості робітників. Водночас навіть за умов нестабільності керівництво підприємства дотримувалося виваженої кадрової політики, спрямованої на збереження ядра висококваліфікованих фахівців. Унаслідок цього скорочення переважно торкалися працівників із нижчим рівнем кваліфікації.

Показовим є те, що у 2021 році, попри зменшення чисельності робітників, середній тарифний розряд персоналу зріс порівняно з 2020 роком. Це свідчить про селективний характер кадрових рішень та орієнтацію на підвищення якісних характеристик трудового потенціалу. Після стабілізації діяльності підприємства та виходу з кризового стану кадрова політика ПАТ «ЗФЗ» і надалі була зосереджена на залученні працівників із високим рівнем професійної підготовки, що зумовило подальше зростання середнього тарифного розряду.

Таким чином, можна стверджувати, що процеси оптимізації чисельності персоналу на ПАТ «ЗФЗ» не мали негативного впливу на якісний склад робітників. Керівництво підприємства виявляє обережний підхід до скорочення кваліфікованих кадрів, усвідомлюючи, що саме професійний рівень персоналу є ключовим чинником забезпечення стабільної якості та конкурентоспроможності виробленої продукції.

Після оцінювання рівня забезпеченості підприємства трудовими ресурсами доцільним є аналіз показників руху та плинності кадрів, оскільки інтенсивність обороту робочої сили безпосередньо впливає на продуктивність праці, ефективність використання робочого часу та загальні результати господарської діяльності.

Під оборотом робочої сили розуміють зміну чисельного та структурного складу персоналу внаслідок прийняття працівників на постійну роботу та їх звільнення з різних причин.

У таблиці 2.4 подано основні показники руху кадрів на ПАТ «ЗФЗ» за 2020–2022 роки, що дозволяє оцінити динаміку кадрових процесів на підприємстві в досліджуваному періоді.

Таблиця 2.4 – Діагностика показників руху кадрів на ПАТ «ЗФЗ» за 2020-2022 роки

Показники	Значення показника на кінець року			Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021р.	
	2020р.	2021р.	2022р.	Абс.	%	Абс.	%
Прийнято на підприємство, чол.	13	7	173	-6	-46,2	166	2371,4
Вибуло з підприємства, чол., у т.ч.:	147	243	8	96	65,3	-235	-96,7
- на навчання	5	2	0	-3	-60,0	-2	-100,0
- у Збройні сили	0	1	0	1	100,0	-1	-100,0
- на пенсію та за іншими причинами	29	64	2	35	120,7	-62	-96,9
- за власним бажанням	96	154	5	58	60,4	-149	-96,8
- за порушення трудової дисципліни	17	22	1	5	29,4	-21	-95,5
Середньоспискова чисельність працюючих	3525	3289	3454	-236	-6,7	165	5,0
Коефіцієнти:							
- обороту з приймання	0,004	0,002	0,050	-0,002	-42,3	0,048	2253,4
- обороту зі звільнення	0,042	0,074	0,002	0,032	77,2	-0,072	-96,9
- плинності	0,032	0,054	0,002	0,021	66,9	-0,052	-96,8
- постійності кадрів	0,968	0,946	0,998	-0,021	-2,2	0,052	5,5

За результатами аналізу показників руху персоналу на ПАТ «ЗФЗ» можна дійти висновку, що впродовж 2020–2022 років підприємство зазнало суттєвих змін у чисельності працівників, що було зумовлено насамперед кризовими явищами в галузі та економіці загалом.

У 2020 році на підприємство було прийнято лише 13 осіб, тоді як кількість звільнених за цей період становила 147 працівників. У 2021 році ситуація ще більше загострилася: чисельність прийнятого персоналу скоротилася до 7 осіб, водночас з підприємства вибуло 243 працівники. У результаті показник обороту кадрів за звільненням у 2020–2021 роках зріс на 77,2 %, а коефіцієнт плинності персоналу збільшився на 66,9 %, що свідчить про високу нестабільність кадрового складу в зазначений період.

Основними причинами вибуття працівників у 2020–2022 роках були звільнення за власним бажанням, що часто було пов'язано з погіршенням умов праці та посиленням управлінського тиску, звільнення за порушення трудової дисципліни, а також вихід на пенсію та інші об'єктивні обставини. В умовах фінансових обмежень керівництво підприємства було змушене жорсткіше реагувати на дисциплінарні порушення з метою оптимізації витрат на оплату праці.

У 2022 році ситуація на ринку феросплавів почала стабілізуватися, що позитивно позначилося на фінансово-господарській діяльності ПАТ «ЗФЗ». Зростання обсягів виробництва та реалізації продукції зумовило додаткову потребу в трудових ресурсах. У результаті протягом року на підприємство було прийнято 173 працівники, тоді як кількість звільнених скоротилася до 8 осіб. Показник обороту кадрів за прийманням порівняно з 2021 роком зріс на 0,048, тобто більш ніж у 22 рази. Водночас коефіцієнт плинності персоналу зменшився на 96,8 %, що свідчить про істотне покращення кадрової стабільності.

Рівень ефективності використання трудових ресурсів на підприємстві оцінюється за допомогою показників виробітку, серед яких виділяють середньорічний, середньоденний та середньогодинний виробіток. Окремо аналізуються показники виробітку в розрахунку на одного працівника та одного робітника, що дозволяє більш точно оцінити продуктивність праці.

Подальшим етапом дослідження є розрахунок показників ефективності використання трудових ресурсів, ключовим елементом якого є визначення фонду робочого часу, що обчислюється за відповідною формулою.

$$\text{ФРЧ} = \text{Ч} \cdot \text{Д} \cdot \text{Т}, \quad (2.1)$$

де Ч – середньооблікова чисельність робітників, осіб;

Д – кількість днів, відпрацьованих одним робітником;

Т – тривалість робочого дня, годин [5].

$$\text{ФРЧ}_{2020} = (2468 \cdot 203 \cdot 8) / 1000 = 4008 \text{ тис.год.}$$

$$\text{ФРЧ}_{2021} = (2365 \cdot 186 \cdot 5) / 1000 = 2199 \text{ тис.год.}$$

$$\text{ФРЧ}_{2022} = (2487 \cdot 221 \cdot 8) / 1000 = 4397 \text{ тис.год.}$$

Середньорічний виробіток одного працівника (робітника) визначається за формулою:

$$\text{Вс.р.} = \text{РП} / \text{Ч}, \quad (2.2)$$

де РП – сума доходу від реалізації продукції, тис.грн.;

Ч – середньооблікова чисельність працівників (робітників), осіб [34].

Середньорічний виробіток одного працівника дорівнює:

$$\text{Вс.р.}_{2020} = 3341859 / 3525 = 948,0 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{Вс.р.}_{2021} = 1815873 / 3289 = 552,1 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{Вс.р.}_{2022} = 3001684 / 3454 = 869,0 \text{ тис.грн.}$$

Середньорічний виробіток одного робітника дорівнює:

$$\text{Вс.р.}_{2020} = 3341859 / 2468 = 1354,1 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{Вс.р.}_{2021} = 1815873 / 2365 = 767,8 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{Вс.р.}_{2022} = 3001684 / 2487 = 1206,9 \text{ тис.грн.}$$

Середньоденний виробіток одного робітника визначається за формулою:

$$\text{Вс.д.} = \text{Вс.р.} / \text{Д}, \quad (2.3)$$

де Вс.р. – середньорічний виробіток одного робітника, тис.грн.;

Д – кількість днів, відпрацьованих одним робітником [5].

$$\text{Вс.д.}_{2020} = 1354,1 / 203 = 6,7 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{Вс.д.}_{2021} = 767,8 / 186 = 4,1 \text{ тис.грн.}$$

$$\text{Вс.д.}_{2022} = 1206,9 / 221 = 5,5 \text{ тис.грн.}$$

Середньогодинний виробіток одного робітника визначається за формулою:

$$\text{Вс.г.} = \text{Вс.д.} / T, \quad (2.4)$$

де Вс.д. – середньоденний виробіток одного робітника, грн.;

T – тривалість робочого дня, годин [5].

$$\text{Вс.г.}_{2020} = 6700 / 8 = 833,8 \text{ грн.}$$

$$\text{Вс.г.}_{2021} = 4100 / 5 = 825,6 \text{ грн.}$$

$$\text{Вс.г.}_{2022} = 5500 / 8 = 682,7 \text{ грн.}$$

У таблиці 2.5 визначено ефективність використання трудових ресурсів на ПАТ «ЗФЗ» у 2020-2022 роках.

Таблиця 2.5 – Визначення ефективності використання трудових ресурсів ПАТ «ЗФЗ»

Показник	2020	2021	2022	Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021р.	
				абсол	%	абсол	%
Доход від реалізації продукції, тис.грн	3341859	1815873	3001684	-1525986	-45,7	1185811	65,3
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	3525	3289	3454	-236,0	-6,7	165,0	5,0
Середньообл. чисельність робітників, осіб	2468	2365	2487	-103,0	-4,2	122,0	5,2
Кількість днів, відпрацьованих 1 робітником, днів	203	186	221	-17,0	-8,4	35,0	18,8
Середня тривалість робочого дня, год.	8	5	8	-3,0	-37,5	3,0	60,0
Кількість годин, відпрацьованих 1 робітником, год.	1624	930	1768	-694,0	-42,7	838,0	90,1

Фонд робочого часу, тис. год.	4008	2199	4397	-1808	-45,1	2197	99,9
Відпрацьовано робітниками, людино-днів	501004	439890	549627	-61114	-12,2	109737	24,9
Середньорічний виробіток одного працівника, тис.грн.	948,0	552,1	869,0	-395,9	-41,8	316,9	57,4
Середньорічний виробіток 1 робітника, тис.грн.	1354,1	767,8	1206,9	-586,3	-43,3	439,1	57,2
Середньоденний виробіток 1 робітника, тис.грн.	6,7	4,1	5,5	-2,5	-38,1	1,3	32,3
Середньогодинний виробіток 1 робітника, грн.	833,8	825,6	682,7	-8,2	-1,0	-142,9	-17,3

За результатами оцінювання ефективності використання трудових ресурсів ПАТ «ЗФЗ» у 2020–2022 роках встановлено, що у 2021 році порівняно з 2020 роком відбулося різке скорочення обсягів виробництва та реалізації продукції — на 45,7 %. Така негативна динаміка була зумовлена загальноекономічною кризою в Україні, а також суттєвим падінням світового попиту на продукцію металургійної галузі. У 2022 році підприємству вдалося подолати кризові наслідки та забезпечити зростання обсягів реалізації на 65,3 % відносно рівня попереднього року.

Чисельність робітників ПАТ «ЗФЗ» у 2020 році становила 2468 осіб. У 2021 році внаслідок оптимізації штатної структури та скорочення виробничих потужностей кількість робітників зменшилася на 103 особи, або на 4,2 %. Після стабілізації діяльності підприємства у 2022 році чисельність робітників знову зросла — на 122 особи, що відповідає приросту на 5,2 % порівняно з 2021 роком.

Середня кількість відпрацьованих днів і годин одним робітником у 2021 році також зменшилася порівняно з 2020 роком. Основною причиною цього

стало запровадження на підприємстві режиму неповного робочого дня протягом тривалого періоду через істотне зниження обсягів виробництва.

Зменшення реалізації продукції у 2021 році негативно вплинуло на показники продуктивності праці. Так, середньорічний виробіток одного робітника скоротився на 586,3 тис. грн, або на 43,3 %, а середньоденний виробіток — на 2,5 тис. грн, що відповідає зниженню на 38,1 % порівняно з 2020 роком. У 2022 році після відновлення виробничої діяльності спостерігалось зростання зазначених показників відносно 2021 року відповідно на 439,1 тис. грн (57,2 %) та на 1,3 тис. грн (32,3 %)

Середньогодинний виробіток одного робітника у 2021 році порівняно з 2020 роком зазнав незначного зниження, що пояснюється скороченням фонду робочого часу внаслідок переходу на неповний робочий день. Його зменшення становило 8,2 грн, або 1 %. Водночас у 2022 році цей показник знову скоротився, оскільки темпи зростання фонду робочого часу, зумовлені збільшенням чисельності робітників, кількості робочих днів і відновленням нормальної тривалості робочого дня, випереджали темпи зростання виручки від реалізації продукції.

Отже, можна зробити висновок, що ПАТ «ЗФЗ» навіть в умовах скорочення чисельності робітників у 2021 році змогло уникнути зниження загальної ефективності праці завдяки інтенсифікації трудових процесів і більш раціональному використанню наявних трудових ресурсів.

Наступним етапом аналізу є розрахунок показників трудомісткості продукції, що дає змогу глибше оцінити ефективність витрат праці. Трудомісткість продукції визначається за формулою:

$$ТМ = ФРЧ / РП, \quad (2.5)$$

де ФРЧ – фонд робочого часу, тис.годин.;

РП – доход від реалізації продукції, тис.грн. [35].

Питома трудомісткість продукції у 2020-2022 роках дорівнювала:

$$TM_{2020} = 4008 / 3341859 = 0,00119 \text{ год/грн}$$

$$TM_{2021} = 2199,5 / 1815873 = 0,00121 \text{ год/грн}$$

$$TM_{2022} = 4397 / 3001684 = 0,00146 \text{ год/грн}$$

У таблиці 2.6 проведено аналіз показників трудомісткості праці.

Таблиця 2.6 – Аналіз показників трудомісткості праці на ПАТ «ЗФЗ» за 2020-2022 роки

Показник	2020	2021	2022	Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021р.	
				абсол	%	абсол	%
Доход від реалізації продукції, тис.грн	3341859	1815873	3001684	-1525986	-45,7	1185811	65,3
Фонд робочого часу, тис. год.	4008	2199	4397	-1809	-45,1	2198	99,9
Питома трудомісткість продукції, чол.-год/грн	0,00119	0,00121	0,00146	0,00002	1,8	0,00025	20,9

За результатами проведеного аналізу встановлено, що протягом досліджуваного періоду спостерігалася тенденція до зростання трудомісткості продукції. Так, у 2021 році її рівень підвищився на 1,8 %, а у 2022 році — ще на 20,9 %. Збільшення трудомісткості слід розглядати як негативне явище, оскільки воно свідчить про недостатньо ефективне використання трудових ресурсів на підприємстві. У 2021 році ПАТ «ЗФЗ» перебувало у кризовому стані, що супроводжувалося скороченням чисельності персоналу та зниженням продуктивності праці. Після подолання кризових явищ у 2022 році

підприємство розпочало нарощування обсягів виробництва, що потребувало залучення додаткової робочої сили. У результаті чисельність працюючих у 2022 році порівняно з попереднім роком зросла на 165 осіб.

Повноту та ефективність використання персоналу доцільно оцінювати також за показниками фактично відпрацьованих днів і годин одним працівником, а також за рівнем використання фонду робочого часу.

У таблиці 2.7 наведено результати аналізу використання фонду робочого часу на ПАТ «ЗФЗ» у 2020–2022 роках.

Номінальний фонд робочого часу на підприємстві становить 251 день, що відповідає кількості календарних днів у році за винятком вихідних і святкових днів. Для визначення явочного фонду робочого часу з номінального фонду віднімається кількість днів неявок працівників на роботу з різних причин.

Тривалість щорічних відпусток працівників у 2020 році становила 19 днів. У період кризових явищ у 2021 році вона збільшилася на 2 дні і досягла 21 дня, тоді як у 2022 році скоротилася до 18 днів.

Упродовж аналізованого періоду також зменшувалася тривалість відпусток, пов'язаних з навчанням, а також із вагітністю та пологами. Це пояснюється скороченням кількості працівників, які поєднували роботу з навчанням, а також зменшення частки жінок у загальній чисельності персоналу підприємства.

Слід відзначити, що у кризовому 2021 році на ПАТ «ЗФЗ» суттєво зросла кількість відпусток за згодою адміністрації — на 17 днів. У 2022 році їх тривалість, навпаки, скоротилася на 21 день. Така динаміка зумовлена тим, що у 2021 році адміністрація підприємства стимулювала використання працівниками додаткових неоплачуваних відпусток. Крім того, в зазначений період підприємство перейшло на режим неповного робочого дня з тривалістю робочої зміни 5 годин.

Таблиця 2.7 – Аналіз використання фонду робочого часу на ПАТ «ЗФЗ» у 2020-2022 роках

Показник	Значення показника на одного працівника			Відхилення 2021 р. від 2020 р.		Відхилення 2022 р. від 2021 р.	
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	абс.	%	абс.	%
Календарна кількість днів, у тому числі:	365	365	365	0	0,0	0	0,0
святкові і вихідні дні	114	114	114	0	0,0	0	0,0
Номінальний фонд робочого часу, дні	251	251	251	0	0,0	0	0,0
Неявки на роботу, дні, у тому числі:							
щорічні відпустки	19	21	18	2	10,5	-3	-14,3
відпустки на навчання	5	3	1	-2	-40,0	-2	-66,7
відпустки через вагітність та пологи	5	2	2	-3	-60,0	0	0,0
додаткові відпустки:							
з дозволу адміністрації	10	27	6	17	170,0	-21	-77,8
за хворобою	6	8	3	2	33,3	-5	-62,5
прогули	0	0	0	0	0,0	0	0,0
простої	3	4	0	1	33,3	-4	-100,0
Явочний фонд робочого часу, дні	203	186	221	-17	-8,4	35	18,8
Тривалість робочої зміни, годин	8	5	8	-3	-37,5	3	60,0
Бюджет робочого часу, годин	1624	930	1768	-694	-42,7	838	90,1

. Таким чином, у 2021 році явочний фонд робочого часу скоротився порівняно з 2020 роком на 17 днів, що становить 8,4 %. У 2022 році

спостерігалася протилежна тенденція: показник зріс відносно рівня 2021 року на 35 днів, або на 18,8 %.

Бюджет робочого часу у 2020 році становив 1624 години. У 2021 році він зазнав істотного скорочення — на 42,7 %, тоді як у 2022 році відбулося його відновлення та зростання на 90,1 %. Зазначені коливання були зумовлені як змінами явочного фонду робочого часу, так і коригуванням тривалості робочого дня в окремі періоди діяльності підприємства.

2.3 Аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів

У технологічному процесі ПАТ «Запорізький завод феросплавів» використовується широкий спектр сировинних матеріалів, серед яких ключову роль відіграють марганцева руда та агломерат, кокс і вугілля, сталева стружка, кварцит, технологічна тріска та вапняк. Переважна частина зазначених ресурсів є стабільно доступною для підприємства, за винятком сталевих стружки, обсяги постачання якої значною мірою залежать від виробничої активності машинобудівних підприємств.

Основними контрагентами з постачання сировини виступали ТОВ «Ресурс», ПАТ «Приват Холдинг», ПАТ «Нікопольський завод феросплавів», а також компанія «Empire Chemical LLC», яка забезпечувала імпортом марганцевої руди з Австралії та країн Африканського регіону. Поставки коксу здійснювалися переважно ТОВ «Метінвест Холдинг» та ПАТ «Донецьксталь», кварцит закуповувався у ПАТ ГППК «Житомирський», а вапняк — у ТОВ «Метінвест Холдинг».

Рівень раціональності використання матеріальних ресурсів на підприємстві оцінюється за допомогою таких узагальнюючих показників, як матеріаловіддача та матеріаломісткість. Показник матеріаловіддачі визначається як співвідношення обсягу реалізованої продукції у вартісному вираженні до сукупних матеріальних витрат підприємства, що дає змогу оцінити ефективність трансформації ресурсів у готову продукцію.

Матеріаломісткість продукції, своєю чергою, розраховується як відношення загальної суми матеріальних витрат до вартості реалізованої продукції та відображає величину матеріальних витрат, що припадають на одну гривню отриманої виручки. Даний показник є важливим індикатором рівня ресурсоспоживання та економічної ефективності виробничого процесу.

У таблиці 2.8 подано результати діагностики показників матеріаломісткості, матеріаловіддачі та питомої ваги матеріальних витрат у їх загальній структурі, що дозволяє комплексно оцінити ефективність використання матеріальних ресурсів ПАТ «ЗФЗ».

Таблиця 2.8 – Розрахунок показників ефективності використання матеріалів

Показник	2020	2021	2022	Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021р.	
				абсол.	%	абсол.	%
Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн	3341859	1815873	3001684	-1525986	-45,7	1185811	65,3
Матеріальні витрати, тис.грн.	2397429	1607077	2081734	-790352	-33,0	474657	29,5
Всього витрат, тис.грн.	2789680	1877654	2487167	-912026	-32,7	609513	32,5
Матеріаломіст-ь продукції, грн/грн	0,72	0,89	0,69	0,17	23,6	-0,2	-22,5
Матеріаловід-а продукції, грн/грн	1,39	1,13	1,44	-0,26	-18,7	0,31	27,4
Питома вага матеріальних витрат у їх загальній сумі, %	85,9	85,6	83,7	-0,3	-0,3	-1,9	-2,2

За підсумками проведеного аналізу встановлено, що у 2021 році обсяг матеріальних витрат ПАТ «Запорізький завод феросплавів» порівняно з 2020

роком скоротився на 33%, що було зумовлено істотним зниженням обсягів виробництва. У 2022 році, у міру відновлення виробничої діяльності, спостерігалось зростання матеріальних витрат відносно 2021 року на 474 657 тис. грн, або на 29,5%, однак їх рівень так і не досяг показників докризового 2020 року. Аналогічна динаміка характерна і для загальної суми витрат підприємства: у 2021 році вона зменшилася на 32,5% порівняно з попереднім роком, тоді як у 2022 році зросла на 32,5% відносно 2021 року.

Показник матеріаловіддачі у 2020 році становив 1,39 грн на 1 грн матеріальних витрат. У 2021 році зафіксовано його зниження на 0,26 грн/грн, або на 18,7%, що свідчить про погіршення ефективності використання матеріальних ресурсів у кризовий період. Водночас у 2022 році матеріаловіддача зросла на 0,31 грн/грн, або на 27,4% відносно 2021 року, що є ознакою підвищення результативності використання матеріальних ресурсів у процесі відновлення виробництва.

Динаміка матеріаломісткості продукції також зазнала суттєвих змін. У 2021 році цей показник зріс порівняно з 2020 роком на 0,17 грн/грн, або на 23,6%, що відображає підвищення частки матеріальних витрат у структурі собівартості продукції. У 2022 році, навпаки, матеріаломісткість зменшилася на 0,20 грн/грн, або на 22,5% відносно рівня 2021 року, що свідчить про поступове відновлення ресурсної ефективності виробництва.

Аналіз питомої ваги матеріальних витрат у загальній структурі витрат дозволяє охарактеризувати ПАТ «ЗФЗ» як матеріаломістке підприємство. У 2020 році частка матеріальних витрат становила 85,9%. У 2021 році вона незначно зменшилася до 85,6%, а у 2022 році скоротилася до 83,7%, що є позитивною тенденцією з точки зору оптимізації витратної структури.

Деталізований аналіз матеріальних витрат за їх складовими, а також динаміка зміни питомої ваги кожного виду матеріальних ресурсів у загальній сумі витрат наведені в таблиці 2.9. У процесі виробничої діяльності підприємство використовує такі основні види матеріалів, як марганцева руда, агломерат, кварцит, а також низку допоміжних матеріалів, частка яких змінюється залежно від обсягів та структури виробництва.

За підсумками проведеного аналізу встановлено, що у 2021 році обсяг матеріальних витрат ПАТ «Запорізький завод феросплавів» порівняно з 2020 роком скоротився на 33%, що було зумовлено істотним зниженням обсягів виробництва. У 2022 році, у міру відновлення виробничої діяльності, спостерігалось зростання матеріальних витрат відносно 2021 року на 474 657 тис. грн, або на 29,5%, однак їх рівень так і не досяг показників докризового 2020 року. Аналогічна динаміка характерна і для загальної суми витрат підприємства: у 2021 році вона зменшилася на 32,5% порівняно з попереднім роком, тоді як у 2022 році зросла на 32,5% відносно 2021 року.

Показник матеріаловіддачі у 2020 році становив 1,39 грн на 1 грн матеріальних витрат. У 2021 році зафіксовано його зниження на 0,26 грн/грн, або на 18,7%, що свідчить про погіршення ефективності використання матеріальних ресурсів у кризовий період. Водночас у 2022 році матеріаловіддача зросла на 0,31 грн/грн, або на 27,4% відносно 2021 року, що є ознакою підвищення результативності використання матеріальних ресурсів у процесі відновлення виробництва.

Динаміка матеріаломісткості продукції також зазнала суттєвих змін. У 2021 році цей показник зріс порівняно з 2020 роком на 0,17 грн/грн, або на 23,6%, що відображає підвищення частки матеріальних витрат у структурі собівартості продукції. У 2022 році, навпаки, матеріаломісткість зменшилася на 0,20 грн/грн, або на 22,5% відносно рівня 2021 року, що свідчить про поступове відновлення ресурсної ефективності виробництва.

Аналіз питомої ваги матеріальних витрат у загальній структурі витрат дозволяє охарактеризувати ПАТ «ЗФЗ» як матеріаломістке підприємство. У 2020 році частка матеріальних витрат становила 85,9%. У 2021 році вона незначно зменшилася до 85,6%, а у 2022 році скоротилася до 83,7% що є позитивною тенденцією з точки зору оптимізації витратної структури.

Деталізований аналіз матеріальних витрат за їх складовими, а також динаміка зміни питомої ваги кожного виду матеріальних ресурсів у загальній сумі витрат наведені в таблиці 2.9. У процесі виробничої діяльності підприємство використовує такі основні види матеріалів, як марганцева руда, агломерат, кварцит, а також низку допоміжних матеріалів, частка яких змінюється залежно від обсягів та структури виробництва.

Таблиця 2.9 – Аналіз складових матеріальних витрат ПАТ «ЗФЗ» у 2020-2022 роках

Вид матеріалів	Сума витрат, тис.грн.			Питома вага, %		
	2020р.	2021р.	2022р.	2020р.	2021р.	2022р.
Марганцева руда	1174740	803539	1172016	49,0	50,0	56,3
Кварцит	287692	192849	260217	12,0	12,0	12,5
Агломерат	503460	337486	457981	21,0	21,0	22,0
Допоміжні матеріали	431537	273203	191519	18,0	17,0	9,2
Загалом матеріальних витрат	2397429	1607077	2081734	100,0	100,0	100,0

Результати проведеного аналізу свідчать, що провідне місце у структурі матеріальних витрат ПАТ «Запорізький завод феросплавів» займають витрати на марганцеву руду, які формують найбільшу питому вагу в їх загальному обсязі. У 2020 році витрати за цією статтею становили 1 174 740 тис. грн, що відповідало 49 % сукупних матеріальних витрат підприємства. Надалі частка витрат на марганцеву руду демонструвала стійку тенденцію до зростання: у 2021 році вона досягла 50 % (803 539 тис. грн), а у 2022 році зросла до 56,3 % загальної суми матеріальних витрат, що у вартісному вираженні становило 1 172 016 тис. грн.

Другою за значущістю складовою матеріальних витрат є витрати на агломерат, питома вага яких протягом досліджуваного періоду коливалася в межах 21–22 % від загальної вартості матеріальних ресурсів. Витрати на кварцит формували близько 12–12,5 % матеріальних витрат, що свідчить про його стабільну, хоча й менш домінуючу роль у технологічному процесі підприємства.

Варто також зазначити, що частка допоміжних матеріалів у структурі матеріальних витрат поступово скорочувалася. Якщо у 2020 році вони становили 18 % загальної суми матеріальних витрат, то у 2021 році їх питома вага зменшилася до 17 %, а у 2022 році — до 9,2 %. Така динаміка може свідчити про оптимізацію структури витрат і концентрацію ресурсів на ключових видах сировини.

У таблиці 2.10 наведено детальну динаміку змін вартості витрат за кожним видом сировини за аналізований період.

Таблиця 2.10 – Зміна суми витрат кожного виду матеріалів ПАТ «ЗФЗ» за 2020–2022 роки

Значення показника, тис.грн.	2020	2021	2022	Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021р.	
				абсол	%	абсол	%
Марганцева руда	1174740	803539	1172016	-371201	-31,6	368477	45,9
Кварцит	287692	192849	260217	-94843	-33,0	67368	34,9
Агломерат	503460	337486	457981	-165974	-33,0	120495	35,7
Допоміжні матеріали	431537	273203	191519	-158334	-36,7	-81684	-29,9
Загалом матеріальних витрат	2397429	1607077	2081734	-790352	-33,0	474657	29,5

За підсумками проведеного дослідження можна дійти висновку, що у 2021 році загальний обсяг матеріальних витрат ПАТ «Запорізький завод феросплавів» скоротився на 33 % порівняно з рівнем 2020 року. У 2022 році, на тлі поступового відновлення виробничо-господарської діяльності, матеріальні

витрати підприємства знову зросли — на 474 657 тис. грн, або на 29,5 %. Таким чином, динаміка матеріальних витрат безпосередньо відображає зміну масштабів господарської активності підприємства: їх скорочення у 2021 році було зумовлене спадом виробництва, тоді як у 2022 році зафіксовано пожвавлення діяльності.

У структурі матеріальних витрат ПАТ «ЗФЗ» у 2021 році відбулося зниження за всіма основними складовими. Зокрема, витрати на марганцеву руду зменшилися на 31,6 % порівняно з 2020 роком; витрати на кварцит та агломерат скоротилися на 33 %; витрати на допоміжні матеріали знизилися на 36,7 %. Такі зміни є наслідком загального скорочення обсягів виробництва та оптимізації витрат у кризовий період.

У 2022 році, зі стабілізацією ринкової ситуації та зростанням обсягів виробництва, матеріальні витрати підприємства знову продемонстрували зростання. Витрати на марганцеву руду збільшилися на 45,9 % відносно рівня 2021 року, витрати на кварцит — на 34,9 %, а на агломерат — на 35,7 %. Водночас за статтею «допоміжні матеріали» спостерігалася протилежна тенденція: у 2022 році вони скоротилися на 29,9 % порівняно з попереднім роком, що свідчить про подальшу оптимізацію витратної структури.

У таблиці 2.11 наведено результати аналізу цін на основні види матеріальних ресурсів, що використовуються ПАТ «ЗФЗ», що дозволяє більш детально оцінити вплив цінового чинника на формування матеріальних витрат підприємства.

Таблиця 2.11 – Динаміка цін на матеріали за 2020-2022 роки

Значення показника	Цін за 1 тону, тис.грн.			Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021р.	
	2020	2021	2022	абсол	%	абсол	%
Марганцева руда	1390	1780	1410	390	28,1	-370	-20,8
Кварцит	1610	2270	1800	660	41,0	-470	-20,7
Агломерат	2380	2650	2450	270	11,3	-200	-7,5

За результатами аналізу динаміки цін на матеріальні ресурси можна сформулювати такі узагальнення. У 2021 році під впливом глобальних економічних потрясінь та несприятливих змін на світовому ринку металів і металопродукції відбулося суттєве зростання цін на всі основні види сировини, що використовуються у виробництві феросплавів. Зокрема, вартість марганцевої руди у 2021 році зросла на 28,1 %, ціна кварциту підвищилася на 41 %, а агломерат подорожчав на 11,3 %.

У 2022 році, після часткової стабілізації ринкової кон'юнктури, спостерігалось зниження цін на основні матеріальні ресурси та їх повернення до більш помірних значень порівняно з попереднім роком. Так, ціна марганцевої руди зменшилася на 20,8 % і у 2022 році становила 1410 грн за тонну. Вартість кварциту знизилася на 20,7 % і склала 1800 грн за тонну, тоді як ціна агломерату скоротилася на 7,5 %, або на 200 грн за тонну.

Таким чином, за підсумками діагностики ефективності використання матеріальних ресурсів ПАТ «Запорізький завод феросплавів» можна дійти висновку, що ключовим чинником зменшення загального обсягу матеріальних витрат є витрати на марганцеву руду. Частка цього виду сировини у структурі матеріальних витрат підприємства є домінуючою та становить 56,3 %, при цьому впродовж аналізованого періоду вона має тенденцію до зростання.

З огляду на це ПАТ «ЗФЗ» доцільно посилити систематичний моніторинг ринку постачальників марганцевої руди, а також активізувати пошук можливостей оптимізації закупівельних цін. Паралельно необхідно впроваджувати заходи, спрямовані на більш раціональне та ефективне використання сировинних ресурсів у виробничому процесі, що сприятиме зниженню матеріаломісткості продукції та підвищенню загальної ефективності діяльності підприємства.

2.4 Оцінка ефективності використання основних фондів на ПАТ «ЗФЗ»

Для здійснення оцінювання результативності використання основних фондів доцільно проаналізувати їхній кількісний склад, технічний стан і рівень ефективності експлуатації на ПАТ «Запорізький завод феросплавів» у 2020–2022 роках.

У процесі дослідження структури та технічного стану основних засобів необхідно здійснити аналіз їх загальної вартості, динаміки змін і структурних пропорцій. Водночас слід враховувати, що залежно від характеру участі у виробничому процесі основні фонди поділяються на дві ключові групи: виробничі основні фонди та невиробничі основні фонди.

У таблиці 2.12 наведено динаміку вартості основних засобів ПАТ «ЗФЗ» за 2020–2022 роки з розподілом за основними групами, а також за окремими видами активів у межах кожної з них.

Для проведення оцінки ефективності використання основних фондів необхідно проаналізувати стан та ефективність використання основних фондів на ПАТ «ЗФЗ» у 2008-2010 роках.

При дослідженні складу та технічного стану основних фондів потрібно вивчити об'єм основних засобів, їх динаміку і структуру. При цьому необхідно пам'ятати, що основні фонди в залежності від участі в процесі виробництва діляться на дві групи: виробничі фонди та невиробничі основні фонди.

У таблиці 2.12 показано динаміку вартості основних засобів ПАТ «ЗФЗ» у 2020-2022 роках за групами основних засобів, а також за їх видами у межах кожної групи.

Таблиця 2.12 – Динаміка зміни вартості основних засобів ПАТ «ЗФЗ»

Найменування основних засобів	2020	2021	2022	Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021р.	
	Тис.грн.			абсол	%	абсол	%
1.Виробничого призначення:	447436	439671	454918	-7765	-1,7	15247	3,5
будівлі та споруди	209838	211845	208025	2007	1,0	-3820	-1,8
машини та обладнання	218652	209257	223517	-9395	-4,3	14260	6,8
транспортні засоби	7198	6515	5780	-683	-9,5	-735	-11,3
інші	11748	12054	17596	306	2,6	5542	46,0
2.Невиробничого призначення:	37731	45085	44913	7354	19,5	-172	-0,4
будівлі та споруди	36375	43890	43785	7515	20,7	-105	-0,2
машини та обладнання	735	682	605	-53	-7,2	-77	-11,3
транспортні засоби	2	1	1	-1	-50,0	0	0,0
інші	619	512	522	-107	-17,3	10	2,0
Усього	485167	484756	499831	-411	-0,1	15075	3,1

Кожна група основних засобів підприємства формується за такими ключовими видами: будівлі та споруди, машини й обладнання, транспортні засоби, а також інші елементи основних засобів.

У 2020 році загальна вартість основних фондів ПАТ «Запорізький завод феросплавів» становила 485 167 тис. грн. У 2021 році порівняно з попереднім роком цей показник незначно зменшився — на 411 тис. грн, або на 0,1 %, що було зумовлено амортизаційними процесами та обмеженою інвестиційною активністю. Водночас у 2022 році відбулося зростання вартості основних фондів на 15 075 тис. грн, або на 3,1 % відносно 2021 року, що свідчить про поступове відновлення інвестицій у матеріально-технічну базу підприємства.

Вартість основних фондів виробничого призначення у 2020 році становила 447 436 тис. грн. У 2021 році вона скоротилася на 7 765 тис. грн (1,7 %), однак уже у 2022 році спостерігалось зростання на 15 247 тис. грн, або на 3,5 %, що було пов'язано з оновленням окремих виробничих активів. Невиробничі основні засоби у 2021 році, навпаки, продемонстрували істотне зростання порівняно з 2020 роком — на 7 354 тис. грн, або на 19,5 %. Основною причиною такої динаміки стало проведення капітального ремонту будівлі заводської поліклініки. У 2022 році їх вартість дещо зменшилася — на 172 тис. грн (0,4 %), що є наслідком амортизаційного зносу.

У складі виробничих основних засобів відбулися суттєві структурні зміни. Вартість будівель і споруд у 2020 році становила 209 838 тис. грн. У 2021 році вона зросла на 2 007 тис. грн (1,0 %), однак у 2022 році скоротилася на 3 820 тис. грн (1,8 %), що пояснюється фізичним та моральним зносом активів. Вартість машин і обладнання у 2021 році зменшилася на 9 395 тис. грн (4,3 %) у порівнянні з 2020 роком, проте у 2022 році зросла на 14 260 тис. грн (6,8 %) внаслідок придбання нового виробничого устаткування.

Вартість транспортних засобів протягом аналізованого періоду стабільно скорочувалася: у 2021 році — на 683 тис. грн (9,5 %), а у 2022 році — ще на 735 тис. грн (11,3 %), що пов'язано з амортизацією та списанням застарілих одиниць транспорту. Водночас вартість інших виробничих основних засобів зростала: у 2021 році — на 306 тис. грн (2,6 %), а у 2022 році — на 5 542 тис. грн (46 %), що було обумовлено збільшенням вартості інвентарної тари.

У структурі невикористаних основних фондів також зафіксовано певні зміни. Вартість невикористаних будівель і споруд у 2021 році зросла на 7 515 тис. грн (20,7 %) порівняно з 2020 роком у результаті капітального ремонту поліклініки. У 2022 році вона незначно зменшилася — на 105 тис. грн (0,2 %), проте загалом залишалася на 20,4 % вищою за рівень 2020 року. Вартість невикористаних машин та обладнання протягом періоду скорочувалася: у 2021 році — на 53 тис. грн (7,2 %), у 2022 році — ще на 77 тис. грн (11,3 %). Вартість транспортних засобів невикористаного призначення зменшилася з 2 тис. грн до 1

тис. грн. Інші невиробничі основні засоби у 2021 році скоротилися на 107 тис. грн (17,3 %), однак у 2022 році зросли на 10 тис. грн (2 %).

Важливим етапом економічної діагностики є оцінювання стану основних фондів підприємства. Показники стану основних засобів дозволяють визначити рівень їх фізичного зносу, оцінити якісний стан матеріально-технічної бази, доцільність подальшої експлуатації та обґрунтувати потребу в оновленні активів.

Коефіцієнт придатності основних засобів визначається за формулою:

$$K_{\text{п}} = ЗВ / ПВ, \quad (2.6)$$

де ЗВ – залишкова вартість основних засобів, тис.грн.

ПВ – первісна вартість основних засобів, тис.грн. [36].

Коефіцієнт придатності основних засобів ПАТ «ЗФЗ» за 2020-2022 роки становить:

$$K_{\text{п}}^{2020} = 485167 / 5221451 = 0,093 = 9,3\%$$

$$K_{\text{п}}^{2021} = 484756 / 2553991 = 0,093 = 9,3\%$$

$$K_{\text{п}}^{2022} = 499831 / 5247284 = 0,095 = 9,5\%$$

Коефіцієнт зносу визначається за формулою:

$$K_{\text{з}} = З / ПВ, \quad (2.7)$$

або

$$K_{\text{з}} = 1 - K_{\text{п}}, \quad (2.8)$$

де З – сума накопиченого зносу, тис.грн.;

ПВ – первісна вартість основних засобів, тис.грн.;

$K_{\text{п}}$ – коефіцієнт придатності основних фондів [36].

$$K_{\text{з}}^{2020} = 1 - 0,093 = 0,907 = 90,7\%$$

$$K_3^{2021} = 1 - 0,093 = 0,907 = 90,7\%$$

$$K_3^{2022} = 1 - 0,095 = 0,905 = 90,5\%$$

У таблиці 2.13 наведено показники стану основних засобів ПАТ «ЗФЗ» у 2020-2022 роках. До даних показників відносяться показники зносу та придатності основних фондів.

Таблиця 2.13 – Динаміка показників стану основних засобів ПАТ «ЗФЗ» за 2020-2022 роки

Показник	2020	2021	2022	Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021.	
				абс	%	абс	%
Первісна вартість основних засобів, тис.грн.	5221451	5223991	5247284	2540	0,05	23293	0,4
Знос основних засобів, тис.грн.	4736284	4739235	4747453	2951	0,06	8218	0,2
Залишкова вартість основних засобів, тис.грн.	485167	484756	499831	-411	-0,08	15075	3,1
Коефіцієнт придатності, %	9,3	9,3	9,5	0	-	0,2	-
Коефіцієнт зносу, %	90,7	90,7	90,5	0	-	-0,2	-

За результатами аналізу показників технічного стану основних засобів ПАТ «Запорізький завод феросплавів» у 2020–2022 роках можна констатувати наявність критично високого рівня їх фізичного зносу, що перевищує 90 %. Упродовж досліджуваного періоду спостерігалось лише незначне зниження цього показника — приблизно на 0,2 %, що не забезпечує реального оновлення виробничого потенціалу підприємства та не створює передумов для підвищення ефективності використання основних фондів.

Основними чинниками сформованого стану є обмежена державна підтримка вітчизняних промислових підприємств, а також низька інвестиційна привабливість української металургійної галузі для приватних і іноземних

інвесторів. Суттєвими стримувальними факторами залишаються політична й макроекономічна нестабільність, підвищені ризики ведення бізнесу та тривалий період окупності капіталовкладень у виробничі активи металургійних підприємств.

Оцінювання ефективності використання основних засобів здійснюється на основі системи узагальнювальних показників, до яких належать фондовіддача, фондомісткість та фондоозброєність праці. Зазначені індикатори дають змогу комплексно оцінити результативність залучення основних фондів у виробничий процес, рівень капіталоозброєності персоналу та вплив матеріально-технічної бази на кінцеві фінансово-економічні результати діяльності підприємства.

Показник фондовіддачі основних фондів розраховується за формулою:

$$\Phi B = \text{РП} / \text{ОФс}, \quad (2.9)$$

де РП – доход від реалізації продукції, тис.грн.

ОФс – середня залишкова вартість основних фондів, тис.грн. [37].

$$\Phi B^{2020} = 3341859 / 473529 = 7,06 \text{ грн./грн.}$$

$$\Phi B^{2021} = 1815873 / 484961,5 = 3,74 \text{ грн./грн.}$$

$$\Phi B^{2022} = 3001684 / 492293,5 = 6,1 \text{ грн./грн.}$$

Показник фондомісткості є обернено пропорційним до показника фондовіддачі та за 2020-2022 рр. дорівнював:

$$\Phi M^{2020} = 473529 / 3341859 = 0,14 \text{ грн./грн.}$$

$$\Phi M^{2021} = 484961,5 / 1815873 = 0,27 \text{ грн./грн.}$$

$$\Phi M^{2022} = 492293,5 / 3001684 = 0,16 \text{ грн./грн.}$$

За результатами розрахунків даних показників можна побачити, що у 2021 році вони мають суттєве погіршення, що пов'язане, у першу чергу, зі значним скороченням доходу від реалізації продукції підприємства.

Показник фондоозброєності праці визначається за формулою:

$$\Phi \text{оз} = \text{ОФс} / \text{Ч}, \quad (2.10)$$

де Ч – середньооблікова чисельність працівників, осіб [38].

$$\Phi_{03}^{2020} = 3341859 / 3525 = 134,3 \text{ ти.грн./чол.}$$

$$\Phi_{03}^{2021} = 1815873 / 3289 = 147,5 \text{ тис.грн./чол.}$$

$$\Phi_{03}^{2022} = 3001684 / 3454 = 142,5 \text{ тис.грн./чол.}$$

Результати розрахунків для подальшої оцінки ефективності використання основних фондів наведено у таблиці 2.14.

Таблиця 2.14 – Оцінка ефективності використання основних засобів ПАТ «ЗФЗ» у 2020-2022 роках

Показник	2020	2021	2022	Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021р.	
				абс	%	абс	%
Середня залишкова вартість основних засобів, тис.грн.	473529	484961,5	492293,5	11432,5	2,4	7332	1,5
Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн	3341859	1815873	3001684	-1525986	-45,7	1185811	65,3
Середньо-облікова чисельність працівників, чол.	3525	3289	3454	-236	-6,7	165	5,0
Фондовіддача, грн/грн	7,06	3,74	6,10	-3,31	-46,9	2,35	62,8
Фондомісткість, грн/грн	0,14	0,27	0,16	0,13	88,5	-0,10	-38,6
Фондоозброєність, грн/грн	134,3	147,50	142,50	13,2	9,8	-5,00	-3,4

Результати аналізу показників ефективності використання основних засобів свідчать про суттєві коливання їх результативності у досліджуваному періоді. Так, у 2021 році фондівіддача основних фондів ПАТ «Запорізький завод феросплавів» зазнала різкого скорочення — на 46,9 % порівняно з 2020 роком. Така негативна динаміка була зумовлена насамперед істотним падінням доходу від реалізації продукції підприємства, який скоротився на 45,7 %, що відобразилося на загальній ефективності використання виробничого потенціалу.

У 2022 році ситуація почала поступово стабілізуватися: показник фондівіддачі зріс порівняно з попереднім роком на 2,35 грн/грн, або на 62,8 %, що свідчить про часткове відновлення виробничої активності та підвищення результативності залучення основних фондів у господарський процес.

Фондомісткість продукції ПАТ «ЗФЗ» у 2020 році становила 0,14 грн/грн. У 2021 році цей показник істотно зріс — на 0,13 грн/грн, або на 88,5 %, що відображає зниження віддачі основних засобів у період кризових явищ. Водночас у 2022 році фондомісткість знову зменшилася на 0,10 грн/грн, або на 38,6 % від рівня 2021 року, що свідчить про поступове підвищення ефективності використання капітальних ресурсів.

Динаміка фондоозброєності праці також зазнала змін. У 2021 році зростання цього показника порівняно з 2020 роком було обумовлене насамперед скороченням чисельності персоналу підприємства на 236 осіб, або на 6,7 %, що формально підвищило рівень забезпеченості працівників основними засобами. У 2022 році фондоозброєність праці знизилася відносно попереднього року на 5,0 тис. грн на одного працівника, або на 3,4 %, у зв'язку з відновленням чисельності персоналу та зміною структури використання основних фондів.

Отже, можна зробити висновок, що у 2021 році внаслідок кризових процесів ефективність використання основних засобів ПАТ «ЗФЗ» суттєво погіршилася. Водночас у 2022 році підприємство продемонструвало тенденцію

до відновлення та поступового наближення до докризового рівня ефективності господарської діяльності.

2.5 Аналіз фінансових результатів діяльності та собівартості продукції ПАТ «ЗФЗ»

Для оцінювання фінансових результатів діяльності підприємства традиційно застосовують такі аналітичні інструменти, як горизонтальний та вертикальний аналіз фінансової звітності.

Горизонтальний аналіз передбачає визначення абсолютних і відносних змін показників з метою дослідження їх динаміки за певний період часу. Вертикальний аналіз, у свою чергу, спрямований на вивчення структури фінансової звітності шляхом визначення питомої ваги окремих статей у загальному підсумку відповідних розділів балансу. У таблиці 2.15 наведено результати горизонтального аналізу агрегованого балансу ПАТ «ЗФЗ» за 2020–2022 роки, а також визначено зміни за основними статтями балансу.

За результатами проведеного горизонтального аналізу балансу промислового підприємства можна зробити такі висновки: у 2021 році порівняно з 2020 роком валюта балансу ПАТ «ЗФЗ» скоротилася на 12,8%, або на 309 169 тис. грн, що свідчить про зменшення вартості активів підприємства. Водночас у 2022 році спостерігалось суттєве зростання валюти балансу — на 2 353 474 тис. грн, або на 111,6%, що в економічній практиці розглядається як позитивна тенденція та свідчить про нарощування активів і розширення масштабів господарської діяльності підприємства.

Таблиця 2.15 – Горизонтальний аналіз балансу ПАТ «ЗФЗ» за 2020-2022 роки, тис.грн.

Показник	2020	2021	2022	Відхилення		Відхилення	
				2021р. від 2020р.	2022р. від 2021р.	2022р. від 2021р.	
				Тис.грн	%	Тис.грн.	%
АКТИВ							
Всього необоротні активи, в т.ч.:	931678	553319	560327	-378359	-40,6	7008	1,3
Основні засоби	485167	484756	499831	-411	-0,1	15075	3,1
Всього оборотні активи, у т.ч.:	1481474	1548600	3899093	67126	4,5	2350493	151,8
Запаси	358919	706962	849157	348043	97,0	142195	20,1
Дебітор. заборг.	1096757	813574	3040279	-283183	-25,8	2226705	273,7
Грошові кошти	38	3011	9367	2973	7823,7	6356	211,1
Інші оборотні активи	25780	25053	290	-727	-2,8	-24763	-98,8
Витрати майбутніх періодів	4405	6469	2442	2064	46,9	-4027	-62,3
Баланс	2417557	2108388	4461862	-309169	-12,8	2353474	111,6
ПАСИВ							
Всього власний капітал, у т.ч.:	629464	475274	537649	-154190	-24,5	62375	13,1
Нерозподіл прибуток	206617	46470	99575	-160147	-77,5	53105	114,3
Забезпечення наступних виплат	7915	7631	12228	-284	-3,6	4597	60,2
Довгострокові зобов'язання	416593	0	1214178	-416593	-100,0	1214178	-
Всього поточн. зобов'язань, у т.ч.:	1363585	1625465	2697760	261880	19,2	1072295	66,0
Кредит. заборгов.	191223	56344	23891	-134879	-70,5	-32453	-57,6
Поточні зобов'язання	336925	1121144	949873	784219	232,8	-171271	-15,3
Доходи майбутніх періодів	0	18	47	18	-	29	161,1
Баланс	2417557	2108388	4461862	-309169	-12,8	2353474	111,6

У структурі активів ПАТ «ЗФЗ» протягом 2020–2022 років відбулися суттєві трансформації. Так, у 2021 році вартість необоротних активів скоротилася на 378 359 тис. грн, або на 40,6%, що свідчить про зменшення інвестиційної складової активів підприємства. Водночас у 2022 році спостерігалось незначне відновлення їх вартості — приріст становив 7 008 тис. грн, або 1,3%.

У складі необоротних активів у 2021 році відбулося незначне зниження вартості основних засобів (на 0,1%). Натомість у 2022 році структура необоротних активів ПАТ «ЗФЗ» зазнала позитивних змін: вартість основних фондів зросла на 15 075 тис. грн, що відповідає приросту на 3,1% порівняно з попереднім роком.

Оборотні активи підприємства у 2021 році збільшилися на 67 126 тис. грн, або на 4,5%, а вже у 2022 році їх обсяг зріс ще на 2 350 493 тис. грн, тобто на 151,8% відносно рівня 2021 року. У структурі оборотних активів у 2021 році зафіксовано суттєві зрушення: запаси зросли на 348 043 тис. грн (97%), обсяг дебіторської заборгованості, навпаки, зменшився на 283 183 тис. грн (25,8%), тоді як залишки грошових коштів збільшилися на 2 973 тис. грн, що у 7,8 раза перевищує показник попереднього року.

У 2022 році динаміка оборотних активів набула іншого характеру: запаси підприємства зросли ще на 142 195 тис. грн (20,1%), дебіторська заборгованість різко збільшилася — на 2 226 705 тис. грн (273,7%), обсяг грошових коштів зріс на 6 356 тис. грн (211,1%), водночас інші оборотні активи скоротилися до 290 тис. грн, що на 98,8% менше порівняно з 2021 роком.

Аналіз структури пасивів свідчить, що у 2021 році власний капітал ПАТ «ЗФЗ» мав негативну динаміку та зменшився на 154 190 тис. грн, або на 24,5%. У 2022 році ситуація частково стабілізувалася — власний капітал зріс на 62 375 тис. грн, що відповідає приросту на 13,1%. Аналогічна тенденція простежується й щодо нерозподіленого прибутку: у 2021 році його обсяг скоротився на 160 147 тис. грн (77,5%), тоді як у 2022 році відбулося зростання на 53 105 тис. грн, або на 114,3% відносно попереднього року.

Довгострокові зобов'язання підприємства у 2020 році становили 416 593 тис. грн, у 2021 році вони були повністю погашені, однак у 2022 році знову з'явилася потреба в довгостроковому залученні капіталу — їх обсяг досяг 1 214 178 тис. грн.

Поточні зобов'язання ПАТ «ЗФЗ» протягом досліджуваного періоду демонстрували тенденцію до зростання: у 2021 році їх сума збільшилася на 261 880 тис. грн (19,2%), а у 2022 році — ще на 1 072 295 тис. грн, або на 66%.

Для оцінювання впливу змін окремих статей на загальну структуру балансу було проведено вертикальний аналіз, результати якого наведено в таблиці 2.16. У таблиці відображено лише ті статті балансу, які мали визначальний вплив на формування його структури.

Таблиця 2.16 – Вертикальний аналіз балансу ПАТ «ЗФЗ» за 2020-2022 роки.

Показник	Питома вага відносно валюти балансу, %		
	2020	2021	2022
АКТИВ			
I. Необоротні активи			
Основні засоби	20,07	22,99	11,20
Усього за розділом I	36,30	26,24	12,56
II. Оборотні активи			
Запаси	14,85	33,53	19,03
Дебіторська заборгованість	45,37	38,59	68,14
Грошові кошти та їх еквіваленти	0,00	0,14	0,21
Усього за розділом II	61,28	73,45	87,39
III. Витрати майбутніх періодів	2,42	0,31	0,05
Баланс	100,00	100,00	100,00
ПАСИВ			
I. Власний капітал			
Нерозподілений прибуток	8,55	2,20	2,23
Усього за розділом I	26,04	22,54	12,05
III. Довгострокові зобов'язання	17,23	0,00	27,21
IV. Поточні зобов'язання			
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	7,91	2,67	0,54
Поточні зобов'язання	13,94	53,18	21,29

Усього за розділом IV	56,40	77,10	60,46
V. Доходи майбутніх періодів	0,33	0,36	0,28
Баланс	100,00	100,00	100,00

Вертикальний аналіз фінансової звітності спрямований на визначення внутрішньої структури її показників з метою оцінювання впливу окремих складових на підсумкові результати діяльності підприємства. Застосування цього методу дає змогу охарактеризувати структуру балансу на певну дату, а також простежити зміни співвідношень між його елементами в динаміці. Методика вертикального аналізу передбачає прийняття загальної суми активів підприємства за 100%, після чого кожна стаття фінансової звітності розраховується як відсоткова частка від зазначеної бази.

За результатами дослідження структури балансу встановлено, що у 2020–2021 роках основні засоби формували близько 20% загальної вартості активів ПАТ «ЗФЗ», однак у 2022 році їх частка суттєво скоротилася та становила лише 11,2%. У цілому питома вага необоротних активів у валюті балансу протягом аналізованого періоду зменшилася з 36,3% до 12,56%, що свідчить про зниження капіталомісткої складової активів підприємства.

У структурі оборотних активів провідну роль відіграють запаси. Так, у 2020 році їх частка становила 14,85% активів, у 2021 році вона різко зросла до 33,53%, тоді як у 2022 році скоротилася до 19,03% валюти балансу. Водночас спостерігається суттєве зростання питомої ваги дебіторської заборгованості: з 45,37% у 2020 році до 68,14% у 2022 році, що може свідчити про уповільнення обороту коштів. Частка грошових коштів залишається вкрай незначною та становить лише 0,21% валюти балансу. Загалом оборотні активи протягом досліджуваного періоду зросли з 61,28% до 87,39% загальної вартості активів.

Аналіз структури пасивів показав негативну динаміку власного капіталу ПАТ «ЗФЗ»: його частка скоротилася з 26,04% у 2020 році до 12,05% у 2022 році. Така тенденція негативно впливає на фінансову стійкість підприємства та свідчить про посилення залежності від залучених джерел фінансування. Питома вага довгострокових зобов'язань у структурі капіталу зросла з 17,23% у 2020

році до 27,21% у 2022 році. Частка поточних зобов'язань у 2020 році становила 56,4%, у 2021 році зросла до 77,1%, а у 2022 році дещо знизилася до 60,46%.

Таким чином, результати вертикального аналізу структури балансу ПАТ «ЗФЗ» дають підстави стверджувати, що його структура є недостатньо оптимальною. У 2022 році необоротні активи формували лише 12,56% загальної вартості активів, тоді як 87,95% капіталу підприємства було сформовано за рахунок позикових джерел, що підвищує фінансові ризики та знижує рівень автономії підприємства.

Подальша оцінка фінансових результатів діяльності ПАТ «ЗФЗ» здійснюється на основі аналізу звіту про фінансові результати за 2020–2022 роки. Узагальнені результати цього аналізу подано в таблиці 2.17.

Таблиця 2.17 – Горизонтальний аналіз звіту «Про фінансові результати» ПАТ «ЗФЗ» за 2020-2022 роки, тис.грн.

Стаття	2020	2021	2022	Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021р.	
				Тис.грн	%	Тис.грн	%
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	3341859	1815873	3001684	-1525986	-45,7	1185811	65,3
Собівартість реалізації продукції	2566422	1758134	2500553	-808288	-31,5	742419	42,2
Валовий прибуток	775437	57739	501131	-717698	-92,6	443392	767,9
Інші операційні доходи	929905	604770	154898	-325135	-35,0	-449872	-74,4
Адміністративні витрати	105056	55978	95200	-49078	-46,7	39222	70,1
Витрати на збут	52525	41442	52874	-11083	-21,1	11432	27,6
Інші операційні витрати	872386	612398	161492	-259988	-29,8	-450906	-73,6
Фінансові результати від операційної діяльності	675375	-47309	346463	-722684	-107,0	393772	832,3
Інші фінансові доходи	13	0	0	-13	-100,0	-	-
Інші доходи	38247	394904	75865	356657	932,5	-319039	-80,8
Фінансові витрати	73180	128720	95702	55540	75,9	-33018	-25,7

Втрати від участі в капіталі	1157	8356	17004	7199	622,2	8648	103,5
Інші витрати	373085	419294	86599	46209	12,4	-332695	-79,3
Фін. результати від звичайної діяльності до оподаткування	266213	-208755	223023	-474968	-178,4	431778	206,8
Податок на прибуток від звичайної діяльності	70680	0	116374	-70680	-100,0	116374	-
Дохід з податку на прибуток від звичайної діяльності	0	46886	0	46886	-	-46886	-100,0
Фінансові результати від звичайної діяльності	195533	-161889	106649	-357422	-182,8	268538	-165,9
Чистий прибуток	195533	-161889	106649	-357422	-182,8	268538	-165,9

За результатами проведеного аналізу встановлено, що чистий дохід від реалізації продукції у 2021 році суттєво скоротився порівняно з 2020 роком — на 45,7%. Водночас у 2022 році спостерігалось відновлення обсягів реалізації, у результаті чого дохід зріс на 65,3% відносно рівня попереднього року.

Собівартість реалізованої продукції протягом аналізованого періоду змінювалася нерівномірно. Так, у 2021 році вона зменшилася на 808 288 тис. грн, або на 31,5% порівняно з 2020 роком, що було зумовлено спадом виробничої активності. У 2022 році, навпаки, відбулося її зростання на 742 419 тис. грн, або на 42,2% відносно 2021 року, у зв'язку з пожвавленням господарської діяльності підприємства. Динаміка валового прибутку ПАТ «ЗФЗ» була різко негативною у 2021 році: його обсяг скоротився на 717 698 тис. грн, або на 92,6% порівняно з 2020 роком. Проте у 2022 році підприємству вдалося частково компенсувати втрати, що забезпечило зростання валового прибутку на 443 392 тис. грн відносно попереднього року.

Інші операційні доходи протягом досліджуваного періоду демонстрували тенденцію до скорочення. У 2021 році їх обсяг зменшився на 35% порівняно з 2020 роком, а у 2022 році — ще на 74,4%. Аналогічна динаміка спостерігалася

й щодо інших операційних витрат: якщо у 2020 році вони становили 872 386 тис. грн, то наприкінці періоду скоротилися до 161 492 тис. грн.

Адміністративні витрати та витрати на збут у 2021 році також мали тенденцію до зменшення. Так, адміністративні витрати скоротилися на 49 078 тис. грн (46,7%), а витрати на збут — на 11 083 тис. грн (21,1%) порівняно з 2020 роком. У 2022 році ці статті витрат знову зросли: адміністративні витрати збільшилися на 39 222 тис. грн (70,1%), а витрати на збут — на 11 432 тис. грн (27,6%).

На відміну від 2020 та 2022 років, у 2021 році ПАТ «ЗФЗ» зафіксувало збиток від операційної діяльності у розмірі 47 309 тис. грн. Для порівняння, у 2020 році прибуток від операційної діяльності становив 675 375 тис. грн, а у 2022 році — 346 463 тис. грн.

Інші фінансові доходи у 2021 році суттєво зросли — на 356 657 тис. грн, або на 932,5% відносно 2020 року. Водночас у 2022 році їх обсяг зменшився на 319 039 тис. грн (80,8%). Фінансові витрати у 2021 році збільшилися на 55 540 тис. грн (75,9%), проте у 2022 році скоротилися на 33 018 тис. грн, або на 25,7%.

Втрати від участі в капіталі протягом аналізованого періоду зростали: у 2021 році — на 7 199 тис. грн, а у 2022 році — ще на 8 648 тис. грн. Інші витрати у 2020 році становили 373 085 тис. грн; у 2021 році вони зросли на 12,4%, однак у 2022 році скоротилися на 332 695 тис. грн, або на 79,3%. Фінансовий результат від звичайної діяльності у 2021 році погіршився на 474 968 тис. грн, унаслідок чого підприємство отримало збиток у розмірі 208 755 тис. грн. Проте вже у 2022 році спостерігалось суттєве поліпшення фінансових результатів — показник зріс на 431 778 тис. грн.

Витрати (дохід) з податку на прибуток відображають загальну суму податкових зобов'язань або податкових вигод, розрахованих на основі податкового прибутку (збитку), та включають поточний податок, а також відстрочені податкові активи й зобов'язання.

Після врахування податку на прибуток динаміка чистого фінансового результату ПАТ «ЗФЗ» була такою: у 2021 році підприємство зазнало чистого збитку в сумі 161 889 тис. грн, тоді як у 2020 році було отримано прибуток у розмірі 195 533 тис. грн. У 2022 році ПАТ «ЗФЗ» змогло подолати кризові явища та завершити рік із чистим прибутком у сумі 106 649 тис. грн.

Отже, результати аналізу звіту «Про фінансові результати» дають підстави зробити висновок, що ПАТ «ЗФЗ» є значним промисловим підприємством, здатним забезпечувати прибуткову діяльність у сприятливих ринкових умовах. Збитковість 2021 року була обумовлена наслідками світової фінансової кризи та різким скороченням попиту на продукцію підприємства.

Важливим узагальнюючим показником ефективності діяльності промислового підприємства є собівартість продукції, яка відображає поточні витрати на виробництво та реалізацію продукції у грошовому вимірі. Рівень собівартості безпосередньо впливає на фінансові результати діяльності підприємства, його фінансовий стан та можливості розширеного відтворення.

У таблиці 2.18 наведено результати оцінювання динаміки собівартості реалізованої продукції ПАТ «ЗФЗ», а також показники витрат на одну гривню реалізованої продукції та рівень рентабельності продукції підприємства.

Таблиця 2.18 – Динаміка показників витрат на 1 гривню реалізованої продукції та рентабельності продукції ПАТ «ЗФЗ» за 2020-2022 рр.

Показник	2020	2021	2022	Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021р.	
				Тис.грн	%	Тис.грн	%
Чистий дохід від реалізації продукції, тис.грн.	3341859	1815873	3001684	-1525986	-45,7	1185811	65,3
Собівартість реалізованої	2566422	1758134	2500553	-808288	-31,5	742419	42,2

продукції, тис.грн.							
Валовий прибуток, тис.грн.	775437	57739	501131	-717698	-92,6	443392	767,9
Витрати на 1 гривню реалізованої продукції, грн/грн.	0,768	0,968	0,833	0,2	26,0	-0,135	-13,9
Рентабель- ність продукції, %	30,2	3,3	20,0	-26,9	-	16,7	-

У 2021 році порівняно з 2020 роком собівартість реалізованої продукції скоротилася на 31,5%, що було наслідком істотного зменшення обсягів реалізації. Натомість у 2022 році, після стабілізації фінансово-господарської діяльності підприємства та виходу з кризового стану, сума собівартості реалізованої продукції зросла на 42,2% відносно рівня 2021 року.

Валовий прибуток ПАТ «ЗФЗ» у 2021 році зазнав різкого падіння: його обсяг зменшився з 775 437 тис. грн до 57 739 тис. грн, що відповідає скороченню на 92,6%. У 2022 році ситуація суттєво поліпшилася — валовий прибуток зріс на 443 392 тис. грн порівняно з попереднім роком.

Показник витрат на одну гривню реалізованої продукції визначається як відношення собівартості реалізованої продукції за певний період до чистого доходу (виручки) від її реалізації за той самий період. Зниження цього показника свідчить про підвищення ефективності виробничо-збутової діяльності підприємства.

У 2020 році витрати на одну гривню реалізованої продукції становили 0,768 грн/грн. У 2021 році зазначений показник зріс на 0,2 грн/грн, або на 26%, що відображало погіршення фінансових результатів. У 2022 році, навпаки, відбулося його суттєве зменшення — на 0,135 грн/грн, або на 13,9% відносно рівня 2021 року.

Рентабельність продукції ПАТ «ЗФЗ» упродовж аналізованого періоду також зазнала істотних змін. Так, у 2020 році її рівень становив 30,2%, тоді як у 2021 році він знизився до 3,3%. Після подолання кризових явищ у 2022 році рентабельність продукції зросла та досягла 20,0%.

Для поглибленого аналізу було визначено абсолютні та відносні зміни показників витрат на виробництво продукції ПАТ «ЗФЗ» за 2020–2022 роки в розрізі окремих елементів (таблиця 2.19).

До основних елементів виробничих витрат підприємства належать матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизаційні відрахування, а також інші операційні витрати.

Таблиця 2.19 – Діагностика собівартості виробленої продукції за елементами, тис.грн.

Значення показника, тис.грн.	2020	2021	2022	Відхилення 2021р. від 2020р.		Відхилення 2022р. від 2021р.	
				Тис.грн	%	Тис.грн	%
Матеріальні затрати	2397429	1607077	2081734	-790352	-33,0	474657	29,5
Витрати на оплату праці	103814	92306	139577	-11508	-11,1	47271	51,2
Відрахування на соціальні заходи	48982	44679	63167	-4303	-8,8	18488	41,4
Амортизація	30810	31082	32400	272	0,9	1318	4,2
Інші операційні витрати	208645	102510	170289	-106135	-50,9	67779	66,1
Разом	2789680	1877654	2487167	-912026	-32,7	609513	32,5

За результатами проведеного аналізу встановлено, що у 2021 році обсяг матеріальних витрат ПАТ «ЗФЗ» порівняно з 2020 роком скоротився на 790 352 тис. грн, або на 33 %. Основним чинником такого зменшення стало істотне скорочення обсягів виробництва та реалізації продукції. Водночас у 2022 році спостерігається зворотна тенденція: сума матеріальних витрат зросла на 474 657 тис. грн, що відповідає 29,5 % від рівня попереднього року.

Витрати на оплату праці у 2021 році зменшилися на 11 508 тис. грн (11,1 %), а витрати на соціальні заходи — на 4 303 тис. грн (8,8 %), що було зумовлено зниженням середньооблікової чисельності працівників підприємства. У 2022 році порівняно з 2021 роком зафіксовано суттєве зростання витрат на оплату праці — на 47 271 тис. грн, або на 51,2 %, а також витрат на соціальні заходи — на 18 488 тис. грн, що становить 41,4 %.

Амортизаційні відрахування протягом досліджуваного періоду мали стабільну тенденцію до зростання. Так, у 2021 році їх обсяг збільшився на 272 тис. грн (0,9 %), а у 2022 році — ще на 1 318 тис. грн, або на 4,2 %.

Сума інших операційних витрат ПАТ «ЗФЗ» у 2020 році становила 208 645 тис. грн. У 2021 році цей показник скоротився на 106 135 тис. грн, або на 50,9 % від рівня 2020 року. Разом з тим у 2022 році відбулося зростання інших операційних витрат на 67 779 тис. грн, що відповідає 66,1 % порівняно з попереднім роком.

Загальні витрати підприємства у 2021 році порівняно з 2020 роком зменшилися на 912 026 тис. грн, або на 32,7 %. У 2022 році, навпаки, загальний обсяг витрат зріс на 609 513 тис. грн, що становить 32,5 %.

У таблиці 2.20 наведено структуру витрат підприємства та визначено питому вагу кожного елементу в їх загальному обсязі. Аналіз даних таблиці свідчить, що домінуючою складовою витрат ПАТ «ЗФЗ» є матеріальні витрати, частка яких становить близько 85 % сукупних витрат підприємства.

Частка витрат на оплату праці у загальній структурі витрат за досліджуваний період має тенденцію до зростання — з 3,7 % у 2020 році до 5,6 % у 2022 році. Аналогічна динаміка характерна і для витрат на соціальні заходи, питома вага яких зросла з 1,8 % до 2,5 %.

Амортизаційні відрахування формують близько 1,3 % загального обсягу витрат ПАТ «ЗФЗ». Частка інших операційних витрат у 2020 році становила 7,5 %, у 2021 році скоротилася до 5,5 %, а у 2022 році знову зросла до 6,8 % сукупних витрат підприємства.

Таблиця 2.20 – Діагностика структури витрат ПАТ «ЗФЗ» у 2020-2022 рр

Показник	2020	2021	2022	Відхилення 2021р. від 2020р.	Відхилення 2022р. від 2021р.
Матеріальні затрати, %	85,9	85,6	83,7	-0,3	-1,9
Витрати на оплату праці, %	3,7	4,9	5,6	1,2	0,7
Відрахування на соціальні заходи, %	1,8	2,4	2,5	0,6	0,2
Амортизація, %	1,1	1,7	1,3	0,6	-0,4
Інші операційні витрати, %	7,5	5,5	6,8	-2,0	1,4
Разом, %	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0

Результати аналізу фінансових результатів діяльності та рівня собівартості продукції ПАТ «ЗФЗ» дають підстави стверджувати, що у 2021 році підприємство перебувало у кризовому фінансово-економічному стані. Це зумовило збільшення частки собівартості у загальному обсязі доходу від реалізації продукції, а також зростання показника витрат на одну гривню реалізованої продукції. У 2022 році ПАТ «ЗФЗ» розпочало процес поступового виходу з кризового стану, що супроводжувалося відновленням докризових обсягів виробництва та реалізації продукції.

З метою поглибленої оцінки ефективності господарської діяльності підприємства доцільно здійснити розрахунок основних показників рентабельності ПАТ «ЗФЗ» за період 2020–2022 років.

До ключових показників рентабельності, які використовуються для аналізу результативності діяльності підприємства, належать:

- рентабельність активів;
- рентабельність оборотних (поточних) активів;
- рентабельність власного капіталу;
- рентабельність продукції;
- рентабельність реалізації (продажів).

Далі здійснимо розрахунок наведених показників рентабельності.

Рентабельність активів визначається за такою формулою:

$$P_a = (\text{ЧП} / A) \cdot 100\%, \quad (2.11)$$

де ЧП – чистий прибуток, тис.грн.;

A – загальна вартість активів підприємства, тис.грн. [21].

Рентабельність активів за 2020-2022 роки становила:

$$P_{a2020} = (195533 / 2417557) \cdot 100\% = 8,1\%$$

$$P_{a2022} = (106649 / 4461862) \cdot 100\% = 2,4\%$$

У 2021 році ПАТ «ЗФЗ» отримало збиток, а отже було нерентабельним.

Рентабельність поточних активів визначається за формулою:

$$P_{па} = (\text{ЧП} / A_{п}) \cdot 100\%, \quad (2.12)$$

де A_п – вартість поточних активів підприємства, тис.грн. [21].

Рентабельність поточних активів за 2020-2022 роки становила:

$$P_{па2020} = (195533 / 1481474) \cdot 100\% = 13,2\%$$

$$P_{па2022} = (106649 / 3899093) \cdot 100\% = 2,7\%$$

Рентабельність власного капіталу визначається за формулою:

$$P_{вк} = (\text{ЧП} / ВК) \cdot 100\%, \quad (2.13)$$

де ВК – вартість власного капіталу підприємства, тис.грн. [21].

Рентабельність власного капіталу за 2020-2022 роки становила:

$$P_{вк2020} = (195533 / 629464) \cdot 100\% = 31,1\%$$

$$P_{вк2022} = (106649 / 537649) \cdot 100\% = 19,8\%$$

Рентабельність продукції визначається за формулою:

$$P_{п} = (\text{ВП} / С) \cdot 100\%, \quad (2.14)$$

де ВП – валовий прибуток підприємства, тис.грн.;

С – собівартість реалізованої продукції, тис.грн. [21].

$$P_{п2020} = (775437 / 2566422) \cdot 100\% = 30,2\%$$

$$Р_{П2021} = (57739 / 1758134) \cdot 100\% = 3,2\%$$

$$Р_{П2022} = (501131 / 2500553) \cdot 100\% = 20,0\%$$

Рентабельність продаж визначається за формулою:

$$Р_{пр} = (ЧП / РП) \cdot 100\%, \quad (2.15)$$

де ЧП – чистий прибуток підприємства, тис.грн.;

РП – вартість доходу від реалізації продукції, тис.грн. [21].

$$Р_{пр2020} = (195533 / 3341859) \cdot 100\% = 5,9\%$$

$$Р_{пр2022} = (106649 / 3001684) \cdot 100\% = 3,6\%$$

Результати розрахунків наведено в таблиці 2.21.

Таблиця 2.21 – Показники рентабельності ПАТ «ЗФЗ» у 2020-2022 роках

Показник	2020	2021	2022	Відхилення від 2020 року	
				2021 року	2022 року
Рентабельність активів, %	8,1	-	2,4	-8,1	-5,7
Рентабельність поточних активів, %	13,2	-	2,7	-13,2	-10,5
Рентабельність власного капіталу, %	31,1	-	19,8	-31,1	-11,2
Рентабельність продукції, %	30,2	3,3	20,0	-26,9	-10,2
Рентабельність продажів, %	5,9	-	3,6	-5,9	-2,3

За результатами оцінювання рівня рентабельності діяльності підприємства встановлено, що у 2020 році всі ключові показники рентабельності ПАТ «ЗФЗ» перебували в межах економічно прийнятних значень. Однак у 2021 році внаслідок отримання збитків підприємство втратило рентабельність, що негативно відобразилося на більшості фінансово-економічних індикаторів. Зокрема, показник рентабельності продукції у 2021 році порівняно з 2020 роком знизився на 26,9 %.

У 2022 році ПАТ «ЗФЗ» продемонструвало тенденцію до виходу з кризового стану та відновлення прибуткової діяльності. Водночас рівень рентабельності підприємства залишався нижчим за докризові значення 2020 року. Так, рентабельність активів була меншою на 5,7 %, рентабельність оборотних активів — на 10,5 %, рентабельність власного капіталу — на 11,2 %, рентабельність продукції — на 10,2 %, а рентабельність продажів — на 2,3 %.

Отже, результати комплексної оцінки ефективності функціонування ПАТ «ЗФЗ» за 2020–2022 роки дали змогу виявити низку проблемних аспектів у його діяльності, які водночас визначають пріоритетні напрями підвищення ефективності господарювання. До основних недоліків слід віднести надмірну частку дебіторської заборгованості у структурі активів підприємства, високий рівень фізичного та морального зносу основних засобів, а також значну матеріаломісткість виробленої продукції.

Висновки до третього розділу

Дипломну роботу виконано на матеріалах ПАТ «Запорізький завод феросплавів», яке є одним із трьох провідних підприємств України з виробництва феросплавної продукції. Основною номенклатурою продукції заводу є феросиліцій, феросилікомарганець та феромарганець, що мають стратегічне значення для металургійної галузі країни.

У 2022 році на ринку феросплавів спостерігалися процеси поступової стабілізації, що сприяло поліпшенню загальних умов господарювання підприємства. На цьому тлі відбулося зростання обсягів виробництва та реалізації продукції, що, у свою чергу, зумовило підвищення потреби підприємства в трудових ресурсах.

Результати аналізу фінансових результатів діяльності та рівня собівартості продукції ПАТ «ЗФЗ» свідчать, що у 2021 році підприємство перебувало у кризовому фінансово-економічному стані. Це призвело до збільшення частки собівартості у структурі доходу від реалізації, а також до зростання витрат на одну гривню реалізованої продукції. Водночас у 2022 році ПАТ «ЗФЗ» розпочало процес виходу з кризового стану, що супроводжувався поступовим відновленням докризових обсягів виробництва та збуту продукції.

3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВОМ НА ОСНОВІ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ОЦІНКИ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

3.1 Напрямки підвищення ефективності діяльності ПАТ «ЗФЗ»

У ході проведення у другому розділі дипломного проєкту комплексного техніко-економічного аналізу результативності господарської діяльності ПАТ «ЗФЗ» було виявлено низку ключових проблем, які негативно впливають на ефективність функціонування підприємства. До них належать надмірна частка дебіторської заборгованості у структурі активів, високий рівень зносу основних засобів, а також значна матеріаломісткість виробленої продукції. У зв'язку з цим було сформовано основні напрями реалізації заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності підприємства, зокрема:

упровадження сучасної системи управління матеріальними ресурсами з метою зниження матеріаломісткості продукції;

оптимізація структури та обсягів дебіторської заборгованості;

оновлення та модернізація основних виробничих фондів.

Розглянемо детальніше запропоновані заходи.

1. Підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів

Одним із пріоритетних завдань ПАТ «ЗФЗ» є зниження рівня матеріальних витрат у розрахунку на одиницю виробленої продукції. Вирішення цього завдання має комплексний характер і передбачає не лише технологічні зміни, а й урахування всіх економічних аспектів формування та використання матеріальних ресурсів підприємства в умовах ринкової економіки.

У науковій та практичній площині прийнято виокремлювати три основні напрями дослідження проблеми підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів:

технологічний, що передбачає зниження питомих витрат матеріалів у процесі виробництва, удосконалення технологій переробки сировини та мінімізацію виробничих відходів;

вартісний, спрямований на забезпечення безперервності обороту вартості матеріальних ресурсів, а також на стабільне фінансове забезпечення процесів їх формування та використання;

соціальний, який полягає у стимулюванні раціонального використання ресурсів за умов сучасних форм власності, зменшенні негативних наслідків їх неефективного застосування та підвищенні мотивації персоналу до ощадливого ставлення до матеріалів.

Зазначені напрями є взаємопов'язаними та взаємообумовленими, оскільки відображають різні аспекти єдиної проблеми підвищення ресурсної ефективності підприємства.

Для ПАТ «ЗФЗ» доцільним є впровадження системи планування матеріальних ресурсів на основі сучасних інформаційних технологій. Зокрема, використання ERP-системи планування ресурсів підприємства (Enterprise Resource Planning), концепція якої була сформульована аналітичною компанією Gartner на початку 1990-х років як еволюційний розвиток методик MRP II та CIM. У подальшому на світовому ринку з'явилися масштабовані ERP-рішення для великих підприємств, серед яких найбільш відомими є продукти компаній SAP, Oracle, PeopleSoft, JD Edwards, Baan. У 2000-х роках відбулася консолідація постачальників програмного забезпечення та активне поширення ERP-систем для малого й середнього бізнесу, ключовими розробниками яких стали Sage Group і Microsoft [39].

Застосування ERP-системи дозволяє інтегрувати всі основні бізнес-процеси підприємства в єдине інформаційне середовище, замінивши низку розрізнених програмних продуктів. Така система забезпечує управління виробничими процесами, логістикою, запасами, дистрибуцією, постачанням, виставленням рахунків, а також бухгалтерським і податковим обліком.

Серед вітчизняних програмних рішень, що позиціонуються як ERP-системи, слід відзначити «Фінексперт», «ІТ-Підприємство», «Мегаполіс», BSI, «1С:Підприємство 8». Для ПАТ «ЗФЗ» найбільш доцільним є використання

програмного продукту «ІТ-Підприємство», який характеризується оптимальним співвідношенням ціни та функціональних можливостей [40].

Упровадження зазначеної системи на підприємстві дозволить здійснювати безперервний моніторинг ринку матеріальних ресурсів, своєчасно та з мінімальними витратами забезпечувати їх постачання, скоротити обсяги складських запасів і витрати на їх зберігання, а також зменшити втрати від браку, пов'язані з порушенням умов зберігання матеріалів.

Загальний ефект від упровадження системи управління матеріальними ресурсами для ПАТ «ЗФЗ» оцінюється у зниження матеріальних витрат на 3,1 %, у тому числі:

марганцевої руди — на 1,75 %;

кварциту — на 5,7 %;

агломерату — на 4,9 %;

допоміжних матеріалів — на 3,5 %.

Витрати на впровадження системи планування матеріальних ресурсів на підприємстві становлять 1 750,0 тис. грн.

Рациональне використання матеріальних ресурсів є важливим чинником зростання обсягів виробництва, зниження собівартості продукції, а отже — підвищення прибутковості та рівня рентабельності підприємства.

У таблиці 3.1 наведено результати аналізу показників матеріаломісткості, матеріаловіддачі та питомої ваги матеріальних витрат у загальній сумі витрат після реалізації запропонованих заходів щодо вдосконалення підходів до формування та використання матеріальних ресурсів.

Таблиця 3.1 – Проект показників ефективності використання матеріалів ПАТ «ЗФЗ» після впровадження запропонованих заходів

Показник	2022	план	Відхилення плану від 2022р.	
			тис.грн.	%
Дохід від реалізації продукції, тис.грн	3001684	3001684	0	-

Матеріальні витрати, тис.грн.	2081734	2017200	-64534	-3,1
Всього витрат, тис.грн.	2487167	2422633	-64534	-2,6
Матеріаломісткість продукції, грн/грн	0,69	0,67	-0,02	-2,9
Матеріаловіддача продукції, грн/грн	1,44	1,49	0,05	3,5
Питома вага матеріальних витрат у їх загальній сумі, %	83,7	83,30	-0,4	-0,5

Зміну показників ефективності використання матеріальних ресурсів представимо на рисунку 3.1.

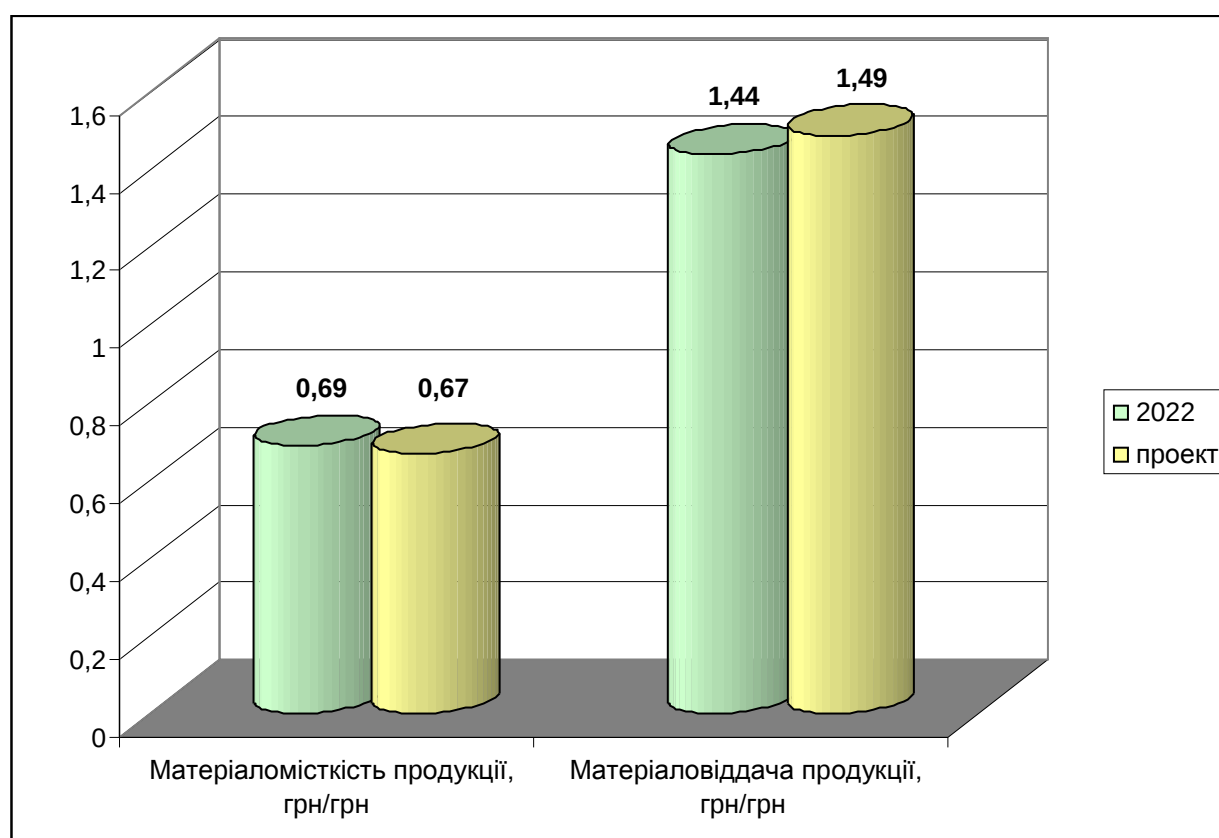

Рисунок 3.1 – Зміна показників ефективності використання матеріальних ресурсів після впровадження ERP системи «ІТ-Підприємство»

За підсумками аналізу матеріальних витрат ПАТ «ЗФЗ» після впровадження на підприємстві системи планування матеріальних ресурсів можна зробити висновок про зниження витрат на закупівлю матеріалів на 64

534 тис. грн, що становить 3,1 %. Одночасно загальний обсяг витрат підприємства скоротився на аналогічну суму, або на 2,6 %.

Рівень ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства традиційно оцінюється за допомогою таких узагальнюючих показників, як матеріаловіддача та матеріаломісткість продукції.

У результаті реалізації заходів, спрямованих на вдосконалення підходів до формування та використання матеріальних ресурсів, показник матеріаловіддачі зріс на 0,05 грн/грн, що відповідає підвищенню на 3,5 % порівняно з рівнем 2022 року. Водночас матеріаломісткість продукції ПАТ «ЗФЗ» зменшилася на 0,02 грн/грн, або на 2,9 %, тобто на кожну гривню виробленої продукції припадало 67 копійок матеріальних витрат. Зазначені зміни свідчать про підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві.

Питома вага матеріальних витрат у загальній структурі витрат у 2022 році становила 83,7 %, тоді як після впровадження запропонованих заходів цей показник скоротився до 83,3 %.

Для поглиблення аналітичної оцінки доцільно здійснити детальний аналіз матеріальних витрат за їх основними складовими та визначити зміну питомої ваги кожного виду матеріальних ресурсів у загальній сумі витрат, що відображено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Проект складових матеріальних витрат ПАТ «ЗФЗ»

Вид матеріалів	Сума витрат, тис.грн.		Питома вага, %		Зміна плану відносно 2022 року	
	2022р.	план	2022р.	план	тис.грн.	Питомої ваги, %
Марганцева руда	1172016	1151505	56,3	57,1	-20511	0,8
Кварцит	260216	245364	12,5	12,2	-14852	-0,3
Агломерат	457981	435520	22,0	21,6	-22461	-0,4
Допоміжні матеріали	191519	184810	9,2	9,2	-6709	0,0
Загалом матеріальних витрат	2081734	2017200	100,0	100,0	-64534	0,0

У результаті впровадження заходів, спрямованих на вдосконалення підходів до формування та використання матеріальних ресурсів, ПАТ «ЗФЗ» матиме можливість суттєво знизити рівень матеріальних витрат.

Так, скорочення витрат на марганцеву руду становитиме 20 511 тис. грн, при цьому її питома вага у загальній структурі матеріальних витрат зросте з 56,3 % до 57,1 %. Витрати на кварцити зменшаться на 14 852 тис. грн, а їх частка у вартості матеріалів скоротиться з 12,5 % до 12,2 %. Зниження витрат на агломерат складе 22 461 тис. грн, при цьому його питома вага зміниться з 22,0 % до 21,6 %. Вартість допоміжних матеріалів зменшиться на 6 709 тис. грн, тоді як їх частка у загальній сумі матеріальних витрат залишиться незмінною.

У цілому сукупний обсяг матеріальних витрат підприємства скоротиться на 64 534 тис. грн порівняно з базовим роком.

У таблиці 3.3 наведено результати аналізу зміни матеріальних витрат у розрахунку на одну гривню виробленої продукції за окремими видами витрат, а також у їх загальній сумі..

Таблиця 3.3 – Проект зміни матеріальних витрат на 1 гривню продукції ПАТ «ЗФЗ»

Показник	Значення показника		Витрати на одиницю продукції, тис.грн.	
	2022р.	план	2022р.	план
Обсяг виробництва, од	3001684	3001684	-	-
Марганцева руда, тис.грн.	1172016	1151505	0,39	0,38
Кварцит, тис.грн.	260217	245364	0,09	0,08
Агломерат, тис.грн.	457981	435520	0,153	0,145
Допоміжні матеріали, тис.грн.	191520	184810	0,064	0,062
Загалом матеріальних витрат, тис.грн.	2081734	2017200	0,69	0,67

На ПАТ «ЗФЗ» у результаті впровадження заходів з удосконалення підходів до формування та використання матеріальних ресурсів відбулося скорочення всіх статей матеріальних витрат. Це, у свою чергу, зумовило

зниження витрат на одиницю продукції за кожним видом матеріальних ресурсів.

Так, витрати на марганцеву руду зменшилися на 0,10 грн/грн, на кварцити — також на 0,10 грн/грн, витрати на агломерат скоротилися на 0,007 грн/грн, а витрати на допоміжні матеріали — на 0,002 грн/грн. У цілому загальне зниження матеріальних витрат у розрахунку на одиницю продукції становить 0,02 грн/грн, що безпосередньо вплине на зменшення показника витрат на одну гривню реалізованої продукції.

Після впровадження запропонованих заходів собівартість реалізованої продукції зменшиться на величину скорочення матеріальних витрат підприємства, тобто на 64 534 тис. грн. Відтак у плановому періоді собівартість реалізованої продукції становитиме:

$$C_{\text{пл}} = 2\,500\,553 - 64\,534 = 2\,436\,019 \text{ тис. грн.}$$

За умови збереження попередніх обсягів виробництва та реалізації продукції показник витрат на одну гривню реалізованої продукції дорівнюватиме:

$$B_1 \text{ грн} = 2\,436\,019 / 3\,001\,684 = 0,811 \text{ грн/грн.}$$

Порівняно з рівнем 2022 року, коли значення зазначеного показника дорівнювало 0,833 грн/грн, у плановому періоді очікується його зниження на 0,022 грн/грн. Така динаміка є свідченням підвищення результативності господарської діяльності підприємства та зростання ефективності використання ресурсів.

З метою всебічної оцінки доцільності впровадження системи планування матеріальних витрат доцільно здійснити розрахунок економічного ефекту та показника ефективності реалізації запропонованих заходів. Економічний ефект від упровадження ERP-системи визначається як різниця між обсягом

зеконотмлених матеріальних витрат і сумою витрат, пов'язаних із впровадженням зазначеної системи. У свою чергу, ефективність реалізованих заходів розраховується як співвідношення отриманого економічного ефекту до витрат на їх упровадження.

$$E\phi = 64534 - 1750,0 = 62784 \text{ тис.грн.}$$

$$E = 64534 / 1750,0 = 36,9$$

Таким чином, кожна гривня, інвестована у впровадження системи планування матеріальних ресурсів, забезпечує ПАТ «ЗФЗ» економію матеріальних витрат у розмірі 36,9 грн, що свідчить про високу економічну доцільність реалізації даного заходу.

2. Заходи щодо зменшення частки дебіторської заборгованості

У 2022 році обсяг дебіторської заборгованості ПАТ «ЗФЗ» досяг 3 040 279 тис. грн, що на 2 226 705 тис. грн, або на 273,7 %, перевищує рівень 2021 року. Питома вага дебіторської заборгованості у структурі активів підприємства станом на кінець 2022 року становила 68,14 %. Така ситуація свідчить про надмірну ліберальність кредитної політики підприємства, зокрема про надання товарних кредитів без достатньо жорстко визначених строків та умов їх погашення. У перспективі це може негативно впливати на рівень ліквідності та платоспроможності підприємства.

Виникнення дебіторської заборгованості є об'єктивним економічним явищем, зумовленим ризиками, що супроводжують взаєморозрахунки між сторонами у межах господарських договорів. Фактично дебіторська заборгованість є наслідком виконання або невиконання договірних зобов'язань, оскільки порядок і строки розрахунків безпосередньо визначаються умовами, зафіксованими у договорах між контрагентами.

Заборгованість за товари, роботи та послуги виникає, як правило, у разі відвантаження продукції з відстроченням платежу. За відсутності у договорі чітко визначених положень щодо відповідальності за порушення строків або порядку розрахунків створюються передумови для несвоєчасного, неповного або взагалі невиконання боржником своїх зобов'язань перед кредитором.

Незважаючи на те, що підприємницька діяльність за своєю природою пов'язана з ризиком, суб'єкт господарювання з метою забезпечення фінансової безпеки та стабільного функціонування повинен вибудовувати договірну роботу таким чином, щоб мінімізувати ймовірність виникнення проблемних боржників серед своїх клієнтів.

Чинне законодавство України передбачає свободу договірних відносин (ст. 627 Цивільного кодексу України), а обов'язкові реквізити договорів визначаються через перелік істотних умов. Згідно зі ст. 638 Цивільного кодексу України, істотними умовами договору є предмет договору, а також інші умови, визначені законом як істотні або необхідні для договорів певного виду, і всі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Законодавчо для більшості договорів істотною умовою визнається лише предмет договору, тоді як положення щодо порядку розрахунків та відповідальності сторін за порушення зобов'язань зазвичай не належать до обов'язкових істотних умов. Саме ці розділи договорів найчастіше пов'язані з виникненням дебіторської заборгованості. Відтак суб'єкти підприємницької діяльності змушені самотійно врегульовувати ці питання шляхом чіткого визначення умов і строків розрахунків та передбачення відповідальності за їх порушення з метою запобігання накопиченню дебіторської заборгованості [41].

Одним із ключових інструментів управління дебіторською заборгованістю є кредитна політика підприємства. У сучасній комерційній та фінансовій практиці реалізація продукції з відстроченням платежу набула широкого поширення як в Україні, так і в країнах із розвиненою ринковою економікою. Формування ефективної кредитної політики спрямоване на підвищення результативності операційної та фінансової діяльності підприємства.

У процесі розроблення кредитної політики щодо покупців продукції вирішуються два принципові питання:

а) у яких формах здійснювати реалізацію продукції з відстроченням платежу;

б) який тип кредитної політики доцільно застосовувати за кожною з форм кредитного продажу.

Основними формами реалізації продукції в кредит є товарний (комерційний) та споживчий кредити. Товарний кредит використовується переважно при оптових поставках і передбачає відстрочення платежу на строк від одного до шести місяців. Споживчий кредит застосовується у роздрібній торгівлі для фізичних осіб і, як правило, надається на більш тривалий період — від шести місяців до двох років [42].

Тип кредитної політики визначає співвідношення між рівнем прибутковості та кредитного ризику діяльності підприємства. У практиці управління розрізняють консервативний, помірний та агресивний типи кредитної політики.

Консервативний (жорсткий) тип орієнтований на мінімізацію кредитних ризиків шляхом обмеження кола покупців, скорочення строків і обсягів кредиту, посилення вимог до забезпечення та застосування жорстких процедур інкасації заборгованості. Помірний тип відповідає загальноприйнятій практиці та передбачає середній рівень ризику при продажу продукції з відстроченням платежу. Агресивний (м'який) тип спрямований на максимізацію додаткового прибутку за рахунок розширення кредитних продажів, однак супроводжується підвищеним рівнем кредитного ризику [42].

При виборі типу кредитної політики необхідно враховувати стан економіки, платоспроможність покупців, кон'юнктуру ринку, фінансові можливості підприємства, правові умови стягнення заборгованості, а також рівень допустимого ризику, який готові прийняти власники та менеджмент підприємства.

Запровадження на ПАТ «ЗФЗ» більш жорсткої кредитної політики сприятиме скороченню обсягів дебіторської заборгованості та вивільненню оборотних коштів, які можуть бути спрямовані на оновлення основних засобів, придбання нового обладнання, патентів та інших нематеріальних активів.

Разом із тим реалізація жорсткої кредитної політики потребує чіткого методичного підходу до процесу стягнення дебіторської заборгованості, який доцільно здійснювати поетапно: від попередньої перевірки контрагентів і якісної договірної роботи до досудового врегулювання спорів і, за необхідності, судового стягнення заборгованості [41].

Особливо важливим є початковий етап, оскільки превентивні заходи дозволяють значно зменшити ризик виникнення проблемної заборгованості. Перед укладанням договору доцільно ретельно перевіряти ділову репутацію контрагента, наявність у нього прострочених зобов'язань, судових справ та виконавчих проваджень, фінансовий стан і структуру активів. Наразі отримання такої інформації є можливим через державні реєстри, що суттєво підвищує ефективність управління кредитними ризиками.

Крім того, з метою профілактики накопичення дебіторської заборгованості доцільно застосовувати інструменти, які мінімізують ризик неплатежів, зокрема передоплату або банківський акредитив. Використання таких механізмів підвищує гарантії своєчасного отримання коштів та зменшує потребу в подальшому стягненні боргів.

Щодо другого етапу роботи з дебіторами — стягнення заборгованості — слід зазначити, що відповідно до положень про досудове врегулювання господарських спорів (ст. 5 Господарського процесуального кодексу України) на практиці обов'язковий претензійний порядок застосовується обмежено (за окремими категоріями спорів, зокрема у специфічних сферах). Водночас чинний ГПК України не встановлює відповідальності за нерозгляд або несвоєчасний розгляд претензії, як це передбачалося раніше. Попри це, подання претензії має суттєве прикладне значення: воно може забезпечити врегулювання спору без судового провадження та скоротити часові й фінансові

витрати сторін. Крім того, у разі визнання претензії боржником формується документальна основа для подальших виконавчих дій, що потенційно дозволяє перейти до примусового стягнення без затяжних процедур [43].

Відповідно до принципів господарського судочинства (зокрема ст. 6 ГПК України) суб'єкти господарювання, які порушили майнові права та законні інтереси інших осіб, повинні поновлювати їх без очікування формальних звернень. Однак у реальній практиці цей підхід часто не дотримується з різних причин — від тимчасової нестачі коштів до заперечення самого факту наявності обов'язку щодо оплати. Тому сторона, чії права порушені, має право звернутися до контрагента із письмовою претензією або одразу ініціювати позовне провадження.

До претензії доцільно додавати документи, що підтверджують заявлені вимоги, — в оригіналах або належним чином засвідчених копіях. Якщо частина документів перебуває у іншій стороні, це може бути зазначено окремо. Для претензій про стягнення грошових коштів можливим є додавання платіжної вимоги-доручення на суму претензії. Претензія підписується уповноваженою особою (або представником) і надсилається рекомендованим/цінним листом чи вручається під розписку [43]. З міркувань збереження доказової бази на практиці доцільніше надсилати завірені копії, залишаючи оригінали у підприємства, оскільки їх втрата може ускладнити доведення вимог у подальшому.

Строк розгляду претензії боржником за загальним правилом становить один місяць з дня отримання (ч. 1 ст. 7 ГПК України). У виняткових ситуаціях (наприклад, коли спір пов'язаний з якістю або комплектністю продукції і передбачено право перевірки виробником) розгляд може тривати довше. Якщо до претензії не додано всіх матеріалів, боржник має право витребувати необхідні документи із визначенням строку їх подання; на цей період перебіг строку розгляду може бути призупинений. За підсумками розгляду боржник повинен повідомити заявника про результати в письмовій формі, а відповідь надсилається рекомендованим листом з повідомленням [43].

Отже, практичними заходами щодо впровадження жорсткішої кредитної політики на ПАТ «ЗФЗ» можуть бути:

- скорочення строків надання відстрочки платежу;
- обмеження максимально допустимого розміру товарного кредиту;
- встановлення більш суворих умов кредитування та вимог до забезпечення;
- підвищення «вартості» кредиту (зокрема, через штрафні санкції або цінові умови);

посилення контролю за платіжною дисципліною та регулярний моніторинг стану розрахунків.

За експертними оцінками, перехід до більш жорсткого типу кредитної політики може забезпечити скорочення дебіторської заборгованості підприємства на 5 % від рівня 2022 року. Тоді її плановий обсяг становитиме:

$$ДЗ_{пл} = 3\,040\,279 \cdot 0,95 = 2\,888\,265,0 \text{ тис. грн.}$$

Відповідно, абсолютне скорочення дебіторської заборгованості у грошовому вимірі дорівнюватиме:

$$\Delta ДЗ = 3\,040\,279 - 2\,888\,265 = 152\,014,0 \text{ тис. грн.}$$

Вивільнені з дебіторської заборгованості кошти можуть бути спрямовані на оновлення основних засобів, що позитивно вплине на технічний стан виробничої бази та довгострокову конкурентоспроможність підприємства.

Зміни у структурі активів ПАТ «ЗФЗ» після запровадження оновленої кредитної політики наведемо у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Діаностика зміни структури активів балансу ПАТ «ЗФЗ» до та після зміни кредитної політики

Показник	Значення показника, тис.грн.		Питома вага у загальному обсязі активів, %		Відхилення планового року від 2022 р.	
	2022	план	2022	план	Вартісного значення, тис.грн.	Питокої ваги, %
I. Необоротні активи						
Нематеріальні активи	185	185	0,02	0,02	0	0
Незаверш. будівн.	23022	23022	0,5	0,5	0	0
Основні засоби	499831	499831	11,2	11,2	0	0
Довгостр. фін.інвест	37289	37289	0,84	0,84	0	0
Відстроч. податк. акт.	0	0	0	0		
Усього за розділом I	560327	560327	12,56	12,56	0	0
II. Оборотні активи						
Запаси	849157	849157	19,03	19,03	0	0
Дебітор. заборг.	3040279	2888265	68,14	64,73	-152014	-3,41
Грошові кошти	9367	161381	0,21	3,62	152014	3,41
Інші оборотні активи	290	290	0,01	0,01	0	0
Усього за розділом II	3899093	3899093	87,39	87,4	0	0
III. Витрати майбутніх періодів	2442	2442	0,05	0,05	0	0
Баланс	4461862	4461862	100	100	0	0

Отже, внаслідок упровадження оновленої кредитної політики обсяг дебіторської заборгованості ПАТ «ЗФЗ» скоротиться на 152 014 тис. грн, що сприятиме відповідному збільшенню грошових коштів у розпорядженні підприємства. За таких умов частка дебіторської заборгованості у структурі активів зменшиться на 3,41 %, тоді як питома вага грошових коштів, навпаки, зросте. Перетворення частини дебіторської заборгованості у ліквідні активи є позитивним наслідком реалізації запропонованих заходів, оскільки це забезпечує підвищення рівня ліквідності та платоспроможності підприємства, а також покращує маневреність його активів.

3. Оновлення основних фондів

Ключовою ознакою зростання ефективності використання основних фондів і виробничих потужностей підприємства є збільшення обсягів випуску продукції. За незмінного технічного потенціалу результативність виробничої діяльності визначається, з одного боку, тривалістю продуктивної роботи машин та устаткування протягом певного періоду (добі, місяця, року), що характеризує рівень їх екстенсивного використання, а з іншого — інтенсивністю застосування засобів праці в одиницю часу, тобто інтенсивним навантаженням.

Таким чином, сукупність технічних, організаційних та економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання основних фондів і виробничих потужностей підприємства, за своїм змістом і призначенням умовно поділяється на дві групи: перша — заходи, орієнтовані на підвищення екстенсивного завантаження; друга — заходи, спрямовані на зростання інтенсивності їх використання.

Зазначені групи формують основні напрями підвищення ефективності використання основних фондів і виробничих потужностей підприємства, кожен з яких охоплює комплекс конкретних організаційно-технічних заходів (рисунк 3.2).

До заходів, спрямованих на підвищення екстенсивного завантаження, належать:

- скорочення простоїв машин і устаткування;
- підвищення коефіцієнта змінності їх роботи;
- зменшення частки недіючого обладнання тощо.

Основними шляхами підвищення інтенсивного навантаження основних фондів є:

- технічне оновлення та модернізація устаткування;
- упровадження сучасних і ресурсозберігаючих технологій;
- застосування прогресивних форм організації виробництва та праці тощо.

Рисунок 3.2 – Шляхи кращого використання основних фондів підприємства

На ПАТ «ЗФЗ» запропоновано здійснити капітальний ремонт виробничого устаткування, яке безпосередньо використовується у процесі виготовлення продукції. Проведення капітального ремонту доцільно реалізувати за такими основними напрямками:

реконструкція машини термічної різки «Комета М», вартість якої становить 1 350,0 тис. грн;

капітальний ремонт дозуючої установки VARIO-MIX A1 із загальною вартістю робіт 3 240,0 тис. грн.

Сумарні витрати на проведення ремонтно-модернізаційних робіт складуть 4 590 тис. грн. Фінансування зазначених заходів доцільно здійснювати за рахунок грошових коштів, вивільнених у результаті зміни товарної кредитної політики та проведення реструктуризації дебіторської заборгованості підприємства.

У процесі модернізації обладнання було досягнуто підвищення швидкості та точності позиціонування, покращення якості різання, створення більш надійної та зручної системи управління, а також усунення застарілих перфострічкових і фотокопіювальних систем. Технічний рівень оновленого устаткування практично відповідає характеристикам нового обладнання. Під час модернізації здійснювалися доопрацювання або повна заміна елементів, що визначають точність роботи машин, зокрема напрямних і рейок, а також усувалися деформації та перекося металоконструкцій. Повністю замінено всі шланги, з'єднання, клапанні коробки, підводки та різальні елементи. Крім того, газокисневе оснащення машин було переобладнано на плазмове.

У результаті проведення капітального ремонту устаткування очікується зростання обсягів виробництва та реалізації продукції на 2,5 %.

Капітальний ремонт основних фондів підприємства відображається у збільшенні їх балансової та залишкової вартості, що безпосередньо впливає на показники технічного стану основних засобів. Для науково обґрунтованого планування процесів відтворення основних фондів необхідною є оцінка їх стану, яка здійснюється за допомогою коефіцієнтів зносу та придатності засобів праці. Коефіцієнт зносу відображає частку вартості основних фондів, уже перенесену на витрати виробництва у попередніх періодах, тоді як коефіцієнт придатності характеризує частину вартості, що ще не була перенесена на створений продукт.

У таблиці 3.5 наведено розрахунок показників стану основних засобів ПАТ «ЗФЗ» після проведення капітального ремонту. За результатами аналізу встановлено, що коефіцієнт придатності основних фондів підприємства зріс на 0,1 %, тоді як коефіцієнт зносу, відповідно, зменшився на 0,1 %, що свідчить

про покращення технічного стану основних засобів та підвищення ефективності їх використання.

Таблиця 3.5 – Проект зміни показників стану основних засобів ПАТ «ЗФЗ»

Показник	2022	план	Відхилення від 2022р.	
			абсолютне	%
1.Первісна вартість основних засобів, тис.грн.	5247284	5251874	4590	0,1
2.Знос основних засобів, тис.грн.	4747453	4747453	0	0,0
3.Залишкова вартість основних засобів, тис.грн.	499831	504421	4590	0,9
4.Коефіцієнт придатності, %	9,5	9,6	0,1	-
5.Коефіцієнт зносу, %	90,5	90,4	-0,1	-

Зміну показників стану основних фондів ПАТ «ЗФЗ» після проведення капітального ремонту та реконструкції відобразимо на рисунку 3.3.

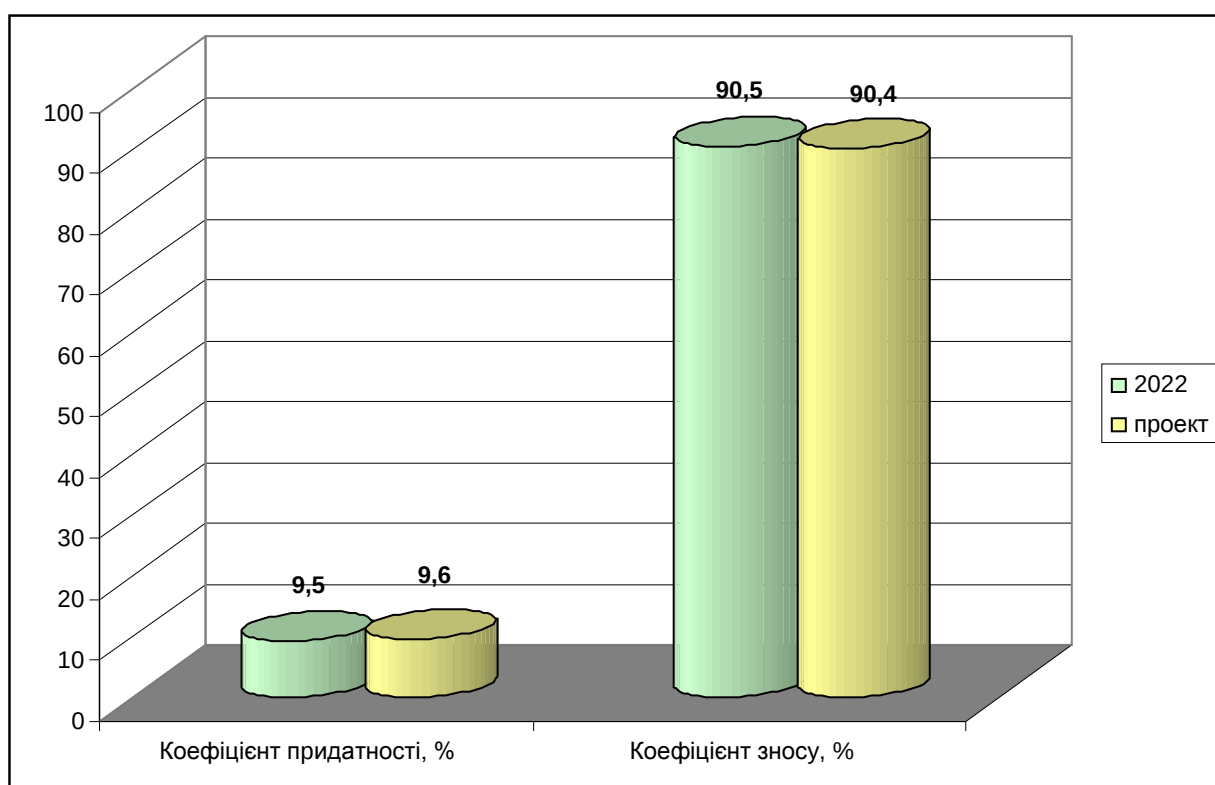

Рисунок 3.3 – Зміна показників стану основних фондів після проведення заходів щодо їх реконструкції

До основних показників, які відображають рівень ефективності використання основних засобів підприємства, належать фондівдача, фондомісткість та фондоозброєність праці. З метою оцінювання динаміки зазначених показників у таблиці 3.6 проведено відповідні розрахунки з урахуванням того, що після виконання капітального ремонту устаткування обсяги виробництва та реалізації продукції зростуть на 2,5 %.

Результати аналізу ефективності використання основних засобів свідчать, що після здійснення капітального ремонту обладнання показник фондівдачі збільшується на 0,03 грн/грн, що відповідає приросту на 0,5 %. Водночас фондомісткість продукції зазнає незначного зниження, а показник фондоозброєності праці зростає на 2,9 тис. грн на одного працівника, або на 2,0 %. Отримані результати підтверджують позитивний вплив оновлення основних засобів на ефективність їх використання та загальні результати господарської діяльності підприємства.

Таблиця 3.6 – Проект зміни ефективності використання основних засобів ПАТ «ЗФЗ» після проведення капітального ремонту

Показник	2022	план	Відхилення плану від 2022р.	
			абсолютне	%
1.Залишкова вартість основних засобів, тис.грн.	499831	504421	4590	0,9
2. Дохід від реалізації продукції, тис.грн	3001684	3076726	75042	2,5
3.Середньооблікова чисельність працівників, чол	3454	3454	0	0,0
4.Фондовіддача, грн/грн	6,1	6,13	0,03	0,5
5.Фондомісткість, грн/грн	0,16	0,16	0,0	0,0
6.Фондоозброєність, тис.грн./чол	142,5	145,4	2,9	2,0

Розрахуємо ефект та ефективність від впровадження заходів з капітального ремонту устаткування.

$$E_f = 75042 - 4590 = 70452 \text{ тис.грн.}$$

$$E = 75042 / 4590 = 16,3$$

Таким чином, кожна гривня, вкладена у капітальний ремонт устаткування, принесе ПАТ «ЗФЗ» додатково 16,3 гривень зростання виручки від реалізації.

Таким чином, на основі проведеного техніко-економічного аналізу діяльності підприємства було запропоновано шляхи підвищення ефективності його роботи та доведено їх доцільність.

3.2 Економічний ефект від впровадження запропонованих заходів

Економічний ефект від реалізації запропонованих заходів доцільно розглядати крізь призму зниження собівартості реалізованої продукції та зростання обсягів виробництва ПАТ «ЗФЗ». Для цього проаналізуємо вплив зазначених заходів на ключові фінансові показники діяльності підприємства.

У результаті впровадження комплексу запропонованих заходів приріст доходу від реалізації продукції становитиме 75 042 тис. грн, що зумовлено проведенням капітального ремонту та модернізації виробничого устаткування. Одночасно очікується скорочення собівартості продукції, яке визначається за формулою:

$$\Delta C = 2\,500\,553 - 3\,076\,726 \cdot 0,811 = -5\,28 \text{ тис. грн}$$

.

$$\Delta C = 2\,500\,553 - 3\,076\,726 \cdot 0,811 = -5\,328 \text{ тис. грн.}$$

З метою комплексної оцінки результативності реалізації запропонованих заходів здійснено аналіз їх впливу на фінансові результати діяльності підприємства. Відповідні зміни показників звіту «Про фінансові результати» ПАТ «ЗФЗ» наведено у таблиці 3.7.

Результати розрахунків свідчать, що після впровадження запропонованих заходів чистий дохід (виручка) від реалізації продукції ПАТ «ЗФЗ» зросте на 75 042 тис. грн, або на 2,5 % порівняно з рівнем 2022 року. Водночас сума собівартості реалізованої продукції скоротиться на 5 328 тис. грн, що відповідає зниженню на 0,2 %.

Унаслідок одночасного зростання доходу від реалізації та зменшення собівартості валовий прибуток підприємства збільшиться на 80 370 тис. грн, або на 16 %. Показники операційних доходів і витрат при цьому залишаються на рівні 2022 року, що зумовлює відповідне зростання фінансового результату від операційної діяльності на 80 370 тис. грн. Приріст цього показника порівняно з базовим роком становить 23,2 %.

Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування також зросте на 80 370 тис. грн, що відповідає збільшенню на 36 % відносно значення 2022 року. Після сплати податку на прибуток сума чистого прибутку товариства підвищиться на 60 277 тис. грн, або на 56,5 % порівняно з попереднім роком.

Таблиця 3.7 – Зміна звіту «Про фінансові результати» після впровадження запропонованих заходів

Показник	2022	план	Відхилення плану від 2022р.	
			абсол.	%
Чистий дохід від реалізації продукції	3001684	3076726	75042	2,5
Собівартість реалізації продукції	2500553	2495225	-5328	-0,2
Валовий прибуток	501131	581501	80370	16
Інші операційні доходи	154898	154898	0	0
Адміністративні витрати	95200	95200	0	0
Витрати на збут	52874	52874	0	0
Інші операційні витрати	161492	161492	0	0
Фінансові результати від операційної	346463	426833	80370	23,2

діяльності				
Інші доходи	75865	75865	0	0
Фінансові витрати	95702	95702	0	0
Втрати від участі в капіталі	17004	17004	0	0
Інші витрати	86599	86599	0	0
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування	223023	303393	80370	36,0
Податок на прибуток від звичайної діяльності	116374	136467	20093	17,3
Фінансові результати від звичайної діяльності	106649	166926	60277	56,5
Чистий прибуток	106649	166926	60277	56,5

Зміну чистого прибутку ПАТ «ЗФЗ» відобразимо на рисунку 3.4.

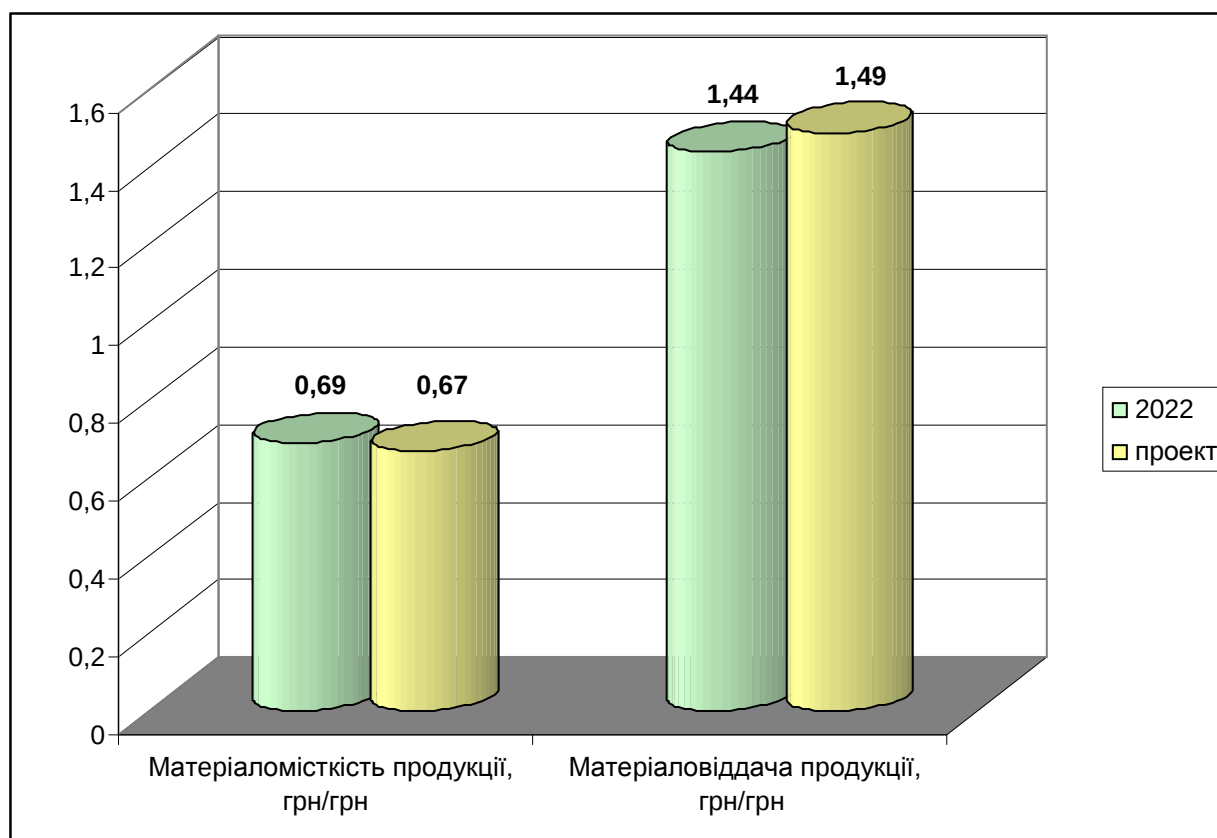

Рисунок 3.4 – Зміна чистого прибутку ПАТ «ЗФЗ» після впровадження запропонованих заходів

Таким чином, реалізація запропонованого комплексу заходів матиме загалом позитивний вплив на фінансові результати діяльності ПАТ «ЗФЗ».

Для поглиблення аналізу доцільно оцінити наслідки впроваджених заходів для структури та показників балансу підприємства. Очікується, що у балансі ПАТ «ЗФЗ» відбудуться такі основні зміни.

По-перше, у пасиві балансу за рахунок отриманого додаткового чистого прибутку, сформованого внаслідок зростання обсягів виробництва та реалізації продукції, збільшиться сума нерозподіленого прибутку. Це, своєю чергою, зумовить приріст власного капіталу товариства та зростання валюти балансу на 60 277 тис. грн. В активі балансу на відповідну суму зросте обсяг грошових коштів підприємства.

По-друге, в активній частині балансу також відбудеться збільшення вартості основних засобів на 4 590 тис. грн у результаті проведення їх капітального ремонту та модернізації. Фінансування зазначених заходів здійснюватиметься за рахунок наявних грошових коштів підприємства.

По-третє, загальна сума грошових коштів ПАТ «ЗФЗ» зазнає істотних змін. Зокрема, внаслідок реструктуризації дебіторської заборгованості обсяг грошових коштів зросте на 152 014 тис. грн, а за рахунок отримання додаткового чистого прибутку від розширення обсягів реалізації продукції — ще на 60 277 тис. грн. Водночас частина грошових ресурсів у сумі 4 590 тис. грн буде спрямована на фінансування оновлення та модернізації виробничого устаткування. У підсумку сукупне зростання грошових коштів ПАТ «ЗФЗ» становитиме 207 701 тис. грн.

Зміни, що відбудуться в основних статтях балансу підприємства внаслідок реалізації запропонованих заходів, узагальнено та проілюстровано в таблиці 3.8, що дає змогу здійснити їх детальний аналітичний розгляд.

Таблиця 3.8 – Зміна показників балансу ПАТ «ЗФЗ» після впровадження запропонованих заходів

Показник	Значення показника		Відхилення плану від 2022р	
	2022	план	Тис.грн.	%
АКТИВ				
I. Необоротні активи				
Основні засоби	499831	504421	4590	0,9
Довгострокові фінансові інвестиції	37289	37289	0	0
Усього за розділом I	560327	564917	4590	0,8
II. Оборотні активи				
Запаси	849157	849157	0	0
Дебіторська заборгованість	3040279	2888265	-152014	-5
Грошові кошти та їх еквіваленти	9367	217068	207701	2217
Інші оборотні активи	290	290	0	0
Усього за розділом II	3899093	3954780	55687	1,4
Витрати майбутніх періодів	2442	2442	0	0
Баланс	4461862	4522139	60277	1,3
ПАСИВ				
I. Власний капітал				
Нерозподілений прибуток	99575	159852	60277	60,5
Усього за розділом I	537649	597926	60277	11,2
II. Забезпечення наступних виплат та платежів	12228	12228	0	0
III. Довгострокові зобов'язання	1214178	1214178	0	0
IV. Поточні зобов'язання				
Короткострокові кредити банків	1309567	1309567	0	0
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	412429	412429	0	0
Кредиторська заборгованість	23891	23891	0	0
Поточні зобов'язання	949873	949873	0	0
Усього за розділом IV	2697760	2697760	0	0
Доходи майбутніх періодів	47	47	0	0
Баланс	4461862	4522139	60277	1,3

За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що валюта балансу ПАТ «ЗФЗ» у плановому періоді зросте на 60 277 тис. грн, або на 1,3 % порівняно з рівнем 2022 року. У структурі необоротних активів відбудеться збільшення вартості основних засобів на 4 590 тис. грн, що відповідає приросту

на 0,9 %. У цілому загальна вартість необоротних активів зростає на 0,8 % відносно базового року.

Вартість оборотних активів підприємства збільшиться на 55 687 тис. грн, або на 1,4 % у порівнянні з 2022 роком. При цьому в їх структурі спостерігатимуться суттєві якісні зрушення. Зокрема, сума дебіторської заборгованості скоротиться на 152 014 тис. грн, або на 5,0 % від рівня 2022 року, тоді як обсяг грошових коштів зростає на 207 701 тис. грн, що майже у 22 рази перевищує попереднє значення. Таке зростання грошових активів зумовлене реструктуризацією дебіторської заборгованості, отриманням додаткового чистого прибутку, а також урахуванням витрат на оновлення виробничого устаткування.

У пасиві балансу відбудеться збільшення суми нерозподіленого прибутку на 60 277 тис. грн, або на 60,5 % порівняно з 2022 роком, що є наслідком зростання чистого прибутку товариства. Це, своєю чергою, зумовить відповідне збільшення власного капіталу підприємства. Загальний приріст власного капіталу ПАТ «ЗФЗ» становитиме 11,2 % у порівнянні з базовим роком.

Наступним етапом аналізу є оцінка впливу запропонованих заходів на показники рентабельності ПАТ «ЗФЗ» у порівнянні з рівнем 2022 року. Результати розрахунків відповідних показників узагальнено та подано в таблиці 3.9.

Розрахунки свідчать, що після впровадження запропонованих заходів рентабельність активів зростає на 1,3 %. Рентабельність поточних активів підвищиться з 2,7 % до 4,3 %, тобто на 1,6 відсоткового пункту. У плановому періоді рівень рентабельності власного капіталу досягне 29,4 %, що на 9,6 % перевищує показник 2022 року. Рентабельність продукції зростає на 3,3 % порівняно з базовим роком, а рентабельність продажів становитиме 5,4 %, що на 1,8 % вище за відповідний показник 2022 року.

Таблиця 3.9 – Зміна показників рентабельності після впровадження запропонованих заходів

Показник	2022	план	Відхилення плану від 2022 року
Рентабельність активів, %	2,4	3,7	1,3
Рентабельність поточних активів, %	2,7	4,3	1,6
Рентабельність власного капіталу, %	19,8	29,4	9,6
Рентабельність продукції, %	20	23,3	3,3
Рентабельність продажів, %	3,6	5,4	1,8

Для більшої наочності результати розрахунків представимо на рисунку 3.5.

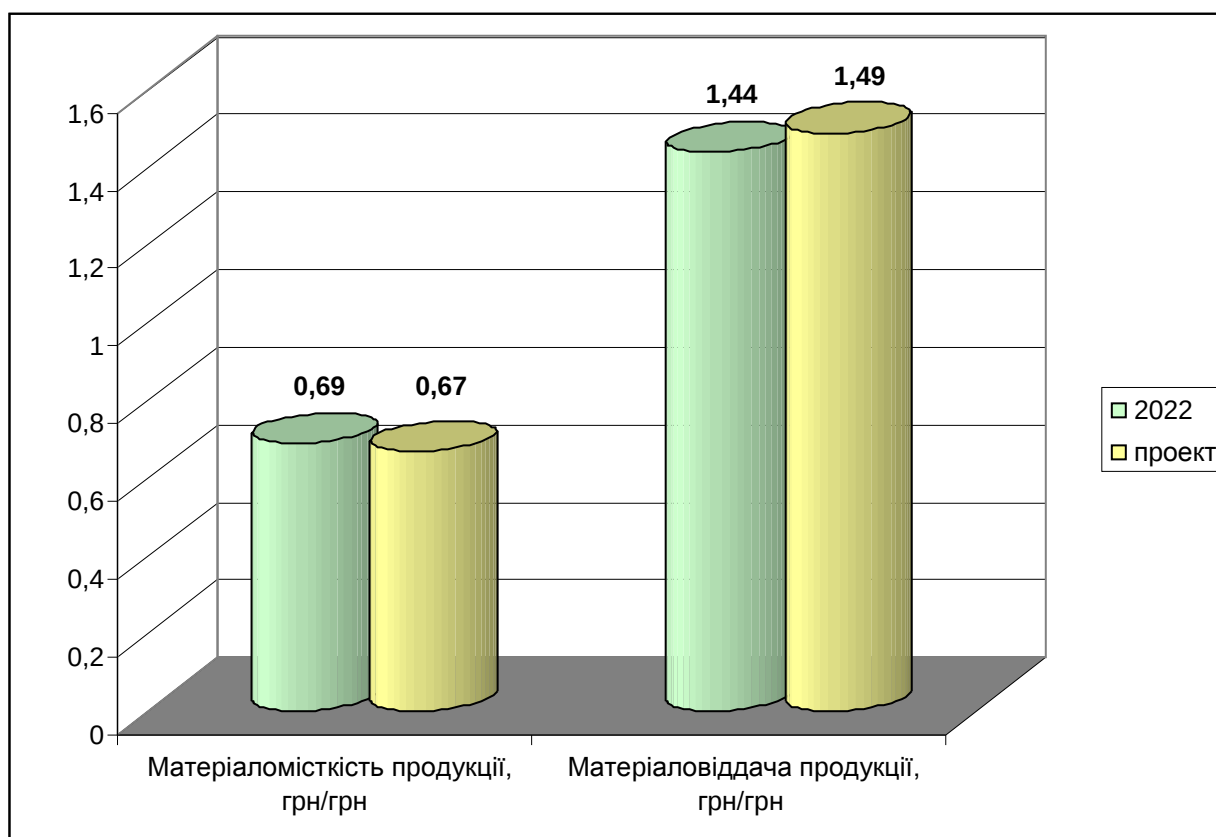

Рисунок 3.5 – Зміна показників рентабельності ПАТ «ЗФЗ» після впровадження запропонованих заходів

Таким чином, за результатами впровадження комплексу запропонованих заходів, спрямованих на удосконалення підходів до формування матеріальних ресурсів, реструктуризацію дебіторської заборгованості та підвищення ефективності використання основних фондів, відбулося покращення основних фінансово-економічних показників діяльності ПАТ «ЗФЗ». Зокрема, чистий дохід від реалізації продукції зріс на 75 042 тис. грн, що відповідає приросту на 2,5 %.

Водночас собівартість продукції скоротилася на 5 328 тис. грн, або на 0,2 %, що зумовило зниження витрат на одну гривню реалізованої продукції на 0,011 грн/грн, або на 1,3 %. У результаті реалізації зазначених заходів рентабельність продукції зросла на 3,3 %, що свідчить про підвищення результативності виробничо-господарської діяльності підприємства.

Отже, реалізація запропонованих організаційно-економічних заходів матиме стійкий позитивний вплив на фінансовий стан та рівень ефективності господарської діяльності досліджуваного підприємства, створюючи передумови для його подальшого стабільного розвитку.

Висновки до третього розділу

Конкретним завданням підприємства є досягнення зниження матеріальних витрат у розрахунку на одиницю виробленої продукції. Водночас розв'язання цього завдання, яке має виражений технологічний характер, потребує комплексного підходу та врахування всіх ключових аспектів використання матеріальних ресурсів підприємства в умовах ринкової економіки.

У межах дослідження проблеми підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства доцільно виокремити три взаємопов'язані напрями аналізу. Перший — технологічний, який передбачає пошук і

впровадження способів зменшення питомих витрат матеріалів на одиницю продукції у процесі її виготовлення, поглиблення переробки сировини та скорочення обсягів виробничих відходів. Другий — вартісний, що полягає у забезпеченні безперервного обігу вартісної форми матеріальних ресурсів, а також у формуванні стабільного фінансового забезпечення процесів їх придбання та використання. Третій — соціальний, орієнтований на стимулювання раціонального та відповідального використання матеріальних ресурсів в умовах трансформації форм власності, мінімізацію негативних наслідків їх неефективного використання та формування в персоналу високого рівня мотивації до дбайливого ставлення до наявних ресурсів.

За результатами проведеного аналізу встановлено, що валюта балансу ПАТ «ЗФЗ» у плановому періоді зростає на 60 277 тис. грн, або на 1,3 % порівняно з рівнем 2022 року. У структурі необоротних активів відбудеться збільшення вартості основних засобів на 4 590 тис. грн, що відповідає приросту на 0,9 %. У цілому загальна вартість необоротних активів зростає на 0,8 % відносно базового року. Вартість оборотних активів підприємства збільшиться на 55 687 тис. грн, або на 1,4 % у порівнянні з 2022 роком.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі шляхом узагальнення сучасних теоретичних напрацювань і практичного досвіду функціонування суб'єкта господарювання сформовано комплексний підхід до економічної оцінки господарської діяльності підприємства як важливого функціонального елемента системи управління.

Ефективність діяльності підприємства значною мірою визначається відповідністю управлінських рішень реальним умовам ринкового середовища з урахуванням внутрішнього потенціалу підприємства. Обґрунтування та прийняття оптимальних управлінських рішень мають базуватися на результатах комплексного техніко-економічного аналізу діяльності підприємства. Аналіз господарської діяльності є складним і творчим процесом, що здійснюється із застосуванням різноманітних аналітичних методів з урахуванням специфіки виробництва та організації роботи конкретного підприємства.

Економічний аналіз передбачає визначення фактичного стану ключових параметрів діяльності підприємства, оцінку їх відповідності поставленим цілям, виявлення відхилень від нормативних значень, встановлення причин і тривалості таких відхилень, а також їх інтерпретацію з метою формування обґрунтованих висновків і практичних рекомендацій. Основною метою економічного аналізу є дослідження результатів діяльності підприємства, оцінка впливу факторів на показники його роботи, виявлення внутрішніх резервів і недоліків, а також розроблення заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування та відновлення зростання обсягів виробництва і реалізації продукції.

Аналіз господарської діяльності виступає однією з ключових функцій управління виробництвом. Залежно від масштабів діяльності підприємства та умов його функціонування застосовуються різні методи та інструменти аналітичного дослідження.

ПАТ «Запорізький завод феросплавів» є одним із трьох провідних виробників феросплавів в Україні. Основними видами продукції підприємства є феросиліцій, феросилікомарганець і феромарганець. Споживачами продукції виступають металургійні та автомобільні підприємства України та низки інших країн, зокрема Туреччини, Німеччини, Латвії та Польщі. У 2021 році обсяг виробництва продукції підприємства становив 1 865 409 тис. грн, а у 2022 році зріс на 7,6 %, при цьому асортимент продукції залишився незмінним.

Аналіз використання трудового потенціалу засвідчив, що у 2020–2022 роках на підприємстві спостерігалось суттєве скорочення чисельності персоналу. Показник обороту зі звільнення за цей період зріс на 77,2 %, а коефіцієнт плинності кадрів — на 66,9 %. У 2022 році відбулося пожвавлення ринку феросплавів, що сприяло покращенню господарських умов діяльності підприємства та зростанню обсягів виробництва і реалізації продукції. У цей період кількість прийнятих працівників становила 173 особи, тоді як кількість звільнених — лише 8 осіб. Незважаючи на скорочення персоналу у 2021 році, підприємству вдалося зберегти високий рівень продуктивності праці за рахунок її інтенсифікації.

Виробництво феросплавів характеризується високою матеріаломісткістю, оскільки частка матеріальних витрат у загальній структурі витрат перевищує 83 %. У 2021 році порівняно з 2020 роком сума матеріальних витрат скоротилася на 33 % унаслідок зменшення обсягів виробництва. Водночас у 2022 році матеріальні витрати зросли на 29,5 % через відновлення господарської активності. Показник матеріаловіддачі у 2020 році становив 1,39 грн/грн, у 2021 році він зменшився на 18,7 %, однак у 2022 році знову зріс, що свідчить про підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів.

Аналіз стану основних засобів за 2020–2022 роки показав критично високий рівень їх зносу, який перевищує 90 %. Такий стан негативно впливає як на обсяги виробництва, так і на якість продукції. Основними причинами зношеності основних фондів є обмежена державна підтримка та низька інвестиційна привабливість українських металургійних підприємств.

Фінансовий аналіз засвідчив надмірно високу частку дебіторської заборгованості в активах підприємства — понад 68 % у 2022 році. Крім того, частка власного капіталу в пасивах зменшилася з 26 % у 2020 році до 12 % у 2022 році, що створює загрозу втрати фінансової стійкості. У 2021 році підприємство перебувало у кризовому стані, що призвело до скорочення обсягів реалізації та збитковості. Проте у 2022 році кризові явища було подолано, і підприємство відновило позитивні фінансові результати.

За результатами комплексного техніко-економічного аналізу діяльності ПАТ «ЗФЗ» за 2020–2022 роки встановлено ключові проблеми, а саме: надмірну частку дебіторської заборгованості в активах, високий рівень зносу основних засобів та значну матеріаломісткість продукції. Відповідно, у третьому розділі дипломної роботи запропоновано комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію негативного впливу зазначених чинників.

Зокрема, рекомендовано впровадження системи планування матеріальних ресурсів (ERP-системи), наприклад програмного продукту «ІТ-Підприємство». Витрати на її впровадження становлять 1 750,0 тис. грн. За результатами розрахунків очікується скорочення витрат на придбання матеріалів на 64 534 тис. грн (3,1 %), а загальна сума витрат підприємства зменшиться на 2,6 %.

У сфері управління дебіторською заборгованістю запропоновано перехід до більш жорсткої кредитної політики. Реалізація цього підходу дозволить скоротити суму дебіторської заборгованості на 152 014 тис. грн, що сприятиме відповідному зростанню обсягу грошових коштів і зниженню їх частки в структурі активів. Вивільнені ресурси планується спрямувати на оновлення основних фондів.

З огляду на критичний стан основних засобів запропоновано проведення капітального ремонту та модернізації устаткування загальною вартістю 4 590 тис. грн за рахунок коштів, вивільнених у результаті реструктуризації дебіторської заборгованості. Після реалізації цих заходів коефіцієнт придатності основних фондів зросте на 0,1 %, а коефіцієнт зносу зменшиться на 0,1 %.

Економічний ефект від упровадження запропонованих заходів проявляється у зниженні собівартості продукції, зростанні обсягів виробництва та покращенні фінансових результатів діяльності підприємства. Очікується зростання доходу від реалізації продукції на 75 042 тис. грн, а чистого прибутку — на 60 277 тис. грн, або на 56,5 % порівняно з 2022 роком. Витрати на одну гривню реалізованої продукції скоротяться на 0,011 грн/грн (1,3 %), а рентабельність продукції зросте на 3,3 %.

У структурі активів відбудеться збільшення вартості основних засобів на 4 590 тис. грн, зменшення дебіторської заборгованості на 152 014 тис. грн та зростання грошових коштів на 207 701 тис. грн. У пасивах балансу зросте сума нерозподіленого прибутку та власного капіталу на 60 277 тис. грн.

Отже, впровадження запропонованого комплексу заходів позитивно вплине на результати фінансово-господарської діяльності ПАТ «ЗФЗ», сприятиме підвищенню ефективності використання ресурсно-виробничого потенціалу та створить умови для подальшого сталого розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронкова А.Е. Діагностика стану підприємства: теорія і практика : Монографія / А.Е. Воронкова. – Харків : ІНЖЕК, 2006. – 448 с.
2. Прокопенко І.Ф. Методика і методологія економічного аналізу / І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін. – К. : ЦУЛ, 2008. – 430 с.
3. Глухарев С.М. Конспект лекцій з курсу «Економічна діагностика» (для студентів 5 курсу денної і 6 курсу заочної форм навчання спеціальності 7.050107, 8.050107 – «Економіка підприємства») / С.М. Глухарев. – Харків : ХНАМГ, 2008 – 118с.
4. Кислиця О.Я. Економічний аналіз : курс лекцій / О.Я. Кислиця, І.М. Мягих. – К. : Видавництво Європейського ун-ту, 2003. – 171 с.
5. Череп А.В. Економічний аналіз / А.В. Череп. – К. : Кондор, 2005. – 160 с.
6. Черниш С.С. Економічний аналіз / С.С. Черниш. – К. : ЦУЛ, 2010. – 312 с.
7. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз / Н.В. Тарасенко. – Львів : Новий світ-2000, 2004. – 344 с.
8. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз : Навч. посібник / Б.Є. Грабовецький. – К. : ЦУЛ, 2009. – 256 с.
9. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз : Навч. посібник / Б.Є. Грабовецький. – К. : ЦУЛ, 2009. – 256 с.
10. Сладкевич В. П. Сучасний менеджмент організацій : Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Сладкевич, А. Д. Чернявський. - К. : МАУП, 2007. - 488 с.
11. Кожанова Є.П. Економічний аналіз / Є.П. Кожанова, І.П. Отенко. – Харків : ІНЖЕК, 2015. – 344 с.
12. Костенко Т.Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства : Навч. посібник / [Т.Д. Костенко, Є.О. Підгорна, В.С.Рижиков, В.А. Панкова]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 400с.

- 13.Чумаченко М.Г. Економічний аналіз: Навч. Посібник / [Болюх М.А., Бурчевський В.З., Горбатюк М.І. та ін.; за ред. М.Г. Чумаченка]. – Вид. 2-ге перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2009. - 556 с.
- 14.Івахненко В. М. Курс економічного аналізу : Навч. посібник / В.М. Івахненко. — К.: Знання, 2006. — 261 с.
15. Конспект лекцій з курсу «Економічна діагностика» (для студентів 5 курсу денної і 6 курсу заочної форм навчання спеціальності 7.050107, 8.050107 – «Економіка підприємства») / Укл. : Глухарев С.М. – Харків: ХНАМГ, 2008 – 118с
- 16.Череп А.В. Визначення часу досягнення точки беззбитковості / А.В.Череп, О.В. Маркова // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – 2010. – Вип. 7(26). – С. 3-8.
- 17.Дробязко А.М. Теоретичні засади формування управлінських рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/1/05.pdf.
- 18.Бібліотека економіста : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/36/2434.html>.
- 19.Костирко Л.А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства : Монографія / Л.А. Костирко. – Луганськ : вид-во ім.В.Даля, 2009. – 256 с.
- 20.Грабовецький Б.Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання : Монографія / Б.Є. Грабовецький. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 171 с.
- 21.Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир : Рута, 2013. – 680 с.
- 22.Сладкевич В.П. Современный менеджмент / В.П. Сладкевич, А.Д.Чернявський. – К. : Либідь, 2012. – 150 с.
- 23.Ткаченко Ю.О. Характеристика методів експертних оцінок при прогнозуванні розвитку ринку послуг / Ю.О. Ткаченко // Науковий вісник ХНУ. – 2010. - №1. – С. 192-195.

24. Дивак М.П. Системний аналіз / М.П. Дивак. – Тернопіль : ТАНГ, 2004. – 136 с.
25. Осовська Г.В., Осовський О.А. Основи менеджменту: О98 Підручник. Видання 3-є, перероблене і доповнене. – К. : «Кондор», 2006. – 664 с.
26. Щукін Б.М. Інвестування : курс лекцій / Б.М. Щукін. – К. : МАУП, 2004. – 216 с.
27. Іващенко В.І. Економічний аналіз господарської діяльності / В.І.Іващенко, М.А. Болюх. – К. : Нічлава, 2011. – 204.
28. Коваленко В.О. Економічна діагностика : Навчально-методичний посібник / О.В.Коваленко, Ю.О. Барабаш. – Запоріжжя : ЗДІА, 2010. – 212 с.
29. Шелегеда Б.Г. Экономическая діагностика : Курс лекций / Б.Г. Шелегеда, Н.В. Касьянова. – Донецк : ДИЭХП, 2012. – 114 с.
30. Доля В.Т. Экономический анализ: теория и практические методики / В.Т.Доля. – К. : Кондор, 2012. – 208 с.
31. Державна установа "Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України" : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.smida.gov.ua.
32. Офіційний сайт ПАТ «ЗФЗ» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zfz.com.ua.
33. Загальна характеристика ринку феросплавів : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.credit-rating.ua/ua/analytics/analytical-articles/12884.
34. Герасимчук В.Г. Економіка та організація виробництва / В.Г.Герасимчук, А.Е. Розенплентер. – К. : Знання, 2017. – 678 с.
35. Іванілов О.С. Економіка підприємства / О.С. Іванілов. – К. : ЦУЛ, 2009. – 728 с.
36. Швиданенко Г.О. Економіка підприємства: підручник / Г.О.Швиданенко, В.Г.Васильков, Н.П. Гончарова. – К. : КНЕУ, 2009. – 598 с.
37. Бойчик І.М. Економіка підприємства / І.М. Бойчик. – К. : Атіка, 2014. – 480 с.

38. Шваб Л.І. Економіка підприємства / Л.І. Шваб. – К. : Каравела, 2009. – 568 с.
39. Сайт виробників ERP-систем : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.erp.com.
40. IT-Підприємство - система управління підприємством : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pinpoint.microsoft.com/uk-ua/applications/it-підприємство®-система-4295020955>.
41. Повернення боргів та зменшення дебіторської заборгованості : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://2000.net.ua/2000/nedelja-ukrainy/11088>.
42. Бланк И.А. Финансовый менеджмент / И.А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2014. – 656 с.